

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNİN
DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin KACIR

İstanbul
Mart-2023

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ BİLİM DALI

MUSTAFA KUTLU'NUN HİKÂYELERİNİN DEĞERLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin KACIR

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi. Esra TÜRK

İstanbul

Mart-2023

TEZ ONAYI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Esra TÜRK

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Faruk KANGER

Üye: Doç. Dr. Bilal YORULMAZ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinin Değerler Açısından İncelenmesi**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Yasemin KACIR

ÖN SÖZ

Hayatımın her adımında yanımda olan, maddi manevi desteklerini benden esirgemeyen annem Nurten KACIR, babam Özcan KACIR' a ve kardeşlerime, yapmış olduğum araştırmamda bana hep destek olan ilmi ve irfanıyla yol gösteren değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi. Esra TÜRK' e ve her zorlukta beni rahatlatan, motivasyon kaynağım olan hafızlık hocam Gülsen KAYA' ya teşekkürlerimi sunarım.

Yasemin KACIR
İstanbul-2023

ÖZET
MUSTAFA KUTLU’NUN HİKÂYELEERİNİN DEĞERLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ

Yasemin KACIR

Yüksek Lisans, Felsefe ve Din Bilimleri

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi. Esra TÜRK

Mart, 2023 - 121 Sayfa

Değerler, dünya tarihi boyunca bireylere ve toplumlara amaç ve yön tayin eden temel olgulardır. Değerlerin benimsenmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması; toplumların varlıklarını koruyabilmeleri ve gelişebilmeleri için büyük bir öneme sahiptir. Her dönemde değerlerin aktarımı toplumlar için önem arz etmiş ancak günümüzde modernizm ve değişen dünya koşulları ile birlikte değerler eğitimi öncelikli konulardan biri haline gelmiştir. Toplumların ortak değerlerinin aktarılmasında değişik zaman dilimlerinde ve coğrafyalarda birbirinden farklı metotlar izlenmiştir. Bu metotların en önemlilerinden biri değerler eğitiminde hikâyelerin kullanımınıdır. Bu araştırma ile 1970 yılından bu yana birçok eser kaleme alan ve hikâyeleriyle Türk Edebiyatı'nın seçkin isimlerinden biri olan Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışma Mustafa Kutlu'nun 1970-2017 yılları arasında kaleme aldığı yirmi beş hikâyeyi kapsamaktadır. Kutlu'ya ait belirlenen hikâyeler değerler eğitimi bağlamında içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur. 'Allah'a Bağlılık', 'Adalet', 'Azim', 'Alçakgönüllülük', 'Sevgi', 'Saygı', 'Cesaret', 'Doğruluk', 'Empati', 'Fedakârlık', 'Hayırseverlik', 'Hoşgörü', 'Cömertlik', 'İyilik', 'Merhamet', 'Misafirperverlik', 'Vatanseverlik', 'Sabır', 'Ümit' 'Şükür' olarak yirmi temel değer belirlenerek incelenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, Kutlu'nun eserleri milli, manevi, toplumsal değerler açısından çok zengin bir içeriğe sahiptir. Kutlu'nun hikâyelerinde değerler bazen doğrudan bazen örtük bir şekilde işlenmiştir. Hikâyelerin tamamında yüz doksan değer vurgusuna ulaşılmıştır. En fazla atıf yapılan değerlerin 'Allah'a Bağlılık' ve 'Hayırseverlik' olduğu ayrıca değerlerin en yoğun olarak işlendiği eserin 'Tarla Kuşunun Sesi' isimli eser olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Mustafa Kutlu, Hikâye, Değer, Değerler Eğitimi

ABSTRACT
EXAMINATION OF MUSTAFA KUTLU'S STORIES IN TERMS
OF VALUES

Yasemin KACIR

Master, Felsefe ve Din Bilimleri

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Esra TÜRK

March, 2023 – 121 Pages

Values have been the basic facts that determine the purpose and direction of individuals and societies throughout the history of the world. Adoption of values and transferring them to future generations is of great importance for societies in order to protect their existence and development. The transfer of values has always been important for societies, but today, with modernism and changing world conditions, values education has become one of the most prominent issues. In different time periods and geographies, different methods have been used for conveying the common values of societies to next generations. One of the most important of these methods is the use of stories in values education. With this research, it is aimed to examine the stories of Mustafa Kutlu, who has written many works since 1970 and is one of the distinguished names of Turkish Literature with his stories, in terms of values education. Document analysis method, one of the qualitative research methods, was used in the research. The scope of the study consists of twenty-five stories written by Mustafa Kutlu between 1970-2017. The stories chosen for the study were subjected to content analysis in the context of values education. 'Devotion to God', 'Justice', 'Perseverance', 'Humility', 'Love', 'Respect', 'Courage', 'Truthfulness', 'Empathy', 'Sacrifice', 'Benevolence', 'Tolerance' Twenty basic values with the titles of 'Freedom', 'Goodness', 'Compassion', 'Hospitality', 'Patience', 'Gratitude', 'Hope', 'Patriotism' were identified and analyzed and interpreted by quoting from the works.

According to the findings, Kutlu's works have a very rich content in terms of national, spiritual and social values. In Kutlu's stories, values are sometimes treated directly and sometimes implicitly. One hundred and ninety value emphases were reached in all of the stories. It has been determined that the most cited values are 'Devotion to God' and 'Benevolence', and the work in which the values are most intensely processed is the work called 'Tarla Kuşunun Sesi' (The Voice of the Field Bird).

Key Words: Mustafa Kutlu, Story, Values, Values Education

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	xii
KISALTMALAR	xiii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
1.3. Araştırmanın Modeli	3
1.4. Veri Toplama Süreci	3
1.5. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği.....	4
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.7. İlgili Alanyazın	4

İKİNCİ BÖLÜM

DEĞER VE EĞİTİM.....	7
2.6. Değer Kavramı.....	7
2.7. Değerlerin Önemi.....	9
2.8. Değerlerin Özellikleri	12
2.9. Değerlerin Sınıflandırılması.....	13
2.4.1. Spranger 'in Değer Sınıflandırması.....	13

2.4.2. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması	14
2.4.3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması	15
2.10. Öğretici Metin: Hikâye	16
2.10.1. Hikâyenin Tanımı.....	16
2.10.2. Eğitimde Hikâyenin Yeri	18
2.11. Değerler Eğitimi Kavramı	23
2.12. Değerler Eğitiminin Önemi	26
2.13. Değerler Eğitimi Yöntemleri	29
2.13.1. Değerleri Telkin Etme, Aşılama.....	29
2.13.2. Değerleri Belirginleştirme, Açıklama	30
2.13.3. Değer Analizi	31
2.13.4. Ahlaki Muhakeme	32
2.13.5. Karakter Eğitimi.....	33
2.14. Değerler Eğitiminde Örtük Program	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUSTAFA KUTLU.....	36
3.6. Hayatı.....	36
3.7. Edebi Hayatı.....	37
3.8. Eserleri	40
3.3.1. Yokuşa Akan Sular	40
3.3.2. Yoksulluk İçimizde	40
3.3.3. Ya Tahammül Ya Sefer	41
3.3.4. Bu Böyledir	41
3.3.5. Sır	41
3.3.6. Arka Kapak Yazıları.....	42
3.3.7. Hüzün Ve Tesadüf.....	42

3.3.8. Uzun Hikâye	42
3.3.9. Beyhude Ömrüm	42
3.3.10. Mavi Kuş	43
3.3.11. Tufandan Önce	43
3.3.12. Rüzgârlı Pazar	43
3.3.13. Chef	44
3.3.14. Menekşeli Mektup	44
3.3.15. Kapıları Açmak	44
3.3.16. Huzursuz Bacak	45
3.3.17. Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı	45
3.3.18. Zafer Yahut Hiç	45
3.3.19. Hayat Güzeldir	46
3.3.20. Trende Bir Keman	46
3.3.21. Sıradışı Bir Ödül Töreni	46
3.3.22. Nur	47
3.3.23. Hesap Günü	47
3.3.24. İyiler Ölmez	47
3.3.25. Tarla Kuşunun Sesi	48

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Hikâyelerde Geçen Değerlere İlişkin Bulgular	49
4.7. Allah'a Bağlılık	50
4.2.1. İman	51
4.2.2. Dua	52
4.2.3. Tevekkül	52
4.8. Adalet	53

4.9. Azim.....	55
4.10. Alçakgönüllülük	57
4.11. Sevgi	59
4.6.1. Anne-Baba Sevgisi	60
4.6.2. Evlat Sevgisi	61
4.6.3. Arkadaş Sevgisi	61
4.12. Saygı	62
4.13. Cesaret	64
4.14. Doğruluk	66
4.15. Empati.....	67
4.16. Fedakârlık	68
4.11.1. Diğerkâmlık.....	70
4.17. Hayırseverlik.....	71
4.18. Hoşgörü.....	74
4.19. Cömertlik	76
4.20. İyilik.....	78
4.21. Merhamet.....	80
4.22. Misafirperverlik	82
4.23. Sabır.....	84
4.19. Şükür.....	86
4.20. Ümit	88
4.21. Vatanseverlik	89
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	92
KAYNAKÇA	95
EKLER.....	103

Ek 1. Mustafa Kutlu ile Röportaj	103
Ek 2. Araştırmada İncelenen Eserleri.....	106
ÖZGEÇMİŞ.....	107

TABLolar DİZİNİ

Tablo 2.1: Spranger 'in Değer Sınıflandırması	13
Tablo 2.2: Rokeach' ın Değer Sınıflandırması	14
Tablo 2.3: Schwartz' ın Değer Sınıflandırması.....	15
Tablo 4.1: Hikâyelerde Geçen Değerlerin İşleniş Sıklığı	49

KISALTMALAR

AY	: Arka Kapak Yazıları
KA	: Kapıları Açmak
TSBÖH	: Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı
SBÖT	: Sıradışı Bir Ödül Töreni
İÖ	: İyiler Ölmez
TKS	: Tarla Kuşunun Sesi
BB	: Bu Böyledir
HAGÜ	: Hayat Güzeldir
HB	: Huzursuz Bacak
HT	: Hüzün ve Tesadüf
KA	: Kapıları Açmak
S	: Sır
TÖ	: Tufandan Önce
UH	: Uzun Hikâye
YTYS	: Ya Tahammül Ya Sefer
Yİ	: Yoksulluk İçimizde
YAS	: Yokuşa Akan Sular
ZYH	: Zafer Yahut Hiç
HEGÜ	: Hesap Günü
TBK	: Tirende Bir Keman
N	: Nur
MM	: Menekşeli Mektup
MK	: Mavi Kuş
TDK	: Türk Dil Kurumu
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı

S : Sayfa
E : Eser
D : Değer
vb : Ve benzeri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

Değer, toplumların varlığını koruyabilmesinde ve devamlılığını sürdürebilmesinde, sosyal barışın sağlanmasında ve insan ilişkilerinin sağlıklı bir biçimde yürütülebilmesinde en önemli unsurlardan biridir. Sosyal bir varlık olan insan için belirli kurallara tabii olma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu kurallar toplumu düzende tutan milli ve manevi değerlerdir. İnsanlarda bu değerlere yüzyıllardır sahip çıkıp korumaya çalışmıştır (Tunagür, 2016: 13).

Değer, toplum yapısının var olması, bir olması ve devamlı olabilmesi için gerekli kabul edilen, uygun bulunan ve teşvik edilen aynı zamanda muhafaza edilmeye çalışılan inanışlardır (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 13). Değer kavramı, yüzyıllardır pek çok araştırmaya konu olan disiplinler arası bir kavramdır. Dolayısıyla değerlere yönelik pek çok tanımlama ve sınıflama mevcuttur (Çoban, 2020: 6).

Değerler eğitimi, açık veya örtük programlar aracılığıyla, gelecek nesillere temel insani davranışları edindirme, bu davranışlara karşı duyarlılık oluşturma ve ahlaki tutum haline getirme konusunda yardımcı olma çabasının genel adıdır (Ekşi, 2003: 79). Değerler eğitimi, toplumların gerekli kabul ettiği idealleri öğrenme ve öğretme sürecidir. Değerler öğrencinin davranış ve tutumlarına yön vermede etkilidir. Bu nedenle bir toplumdaki eğitim sürecinde değerlerin önemli bir yeri vardır. Yüzyıllardır eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak görülen değerler, okullarda birçok çalışma ile öğrencilere kazandırılmaya çalışılmıştır (Tunagür, 2016: 29). Değerler eğitimi okullarda kimi zaman Türkçe, Din kültürü vb. derslerin içinde kimi zamanda belli programların içinde örtük bir şekilde verilmeye çalışılmıştır. Son dönemlerde ise ülkemizde programlara dâhil edilerek daha açık hale getirilmiş ve planlı şekilde eğitim etkinliklerine yer verilmiştir. Bunda yapılan eğitim politikaları ve yönlendirmelerin etkisi büyüktür. Bu doğrultuda bazı okullar ve milli eğitim müdürlükleri değerler eğitimine yönelik projeler ve program tasarıları geliştirerek eğitimde değerlere doğrudan yer verilmesini sağlamışlardır (Uygun, 2013: 266).

Edebiyatımızda değerler eğitimi ile doğrudan ilişkili pek çok mesnevi, manzum eser ve hikâyeler yer almaktadır. Toplumun ayakta tutan manevi, kültürel, dini değerlerin, ahlaki kuralların aktarılmasında bu eserlerden istifade edilmiştir. Araştırma

kapsamında ele alınan hikâyeler; özellikle soyut olguların somutlaştırılması ve manası kapalı olan konuların açıklığa kavuşturulması gibi özellikleriyle önemli bir yere sahiptir. Bireylerin zihninde kalıcı olması ve anlatımı da kolaylaştırması nedeniyle eğitimde sıkça başvurulan yöntemlerden biridir. Hikâyeler dinleyicinin dikkatini ve ilgisini çekmiştir. Ayrıca teoriyle pratiği yakınlaştıran ve bilgilerin yaşamdaki karşılığını gösteren bir yapıdadır. Böylece hikâyeler aracılığıyla teorik bilgiler günlük hayattaki davranışlar olarak yerini alır (Akıncı, 2004: 41-63). Etkili ve kalıcı olması yönüyle bütün öğretim ortamlarında kullanılan hikâyeler, soyut yapıda ve duyuşsal alanla ilişkili olan değerlerin aktarımında da son derece önemlidir.

Bu temel problem çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

“Mustafa Kutlu’nun hikâyelerinde yer alan değerler hangileridir?”

“Mustafa Kutlu’nun hikâyelerinde değerler hangi sıklıkta yer almaktadır?”

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İnsan yaşamı boyunca bazı beceriler kazanıp şahsiyetini oluşturmaya çalışır. Bu kişilik oluşumu döneminde özellikle değerlerin yeri tartışılmaz bir öneme sahiptir. Değerler, bireyleri toplum içinde kıymetli kılan ve bir toplumun refahı için en önemli yapı taşlarından biridir. Bu sebeple özellikle çocukluk dönemi ve eğitim sürecinde değerlerin kazanılması için bazı materyallerden yararlanır. Burada en etkili kaynaklardan biri hikâyelerdir. Hikâyeler ile çocuğa değerler önce kavram olarak tanıtılıp sonrasında kazandırılmaya çalışılır.

Topluma yönelik gözlemlerini hikâyelerine aktaran Mustafa Kutlu, eserlerinde, insanların sorgulamalarını, yaşadıkları sıkıntıları, arzularını, idealleri uğruna çabalarını ele alarak insanın soru ve sorunlarına ayna tutmaktadır. Toplumsal değişim ve dönüşümü eserlerinde inceleyen yazar, biz kimiz, nerede duruyoruz sorularına cevaplar aramakta ve esasen hikâyelerinin merkezinde toplumsal değerler bulunmaktadır.

Araştırmaya başlamadan önce yapılan detaylı literatür taraması ile Mustafa Kutlu’nun eserleri üzerine bir değerler çalışması yapılmadığı anlaşılmıştır. Türk Edebiyatının seçkin isimlerinden Kutlu’nun hikâyelerinin değerler açısından incelenmesinin alana katkı sağlaması umulmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın temel amacı, Mustafa Kutlu’nun hikâyelerinin değerler açısından incelenmesidir.

1.3. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. *‘Nitel araştırma, bireyin kendi yeteneklerini anlaması ve kurduğu sistemlerin derinlemesine keşfedilebilmesi için geliştirilen bilgi üretme biçimidir’* (Baltacı, 2019: 369). Bu sebeple nitel araştırmada incelenen olay veya olgulara dair derinlemesine bir bilgiye ulaşma gayreti vardır. Nitel araştırmalarda çoğunlukla gözlem, görüşme, doküman ve söylev analizi gibi veri toplama araçları kullanılır. Bunun yanında nitel araştırma yöntemi ele aldığı sorunu kendi bağlamında yorumlayıp olay ve olgulardaki yorumda bireylerin onlara verdiği manaya da odaklanmaktadır (Berg & Lune, 2019: 14). Dokümanlar, uzun yıllardır nitel araştırmalarda önemli bir unsur olmuştur. Doküman çeşitleri olarak kitaplar, mektuplar, dergiler, günlükler, haritalar, çizelgeler, istatistikler, anayasa ve yönetmelikler, yasal metinler, gazeteler, fotoğraflar, anılar, röportajlar, okul kayıtları, sağlık ve kamu kayıtları, resimler, videolar, mesajlar vb. sayılabilir (Kıral, 2020: 174). Doküman analizi, diğer nitel araştırmada kullanılan yöntemler gibi mana çıkarmak, belirli bir konuyla alakalı anlayış oluşturmak, deneysel bilgileri ortaya çıkarıp geliştirmek amacıyla incelenip yorumlanmasını gerektirmektedir (Corbin & Strauss, 2008: 229).

Çalışma aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır:

- Değerler ile alakalı kavramsal çerçeve
- Mustafa Kutlu’nun hayatı ve eserleri
- Belirlenen değerlerin hikâyelerdeki tespit edilen bölümleri ve alıntıları

1.4. Veri Toplama Süreci

‘Mustafa Kutlu’nun Hikâyelerinin Değerler Açısından İncelenmesi ’ adlı çalışma Mustafa Kutlu’ya ait 1970-2017 yılları arasında yazılmış, basımı olan 25 adet hikâyeden oluşmaktadır. Yazarın başka türde eserleri bulunsa da bu araştırmada sadece hikâye türünde yazılan ve belirlenen tarihler arasında sadece basımı olan eserleri tercih edilmiştir.

Araştırmada belirlenen eserlerin her biri detaylı bir şekilde değerler çerçevesinde büyük bir titizlikle okunmuş ve değerlere ait bölümlerin her biri yazıya geçirilmiştir. Daha sonra bu ifadeler değerler esas alınarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Değerlerin her biri tanımlanmış ve başlıklar halinde incelenmiştir. Eserlerde tespit

edilen değerler hikâye ismi ve sayfa sayısı olarak alıntuların yanında belirtilmiştir. Değerlerle ilgili ifadeler her bir değerin sonunda yorumlamaya tabi tutulmuştur. Ayrıca tespit edilen tüm değerlerin sıklığı inceleme kolaylığı sağlanabilmesi adına tek bir tabloda verilmiştir.

1.5. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

Nitel araştırmalarda sonuçların inandırıcılığı araştırmanın en önemli ölçütlerinden birisidir. Bu sebeple geçerlilik ve güvenilirlik araştırmalarda en sık kullanılan iki ölçüttür. Nitel araştırmalarda, elde edilen sonuçların araştırmacıdan bağımsız olması, yani başka araştırmacılar tarafından tekrar edilmesi durumunda aynı sonuçlara ulaşılmasına “güvenilirlik” denir. Araştırmacının, önyargı ve varsayımlardan arınmış biçimde verileri elde etmesi ve bu verilerin içeriğine uygun analizler yapması araştırmanın “geçerliliğini” yani “inandırıcılığını” ifade etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 307).

Bu araştırmada geçerliliğin sağlanabilmesi için araştırma sürecinde elde edilen bulgular ve sonuçların gerçeği yansıtmayı yansıtmadığı sürekli olarak denetlenmiştir. İlgili alan yazın başlığı altında araştırmanın konusu ile benzerlik taşıyan makaleler ve tezlerden yararlanılmıştır. Araştırmanın güvenilirliğini arttırmak adına araştırmanın sınırlılıkları, araştırma yöntemi, veri toplama süreci, verilerin analizi gibi başlıklarla çalışmanın tüm aşamaları detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Araştırma boyunca uzman iki araştırmacı tarafından çalışma tüm süreçleri ile takip edilmiş ve değerlendirilmiştir. Her başlıkta uzmanlar ile yapılan görüşmeler doğrultusunda sunulan öneriler doğrultusunda düzenlemeler yapılmıştır.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Mustafa Kutlu'nun hikâyeleri dışında deneme ve incelemeleri de bulunmaktadır. Ancak tezi sınırlandırabilmek amacıyla çalışma sadece hikâyeler ile sınırlı tutulmuştur. Ayrıca Kutlu'nun hikâyelerinde değerler eğitime dair araştırmacının bakış açısıyla değerlendirmeler yapılmıştır. Dolayısıyla başka bakış açılarıyla farklı değerlerin tespit edilmesi mümkündür. Çalışma, eserlerin yalnızca değerlere göre incelenmesiyle sınırlıdır.

1.7. İlgili Alanyazın

Mustafa Kutlu'nun hikâyeleriyle ilgili yapılmış farklı çalışmalar vardır. Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde eğitimin incelendiği bir araştırmada değerlerden ziyade

eğitim bilimleri konularına değinilmiştir. Hikâyelerden çıkarılabilecek genel eğitim olguları incelenip sunulmuştur (Doğan, 2019: 113-117).

Kutlu'nun kitaplarında değişen değer yargılarının tespit edildiği bir araştırmada ise yazarın hikâyelerindeki kahramanların yaşamları ile değerlerin yok olmaya yüz tuttuğu dönüşümün yaşandığı ve yerine ise çeşitli algılamaların geldiği anlatılır (Narlı, 2014: 112-115).

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde aile hayatı olgularının incelendiği bir çalışmada onun okuyucunun sahip olmak isteyebileceği ve ideal olarak değerlendirebileceği geleneksel aile hayatı örnekleri üzerinden hikâyelerini yazdığı ifade edilir (Vurak, 2020: 174-176).

Kutlu'nun birçok eseriyle yapılmış çalışmalar bulunurken onun sadece tek bir eseri üzerinden de yapılmış çalışmaları mevcuttur. Yazarın '*Beyhude Ömrüm*' isimli eserinin dilbilimsel anlamda incelendiği bir çalışma bunlardan birine örnektir (Alaçam, 2021).

Mustafa Kutlu'ya dair diğer bir çalışmada ise yazarın eserlerinden tasavvuf olguları incelenmiştir. Araştırmada Kutlu'nun hayata tasavvuf bakış açısıyla baktığı ve hikâyelerinde de bu durumu yansıttığı anlatılmaktadır (Aslan, 2020: 117-118). Bu çalışmaya çok benzer olan bir diğer çalışmada da Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde tasavvufi temalar incelenmiştir (Kırcalı, 2019: 120-121).

Kutlu'nun hikâyelerinde kasaba ve insan kavramlarının işlendiği bir tezde ise onun hikâyelerinde sosyal olguların ne kadar yoğun ve değerli olduğu ortaya konulmuştur (Akkaya, 2021: 163-165).

Mustafa Kutlu'nun eserlerinde eğitim konulu bir diğer tezde ise yazarın öğretmenlikte yapması nedeniyle önem arz etmekte ve eğitime dair bakış açısını yansıtmaya çalışmaktadır. (Kavut, 2019: 117-120)

Kutlu'nun edebiyat alanında özellikle daha çok araştırmalara konu olması onun edebiyatçı olma yönü ve eserlerinin bu çerçevede incelenmeye uygun oluşu nedeniyle. Yazarın eserlerinde tekrar eden konularının incelendiği bir araştırmada onun bazı başlıkları özellikle çok daha fazla tekrar ettiği görülmüş ve incelenmiştir (Karabıyık, 2019: 190-195).

Bunun yanı sıra bir şahıs üzerinden ya da o şahsın eserleri üzerinden yapılan değer çalışmalarının pek çok araştırmada ele alındığı gözlenmiştir (Demirdaş, 2021; Doğaner, 2021; Gök, 2021).

İKİNCİ BÖLÜM

DEĞER VE EĞİTİM

2.6. Değer Kavramı

Değer kelimesi Latince '*Kıymetli olmak*', '*Güçlü Olmak*' anlamına gelen valere kökünden türemiş sonrasında değer manasında La valor deyimi olarak kullanılan bir kelimedir. İlk kez 1918'de Znaniecki tarafından sosyal bilimler alanına girmiştir (Bilgin, 1995: 83). Türkçe 'değmek' manasındaki 'değer' bir nesnenin karşılığı, dengi demektir. Aynı zamanda 'kıymet, değer, tutar, bedel' gibi kelimeler bu manalarda kullanılmıştır.

Türkçe Sözlük' te değer,

- a. Bir şeyin ücret ile ölçülen bedeli, pahası
- b. Bir şeyin kıymetini belirlemeyi sağlayan soyut ölçü, değdiği karşılığı
- c. Yüksek nitelik, kıymet
- d. Faydalı nitelikleri olan kimse
- e. Bir milletin ekonomik, bilimsel ve kültürel anlamda değerlerini içine alan maddi manevi tüm olgular
- f. Bireyin arzu eden, gerekli olan bir şey ile iletişimde ortaya çıkan şey (TDK, 2011: 607).

İnsanlık tarihi boyunca kişiler bireysel ve toplumsal mutluluk için belli başlı kurallara gereksinim duymuşlardır. Bu gereksinim durumu ortaya yeni kavramlar çıkarmış bu kavramlardan biri de değer kavramı olmuştur. İnsanlar vakit ilerledikçe daha saadetli bir hayat için değerlerin yaşanmasını önemli bulmuşlardır. Özellikle son yıllarda önemini daha da artıran değer kavramı sosyal bilimler alanında birçok branş tarafından araştırılmaya başlanmıştır. Böylelikle değer kavramına ilişkin özgün bakış açıları oluşmuştur. Bu durum negatif olarak ise terim anlamında ortak ve tek bir tanımın ortaya çıkamamasını doğurmuştur. Zira değer, sadece felsefe ya da eğitimde kullanılan bir olgu olmaktan çıkmıştır. Din, sosyoloji, iktisat, psikoloji, antropoloji gibi çeşitli bilim dallarının içerisine girmiş ve bu alanlarda tanımlamalara konu olmuştur. Psikolojide insanın davranışlarını yönlendiren kuvvet olması, Sosyolojide toplumsal bir güç olması, Antropolojide ise kültürden kültüre değişebilen bir yapıda olması araştırılmış ve incelenmiştir. Değer kavramı, benzerde olsa farklı tanımlamalara sahiptir ve bu da onu tartışmalı bir kavram haline getirmiştir. Değer kelimesinin tam

ve tek bir tarifinin yapılamayışının bir diğer sebebi ise bu kavramın güncel hayatta yerine göre çeşitli anlamlar taşıyıp kullanılmasıdır. Kelimenin günlük dilde çok kullanılması tarifini de kolayca ifade etmeyi getirmiştir. Ancak iş tam tarife geldiğinde durum zorlaşmış ‘tam olarak kaynağı nedir, neleri değer kabul edebiliriz, bir değer nasıl ve ne olduğu’ gibi soruların cevaplarını bulmak araştırmacıların üzerine yoğunlaştığı bir konu haline gelmiştir (Çetin, 2015: 195).

Değer kavramının yukarıda da bahsedildiği gibi birçok farklı tanımı olmuştur. Bu tanımlardan bazıları şunlardır; Şentürk’e göre, “*Kişinin kıymet verdiği, ihtiyaç duyduğu, sevdiği ve beğendiği maddi ve manevi her şey*” dir (Şentürk, 2010: 52). Değer kavramını sosyolojik açıdan ele alıp toplumlar kadar ulusların da değeri olduğunu düşünen Doğan, kitabında değeri “*Kişi ya da toplumun kabul ettiği var olma ve hareket etme tarzı*” diyerek tarif etmiş ve toplumları saygın kılan şeyin değer olduğunu vurgulamıştır (Doğan, 2007: 308). Araştırmacı Bahar, “*Güç, zenginlik, adalet, eşitlik, çalışkanlık, misafirperverlik, dürüstlük gibi bir toplumun sahip olduğu ortak bakış açılarına değer adı verildiğini*” ifade ederek toplumun kültürel olarak tanımlanmış ortak amaç olduğuna ve değerlerin iyilik hakkındaki soyut ölçüler olduğuna işaret etmiştir (Bahar, 2005: 64).

Fichter’ e göre değer bir toplumun olmazsa olmazlarındandır. Değerleri olmayan toplumlar kontrol edecekleri araçlarını kaybetmişlerdir. Zira değerler ile toplumdaki kişilerin neyden sakınıp neyi yapmaları gerektiği, ne karşısında ödül ya da ceza alacakları belirlenmiş olur. Bu da davranışların değerlendirileceği bir alanın olmamasına neden olmuştur. Fichter, bu durumu 6 maddede özetlemiştir:

1. Değerler, toplumların ve toplumları oluşturan fertlerin sosyal değerinin ölçülmesinde araçtır. Değerler, kişinin çevresindekiler tarafından nasıl tanındığını bilmesine neden olur.
2. Değerler, bireylerin yararlı kültür nesnelerinde yoğunlaşıp bu faydalı ve elzem nesneleri için çalışmasına sebep olur.
3. Değerler, kişilerin en iyi şekilde davranması ve düşünmesine işaret edip yapabilmesine yol gösterir.
4. Değerler, insanın toplum içerisindeki rolünü ve o rolün gerekliliğini yerine getirmesindeki rehberdir.
5. Değerler, sosyal baskının nedenidir. Bu sayede insanlar kültürlere uyup doğruya yönelirken yanlıştan da uzak dururlar.

6. Değerler, toplumlar arasındaki birlik ve beraberliği sağlayıp kişinin kendi gibi değerleri taşıyan bireylere yaklaşmasına neden olurlar (Fichter, 1999: 142).

Değer, bir kelime olarak farklı terimlerle kıyaslanma ile mana yüklenmeye çalışılan bir sözcük olmuştur. Bu konu üzerine araştırmalar yapanlar, onu olgu kavramı ile anlamlandırmaya çalışmışlardır. Zira değerlerin bir ölçümü de yoktur. Örneğin, sevgi duygusunun iyi ya da kötü olduğunu tespit eden bir ölçüt bulunmamaktadır. Yalnızca farklı toplumlarca sevgi belirten ifadeler vardır. Ancak burada da toplumlar arası farklılaşmalar söz konusu olabilmıştır. Bu nedenle değer kelimesi, olgusal olarak herkesin üzerinden görüş birliğine vardığı olaylara yüklenen anlamlardır. Değerlerin mutlak ve belirgin bir ölçütü olmadığı da dile getirilmiştir (Arslan, 2013: 170).

Değerler birkaç kısma ayrılır; sosyal değerler, bir toplumda yaşayan insanların geneli tarafından uygulanan değerlerdir. Ulusal değerler ise mensup olduğu ulusla bütünleşen, o ulusun belirgin özelliği olan değerlerdir. Tüm bunları içine alan evrensel değerler ise yeryüzünde var olan insanların geneli tarafından kabul edilen, gerekli bulunup önemsenenlerdir. Aynı zamanda bu kavramın farklı bilim dallarına da konu olup tanımlamaları yapılmıştır. Konusu insan olan ve insan adına çalışılan tüm bilim dalları değerler ile ilgilenmiştir. Her bilim dalı farklı tarifler yapmış olsa da değer tanımının bu üç çeşidi genel kabullerdendir (Akbalık, 2015: 15).

Değerler bireyin davranışlarını yönlendirir. İnsanlar toplum içinde sahip oldukları bu değerler ile kabul görür, sevilir ve sayılırlar. Her değer bir diğer değeri etkilemiş ve bir diğerinden etkilenmiştir. Bu nedenle adalet, saygı, iyilik gibi değerleri birbirlerinden ayrı düşünebilmek mümkün değildir. Bu değerlerde hem karşılıklı bir ilişki vardır hem de nesilden nesile yayılma özelliği bulunur. Bu nedenle eğitim sistemimize girmiş ve bu şekilde değerlerin öğrencilere kazandırılması hedeflenmiştir.

2.7. Değerlerin Önemi

İnsanlık tarihi boyunca erdemli ve değerli bir yaşam araştırılmış ve doğru bulunmaya çalışılmıştır. Bu arayış bazen toplum içerisindeki kültürlerle bulunmuş bazen de dini kaynaklı olarak dile getirilmiştir. Bu da insanın erdemsiz yaşayamayacağını her zaman değerlere ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Değerler, insanlar için de toplumlar için de önemini giderek artırmaktadır. Zira saadetli ve huzurlu bir toplum için değerler olmazsa olmazdır. İnsanın değerlere sahip olması toplumu da kıymetli kılacaktır. Aynı zamanda değerler, kişinin bulunduğu toplumla uyumunu sağlayıp rehberlik edicidir.

Bireyin doğru ile yanlışı, iyi olanla kötü olanı ayırt etmesini sağlayan değerler, insanın hayat serüvenindeki tercihlerinde yol göstericidir. Böylelikle bireyler sosyal hayat içinde insanlarla karşılaştıkça doğruyu bulabilir. Aynı zamanda değerler, kişinin kendisinin toplum içerisindeki yerini belirlemesinde de büyük bir etkiye sahiptir. Kişi kendinde olan değerler ile çevresindeki bireylerle iletişime geçip kendine uygun bulunduğu ortamı seçmiş olur. Günümüz dünyasında yaşanan sıkıntılar, mutluluk ve huzurun olmayışı, nesiller arasında kötünün yaygınlaşmasının, şiddetin ve haksızlığın çoğalmasının temel nedenlerinden biri de değerlerin öneminin toplum içerisinde azalmasından dolayıdır. Özellikle toplumsal rollerin değişmesiyle birlikte kültürel değerlerin aktarımının azlığı gözlemlenmekte bu da bireyin ve toplumun yanlışa sürüklenmesine neden olmaktadır.

Değerler insan ve toplum için büyük bir öneme sahiptir. Zira insan, içerisinde barındığı toplumun değerlerine kendini ne kadar yaklaştırır ne kadar içselleştirir ise o zaman insanın oluşturduğu toplumda değişip kalkınmış olur. Bu durum toplumun güçlü olmasının yegâne nedenidir. Değerlerini yaşayamayan bireylerden oluşan bir toplum ise zamanla hem hukuki hem de ahlaki olarak çökmeye mahkûm olacaktır. Toplumlar bu durumun bilincinde olduğu sürece değerlerin kazandırılması noktasında gayret göstereceklerdir. Değerlerin eğitim sistemine girmesinin en elzem sebeplerinden biri de budur. Aynı değerleri savunan ve taşıyan insanlar, birlik ve beraberlikte örnek davranışlar gösterip çatışmadan uzak kalacaklardır. Değerler bu nedenle toplum içerisinde birlik ve beraberliği sağlayıcıdır (Arslanoğlu, 2005: 4).

Değerlerin kişiye yararları ise şu şekilde sıralanabilir:

- Kişinin yaşam amacını ve hangi yönde olacağını belirler.
- İnsanın hem birey olarak hem de toplum olarak faaliyetlerinin asıllarının ve genellerinin yönünü belirler.
- İnsanın davranışlarının sonuçlarını yargılayabilmeyi sağlar.
- İnsanın sosyal hayatta diğer insanlardan neleri bekleyeceğini ve kendisinden nelerin beklendiğini bilip ona göre davranmasını sağlar.
- Kişinin haklı ile haksızı, doğru ile yanlışı, ahlaki olan ile olmayanı ayırabilmesini sağlar (Yazıcı, 2006: 505).

Yukarıda bahsedilenler genel olarak değerlerin önemi ve yararlarıdır. Özelde hangi değerlerin hangi öneme sahip olduğu ise araştırmacılar tarafından şu şekilde sıralanabilir:

1. Sevgi değeri; insanın diğer insanlara ve hayata karşı mutluluğunun, birlik ve beraberliğinin sağlayıcısıdır.
2. Uyumlu olma değeri; bu değer ile insan yaptığı fiillerde bölünmeye ve çatışmaya neden olacak şeylerden uzak durur. Kişi bu değer ile dengeli bir şekilde yaşayıp saadete kavuşur.
3. Hırslarını kontrol etme değeri; bu değer ile insan kendine ve çevresine zarar veren hırslardan ve beklentilerden vazgeçip davranışlarını kontrol eder. Hırslarını törpüleyerek iyi bir insan olmaya çalışır.
4. Diğerlerinin mutluluğunu isteme değeri; bu değer sayesinde insan kendi için istediğini başka insanlar içinde ister.
5. Kendini ve nefsinin kontrol etme değeri; insanın iç muhasebesini yapıp kendini hizaya çekmesini sağlar.
6. İyi olma değeri; insanın beynini ve kalbini temiz tutup o şekilde davranmasını sağlar.
7. Maneviyata inanma değeri; din ile insanlar kötü yanlarını temizleyip iyi insan olmaya çalışır.
8. Yardımseverlik değeri; bu değer ile insan başkalarının dertleriyle dertlenebilir, başkaları için çalışabilir ve böylelikle çevresine duyarlı olabilir.
9. Bilgi sahibi olma değeri; bilgili insan hem kendisi için yararlıdır hem de çevresine tecrübelerini aktararak yarar sağlar. Nerede nasıl davranacağını bilir.
10. Arkadaşlık değeri; insan dost edinerek mutlu olur. Dostuna destek olur ve dostundan destek alarak yalnızlıktan kurtulur.
11. İnsan yetiştirme değeri; bu değer ile anne ve babalar çocuklarına doğru insan olabilmeleri için emek verip bu uğurda çalışırlar. Toplumu da bu insanların yetiştirdikleri oluşturur.
12. Eser oluşturma değeri; insan sadece maddi eserler değil manevi eserler de yapabilir. Kişi aklıyla, tecrübesi ve bilgisiyle insan yetiştirerek dünyaya bir eser bırakabilir (Dilmaç, 1999: 16-17).

Genel olarak değerlerin, toplumda birliği ve dayanışmayı sağladığını, kişilerin karar verme mercii olduğunu, bizi biz yapan karakterimizi oluşturduğunu ve insanı her zaman iyiye ve doğruya yönlendirdiğini söyleyebiliriz. Zira bireyin yaşadığı topluma ayak uydurabilmesine yardımcı olan, sosyalleşmesini sağlayan ve aynı düşünceleri

ortaya çıkaran birlik ve beraberliği temin eden değerlerdir ve bu ortamı nesilden nesile aktaran da yine değerler olacaktır.

2.8. Değerlerin Özellikleri

Değerler insanın yaşam biçimidir. Zira birey davranışlarını değerler bağlamında şekillendirip hayatını bu düzlemde yaşamaya çalışır. Bu da değerlerin insanların davranışlarını anlamlandırdığını gösterir. Maddi ve manevi değerlerin her biri kişinin olaylara karşı duruşunu da belirlemiştir. İnsanların yaptıklarını anlamlandırmak için değerlere bakmak gerekir. Hangi davranışı sergilediği, hangi değerden dolayı olduğuna işaret edebilir. Değerlerin özellikleri ise şöyle maddeleştirilebilmiştir:

1. Paylaşılandır; insanların çoğu birçok değer üzerinde karar birliğine varmışlardır. Bu nedenle değerler evrenseldir denilebilir. Zira zaman veya mekâna göre değişim göstermezler. Birbirleriyle paylaşılırlar.
2. Önem verilendir; toplumda yaşayan insanlar değerleri yaşasa da yaşamasa da özellikle sosyal hayat için değerlerin olmazsa olmaz olduğunu bilirler ve her zaman önemine vurgu yaparlar.
3. İç motivasyonla yaşanandır; bu nedenle insanlar değerler için mücadele edip yaşanmasını sağlamak için özveride bulunabilirler.
4. Toplumsal olandır; değerler insanın davranışını yönlendirse de en önemlisi toplumsal olarak kabul edilip uygulanmasıdır. Toplumun kabulleri değerleri önemli hale getirip, onun refaha erişmek için çok kıymetli olduğunu göstermektedir.
5. Sosyal olarak devamlı olandır; değerler nesilden nesile aktarılarak inkıtaya uğramadan yüzyıllarca devam edebilir. Bu durum onun kültürler arasındaki geçişlerini ve kabulünün zaman ve mekâna göre değişmeyeceğini gösterir.
6. Dil ile ve bazı sembollerle aktarılandır; değerlerin nesilden nesile aktarılmasını sağlayan en önemli etken dildir. Dil ve semboller değerlerin aktarılmasını kolaylaştırdığı gibi yaşanmasına da katkı sunmaktadır (Fichter, 1999: 150).

Bütün bu tanımlar ve görüşlere bakılırsa özet olarak değerler, insanın davranışına yön veren, neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirleyip ölçen olgulardır. Değerler, soyut bir kavramdır bu nedenle ancak bireylerin davranışlarında ortaya çıkarlar ve olumlu özelliklere sahiptirler. Değerler çağlar içerisinde değişikliğe uğrasa da önemli olan öz kısmı baki kalıp sadece şekil değiştirmesidir. Ayrıca değerler insanların duygularını

kontrol edebilmekte ve kişinin iç motivasyonunu da sağlayabilmektedir. Değerler tek bir kişinin düşüncesi, isteği ya da beklentisi değil tüm toplum için ortak karardır. Bu nedenle de toplum içerisindeki dayanışma ve kalkınmayı sağlar. Değerler değişiklik gösterebilir ancak bu değişim gelişmeye yöneliktir. Bu da yüzyıllar geçse de bazı kabullerin kötüye gitmeyeceğini, gelişip ilerleyeceğini göstermektedir.

2.9. Değerlerin Sınıflandırılması

Araştırmacılar değerler ile ilgili birçok çalışma yaparken işlerini kolaylaştırmak ve her değeri kategorilerine göre değerlendirebilmek için belli sınıflandırmalar yapmışlardır. Böylelikle insanlar, değerler hakkında bilgi sahibi olmak istediklerinde hangi davranışın hangi değer altında olduğunu görüp inceleyecek ve bilgi sahibi olacaklardır. Bu sınıflandırma için birçok araştırmacı farklı kategorileştirme yapmıştır. Ancak bunlar içerisinde en meşhur olanlar ise Spranger, Rokeach ve Schwartz'a ait olanlardır.

2.4.1. Spranger 'in Değer Sınıflandırması

Psikoloji alanında değer testini ilk olarak Spranger 1928 yılında ortaya atıp kullanmaya başlamıştır. O, kendisine gelen deneklerinin her birinin sahip olduğu değerlere göre kişilik tiplerine ayırmış sonucunda bu ayrımın altı da biteceğini yani herkesin bu altı tipten biri olabileceğini savunmuştur. Spranger' den sonra da bu sınıflandırma kullanılmaya devam etmiştir. Belirlenen değerler şunlardır:

Tablo 2.1: Spranger 'in Değer Sınıflandırması

1. BİLİMSEL DEĞER	<i>Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.</i>
2. EKONOMİK DEĞER	<i>Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.</i>
3. ESTETİK DEĞER	<i>Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.</i>
4. SOSYAL DEĞER	<i>Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattır, bencil değildir.</i>
5. POLİTİK DEĞER	<i>Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.</i>

6. DİNİ DEĞER

Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar.

Dini uğruna dünyevi hazları feda eder.

Kaynak: (Akbaş, 2004: 56)

Spranger' in belirlemiş olduğu bu altı değer denekler üzerinde denenmiş ve sonucunda ise, din adamlarının dini ve sosyal değerlerinin, sanatla meşgul olan kişilerin estetik değerlerinin, üst düzey yöneticilik yapanların ise ekonomik değerlerinin daha yüksek olduğu görülmüş bu durumda bu kategorileştirmenin doğru olduğunun kanıtı olmuştur.

2.4.2. Rokeach' ın Değer Sınıflandırması

Rokeach Spranger gibi değerleri altı kategoriye ayırmamış iki başlık altında incelemiş ancak bu iki başlığın altına on sekizer değer eklemiştir. Bu iki başlık ise gaye değerler ve vasıta değerler diye adlandırılmıştır.

Tablo 2.2: Rokeach' ın Değer Sınıflandırması

GAYE DEĞERLER	VASITA DEĞERLER
AİLE GÜVENLİĞİ	<i>Bağımsız Olma</i>
BARIŞ İÇİNDE BİR DÜNYA	<i>Bağışlayıcı</i>
BAŞARILI OLMA	<i>Cesaretli</i>
BİLGELİK	<i>Dürüst</i>
DİNİ OLGUNLUK	<i>Entelektüel</i>
EŞİTLİK	<i>Geniş Görüşlü</i>
GERÇEK DOSTLUK	<i>Hırslı</i>
GÜZELLİKLER DÜNYASI	<i>İtaatkâr</i>
HEYECANLI VERİCİ BİR YAŞAM	<i>Kendini Kontrol Eden</i>
İÇ HUZUR	<i>Kibar</i>
KENDİNE SAYGI	<i>Kendine Hâkim</i>
MUTLULUK	<i>Mantıklı</i>

GERÇEK DOSTLUK	<i>Neşeli</i>
ÖZGÜRLÜK	<i>Sevecen</i>
RAHAT BİR YAŞAM	<i>Sorumluluk Sahibi</i>
SOSYAL KABUL	<i>Temiz</i>
ULUSAL GÜVENLİK	<i>Yardıms sever</i>
ZEVK	<i>Yaratıcı Olma</i>

Kaynak: (Akbaş, 2004: 57).

Rokeach, değerleri yukarıdaki tablodaki gibi genel ifadelerle ele alıp, özel değer eşleştirmeleri yapmıştır.

2.4.3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Schwartz, Rokeach'ın yapmış olduğu değer sınıflandırması üzerine araştırmalar yapıp incelediği değerleri gruplandırmıştır (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 61).

Tablo 2.3: Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

DEĞER ALANI	DEĞERLER
GÜÇ	<i>Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntüyü korumak, insanlar tarafından benimsenmek</i>
BAŞARI	<i>Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, zeki olmak</i>
HAZCILIK	<i>Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, zeki olmak</i>
UYARILIM	<i>Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak</i>
ÖZ YÖNELİM	<i>Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak, kendine saygısı olmak</i>
EVRENSELÇİLİK	<i>Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyada barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olma, çevreyi koruma, iç uyum</i>
GELENEKSELLİK	<i>Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın kendine verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı bir hayat</i>
UYMA	<i>Kibarlık, itaatkârlık, anne, babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek</i>
GÜVENLİK	<i>Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, bağlılık duygusu, sağlıklı olmak</i>

İYİLİKSEVERLİK

Yardımsızlık, dürüstlük, affedici olma, sadık olmak, sorumluluk sahibi olma, gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevî ve anlamlı bir hayat, alçakgönüllülük

Kaynak: (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 62)

Yukarıdaki tablolarda belirtildiği gibi birçok farklı değer sınıflandırılması mevcuttur. Bu durumda herkesin ortak kabul ettiği bir sınıflandırmanın olmadığını göstermektedir.

2.10.Öğretici Metin: Hikâye

2.10.1. Hikâyenin Tanımı

Sözlükte ‘*anlatmak, aktarmak, tekrar etmek, taklit etmek*’ manalarına gelen hikâye, isim olarak da kullanılan bir edebi türdür. Olağan dışı olayların anlatıldığı destan türüne benzerliğinden dolayı hikâyeye de en kadim edebi türlerden biridir denilebilmiştir. Hikâye, en eski türlerden biri de olsa, Doğuda ve Batıda müstakil bir tür olarak kabul edilmeyip ‘*masal, menkıbe, kıssa, fabl*’ gibi türlerle anılmıştır. Bu nedenle hikâye ismiyle adlandırılmayıp Doğu ya da Batı fark etmeksizin modern zamana kadar bir tür olarak bilinmemekteydi. Batı hikâyeciliğine Yunan destanları, Tevrat ve İncil kıssaları kaynaklık teşkil etmişken, Doğu hikâyeciliğine ise Hz. Muhammed öncesi dönem olan Cahiliye dönemi Arapların masalları ve Kur’an’ın kıssaları kaynaklık etmiştir. Klasik dönem itibarıyla diğer türlerden bağımsız bir tür olma özelliğini almaya başlayan hikâye, ilk dönemlerde daha çok geleneklerin, duyguların ve çoğunlukla macera olaylarının anlatılmasıyla aktarılmıştır. İlk örneklerini ise 18. Yüzyılda romandan ayrılarak ‘*küçük hikâye*’ adıyla vermiştir. Halen bu isimle anıldığında kastın hikâye olduğu anlaşılmaktadır (Yazıcı, 1998: 279-280).

Hikâye ‘*Bir olayın söz veya yazılı olarak anlatılması; gerçek veya tasarlanmış olayları anlatan düz yazı türü veya öykü; aslı olmayan söz, olay*’ manalarına gelmektedir. Aynı zamanda bir durumun aktarılması, masal ve yaşanmış bir olay anlamlarındadır. Hikâyenin yaşanmış ya da yaşanmamış olması önemli değildir. Öykü kelimesi ise hikaye kavramının yerine kullanılmakla birlikte ‘*ayrıntılıyla anlatılan olay, gerçek ya da tasarlanmış olayları anlatan düzyazı türü*’ olarak tarif edilmiştir. Öykünmek ise ‘*birinin yaptığı gibi yapmak, birine ya da bir şeye benzemeye çalışmak, müteessir olmak*’ anlamındadır. Bu tariflerden de anlaşılacağı gibi, hikâyenin etimolojik yapısı yani tanımı felsefî temelinin göstergesidir (Parlatır, 1998: 994).

Hikâye bir çeşit zihni olarak izlenimdir. Zira hikâye sayesinde algılar betimlenebilir ve bilinçaltına ulaşılabilir. Bu sayede etkisi de temelde olduğundan varlığını hayat boyu devam ettirebilir. Hikâye ile insanlar düşünceleriyle iletişime geçebilir, duygularını tartabilir ve değerlendirmeler yapabilir. Çünkü hikâye insanın zihninde ve düşüncelerinde büyür ve ilerler. Bir insan için örnek almak ve özdeşleşme oldukça önemlidir. Hikâye türü de bireysel ve ruhsal açıdan küçükten büyüğe herkesin psikolojik olarak gelişmesini sağlamaktadır. Zira bir konu ya da olayın örnekler vermeden soyut olarak anlatılması anlaşılmayı da zorlaştırmaktadır. Bu nedenle hikâye özellikle soyut konular için en önemli edebi türlerden biridir (Karlı, 2009: 42).

Hikâye, kişiyi içinde olduğu dünyadan uzaklaştırıp daha çeşitli ve zengin bir dünyaya götürür. Kişi orada hikâyenin kahramanlarıyla birlikte olur, tüm karakterler ve rollerle beraberdir. Bu sayede insan hayal gücünü geliştirip duygusal olarak düşük olduğu bir zamanda kendine bir moral kaynağı bulur. Aynı zamanda olayları yorumlama noktasında ilham bulup gelişir. Bununla birlikte okuyucunun zihninde yeni odalar açılır.

Türkçe’de kullanılan hikâye kelimesi Arapça’da ‘kıssa’ kelimesiyle adlandırılmıştır. Her iki kavramın ortak özelliği ise, ikisinde de birinin yaptığı gibi aynısı veya çok benzerinin yapılmasıdır. Kıssa kelimesinin anlamında iletişim kurma ve özdeşleşme vardır. Bu nedenle kıssa, yaşanmış olma veya olmama özelliği olan, anlatılan maceradaki kahramanları izlemek, rollerini takip etmek ve sonucunda vakıaların değerlendirilmesiyle sonuca ulaşmaktır (Okumuşlar, 2006: 238). Aslında bu tanımların genelinde hikâye için insanın yaşadığı tüm vakıaları içine alan ve herkesin başından geçen olayları başkalarına aktarmasıdır denebilir. Zira her kişi kendi hikâyesinin başkahramanıdır. Aynı şekilde başka insanlarda kendi hikâyelerinin kahramanları ve başkalarının hikâyelerinin dinleyicisidir. Bu nedenle insan yaşanması mümkün olsa ya da olmasa her hikâyeye karşı ilgi duyar ve dinler. Hikâye, kıssa ve öykü kelimelerinin, başkalarını izlemek manasını içermesi bu anlayışın ve insan fitratının bir gereğidir.

Hikâyelerde metinler genel itibariyle bir olaylar dizisinin oluş sıralamasına göre düzenlenmiştir. Bu nedenle hikâyeler insanın zihninde olanlar, dışarıdan etkenler, kişilere bağlı olanlar olarak oluşturulur. Bir yazar hikâyeyi yazarken olay örgüsü kısmında kahramanların iç dünyasını ve dışarıya yansıttıklarını beraber

düşünmektedir. Hikâyede duygusal iniş- çıkışlar ve okuyanın ilgisini çekecek yönler buradan şekillenir (Zelzele, 2015: 25).

Hikâyenin unsurları ise şöyledir;

1. Olay
2. Kişiler
3. Yer
4. Zaman
5. Dil ve Anlatım

Hikâye, geleneksel olarak anlatıldığı kadar eğitimsel olarak da özellikle dini ve ahlaki eğitimde büyük bir öneme sahiptir. Kültürel ve dini geleneklerin iletiminde olanlar açıklama, yorumlama ve anlama yöntemlerini uygulamaya çalışırken özellikle hikâyeyi kullanmışlardır.

2.10.2. Eğitimde Hikâyenin Yeri

Eğitim somut veya soyut fark etmeksizin tüm kavramları içine alır. Somut kavramlar daha kolay şekilde anlaşılmakta ancak soyutların ifade edilmesi ve anlatılması çok daha zor olmaktadır. Bunun yanında teorik olarak anlatılan şeylerde anlaşılması konusunda zorluk çıkaran alanlardandır. Bunların öğretilmesi ve kavratılmasının yollarından biri de örnekler verilerek anlatılması ve açıklanmasıdır. Bu aşamada eğitimde kullanılan yöntemlerden biri olan hikâye karşımıza çıkmaktadır. Hikâye de gerçek hayattan yansımalar yer almakta ve örneklendirme noktasında yardımları görülmektedir. Hikâyelerle açıklanması zor, insanın zihnine oturmayan, soyut ya da kapalı olan konular şekillenip göz önüne gelebilir. Zira insan beyni soyut ve anlaşılması zor konuları anlamakta zorluk çekip daha somut kavramları duymayı ve anlamayı ister. Bu nedenle de hikâye türünde de gördüğümüz hayatın içinden yaşamlarla kavramlar somutlaştırılmış olur. Hikâye, sadece tarif ederek anlatılmanın vermiş olduğu karmaşıklığı zihinde canlandırarak öğretilmesini sağlar.

Çocuk eğitiminde kullanılan dil yetişkin eğitiminden farklı ve detaylıdır. Çünkü çocuklar için soyut kavramların yer aldığı bir konunun anlaşılması yetişkinlere göre çok daha zordur. Bir eğitimin etkili olması çocuk için anlatılanların yaşanarak görülmesini gerektirir. Davranış noktasında da çocuğa yapması gereken bir şey başka birinin yaşamında gösterilirse örnek alarak kendi davranışlarına da dökmesi

sağlanabilir. Bu yüzden de çocuğun bizzat görüp yanında yetiştiği ailesi onun eğitiminde en büyük etkidir. Çocukların edebiyatla ve sanatla öğrenmesinin daha kolay ve anlaşılır olduğunu düşünen Mustafa Kutlu, bu konuyla alakalı görüşlerini röportajında şöyle dile getirmiştir:

‘Çocuklara didaktik olarak aktarılan hususların onların zihninde ve kalbinde bu çerçevede merkez bulamayacağını düşünüyorum. Dolayısıyla sanat ister edebiyat olsun ister musiki olsun ister mimari olsun bu tip bir ameliyeden bu tip bir eğitimden, terbiyeden geçmek suretiyle nelere sahip olmak lazım geldiklerini bu nokta-i nazarından daha iyi kavrayacağı kanaatindeyim’
(bkz. Ek 1).

Yazarında belirttiği gibi çocukların didaktik tarzda yazılan yazılardan ziyade hikâye gibi karakterler üzerinden anlatılanlardan öğrenmeleri çok daha kolay olmaktadır. Bunun yanında çocuk için anlatılan hikâyeler sadece dinlenen keyifli vakit geçirmesine neden olan bir anlatım hiçbir zaman olmamıştır. Çünkü çocuklar duydukları hikâyelerdeki kahramanları kendi hayatlarında örnekler olarak görürler. Çocuklar yaratılışının gereğiyle o hikâyelerdeki karakterlerle empati kurup benimsedikleri kahramanlar gibi düşünmeye ve hareket etmeye başlarlar. Onların kişisel özellikleri, bakış açıları ve hatta yaşam tarzları dahi taklit edilebilir olmuştur. Bu noktada iyi örnekleri görebileceği kahramanların anlatıldığı hikâyeler çocuğun öğrenmesinde daha kalıcı ve etkili olacaktır. Bu hikâyelerle çocuk doğru davranışı hem öğrenir hem de onu taklit ile başlayarak kendi hayatına aksettirebilir (Akıncı, 2001: 34).

Hikâye ile eğitim ve öğretim insan psikolojisi içinde büyük bir öneme sahiptir. Zira insan zorlukla karşılaştığında başka insanların hayatlarından örnekler duyarak tek olmadığını anlar ve kendini bu şekilde rahatlatır. Ayrıca ümitsizliğe düştüğünde duymuş olduğu kahramanlık hikâyeleriyle kendini toparlayıp psikolojik olarak güç kazanabilir. Olaylara soğukkanlılıkla bakıp geniş bir pencereden değerlendirerek geleceğe dair ümitli olacaktır. Bunların yanında hikâyenin psikolojiye katkılarının biri de çocuklara anlatılarak onların ruhi tecrübelerinin gelişmesine yaptığı katkılardır. Oradaki kahramanlar çocuğun ruh dünyasından bir yere sahip olup onun benliğinin bir parçası olacaktır. Bu yüzden de çocuk kahramanlar gibi davranmaya çalışır (Karlı, 2009: 43).

Hikâyeler çocuğun hayal gücünü de geliştirmektedir. Hatta özenli seçilen hikâyelerle yaratılanların ötesinde de gizli güçlerin olduğu çocuk tarafından düşünülebilerek aslında Allah inancının alt zemini hazırlanmış olur. Bu sayede çocuk hikâye ile soyut bir kavramı düşünebilir ve öğrenebilir. Bu nedenle dini hikâyelerin basitleştirilip aktarılmasıyla soyutun aktarımı kolaylaşmış olur (Yalnız, 2012: 66).

Hikâyeler ile din eğitimi denilince akla ilk gelen alan hiç şüphesiz Kur'an kıssalarıdır. Kur'an-ı Kerim'de hikâyelere yer verilerek o hikâyelerden dersler alınması ya onlar gibi davranmak ya da onlar gibi davranmamak şeklinde çıkarımlarda bulunulması istenmiştir. Din eğitiminde hikaye denilince sadece Kur'an kıssaları değil tasavvufi menkıbelere kadar geniş bir literatür bulunmaktadır. Ancak Kur'an kıssaları dışındaki dini menkıbelere doğruluk ve tutarlılık noktasında ihtiyatla bakılmalı ve incelenmelidir. Zira bu hikâyeler ile dini eğitim veriliyorsa buradaki yanlışlıklar eğitimdeki yanlışlığa neden olabilir. Aslında önemli olan hikâyede dini motiflerin çok yer alması değil dini konuların az yerde bile olsa doğru anlaşılıyor olmasıdır.

Empati kurarak öğrenmeyi kolaylaştıran hikâye, çocukların dini ve ahlaki gelişim evrelerine uygun ve bağlantılı olmalıdır. Bunlar çocukların ahlaki kuralları içselleştirmesine ve davranışına aksettirmesine neden olacaktır. Hikâyelerin çeşidi ve kaynağı kadar özellikleri de elzemdir. Zira birbiriyle çelişen, karışık ifadeler ve davranışları içeren hikâyeler amaca hizmet etmemekle beraber istenilen eğitime de kaynaklık etmeyecektir. Bu nedenle hikâyedeki olaylar vermek istediğimiz mesajı uygun olmalı, dinleyicinin fikirlerini dağıtmamalı ve farklı yönlere çekilmeye müsait olmamalıdır. Somut hikâyeler döneminde bu hikâyeler ile karşılaşan çocuklar ilerleyen zamanlarda soyut kavramlar döneminde öğreneceği dini eğitimde öğrenme zorluğu çekmeyip bilgiyi daha kolay içselleştirecektir. Zira bu konular daha önce hikâyeler ile ona zaten anlatılmış ve alt yapı hazırlanmıştır (Okumuşlar, 2006: 240-241).

Hikâye ile öğrenciye kazandırılmak istenen konular insanı içine çektiği ve etkili olduğu için monoton olmaktan kurtulup öğrencinin dikkatini tam vermesini sağlar. Bu nedenle küçükten büyüğe herkes için etkisi kabul edilmiştir. Bunda yaş farkının önemi olmadığı gibi kişinin yetiştirilme tarzı ve eğitim düzeyi de önemli değildir. Ayrıca hikâyeler kişiyi iyiye ve doğruya yönlendirerek bunları yapabilmesi için ona iç motivasyon kazandırır. Tüm bu nedenlerden dolayı hikâye yönteminden eğitimde sıkça yararlanılmıştır. Öğretmen öğrencinin ilgisini diri tutarak düşüncelerini konu

üzerinde tutmasına çalışmaktadır. Zira konunun muhtevasına uygun hikâyelerin anlatımı dersi sıkıcı olmaktan kurtardığı gibi, öğrenilen bilginin de kalıcı ve geçerli olmasını sağlayacaktır (Karlı, 2009: 48).

Hikâyeler anlatıldıktan sonrada insanın zihninde kaldığı için birey hayatta karşılaştığı her farklı anda onlardan yararlanabilir. Örneğin kişinin sevinçli olduğu anlarında arkadaş, üzgün olduğu zamanlarda moral, kararsız olduğu zamanlarda ise rehber olabilmıştır. Ayrıca kişi duyduğu hikâyeler ile soğukkanlı ve metanetli olmayı da kazanabilmektedir. Bu duygularla ilgili insana en çok Kur'an kıssaları yardım etmiştir. Kur'an'da anlatılan peygamberlerin hayatlarından kesitler olan hikâyeler, insanı en derinden etkileyerek bütün sıkıntı ve elemelere rağmen metanetli ve sabırlı olmayı öğretmiştir. Böylelikle insan büyük işler yapmış insanların dahi yaşadığı bu sıkıntıları görerek kendine dersler çıkarabilir. Ayrıca onların hedeflerine ulaşmasıyla da yolda sıkıntılar olsa da sonunda kazanabileceğine dair ümit kazanmış olur.

Hikâyeler aracılığıyla kişiye ahlaki değerlerin kazandırılması da mümkündür. Ancak hikâye ile değer kazandırılmak isteniyorsa bunun için rastgele değil özenle seçilmiş hikâyeler olmalıdır. Özellikle çocuklar dinleyeceği hikâyedeki kahramanlarla kendini özdeşleştirebilir bu da yanlış bir kazanıma yol açabilmektedir. Oysa doğru seçilmiş hikâyeler ile çocuk değerler konusunda hem bilinçlenir hem de kendi davranışına kazandırabilir. Çalışmamızda da yer verdiğimiz sevgi, saygı, adalet, fedakârlık, azim gibi değerleri kahramanlar aracılığıyla hem öğrenmiş hem de bunları yapan kişinin sonundaki kazancıyla bu davranışa güdülenmiş olur. Aslında bu değerlerin toplum içinde çok önemli olduğunu ve bu değerler uğruna verilen mücadelenin çok kıymetli olduğunu da kabul etmiş olur. Görüleceği gibi bu değerlerin kazandırılması hikâye aracılığıyla olacağı gibi bunların zıttı ile yanlış davranışların güdülenmesi de hikâye aracılığıyla yapılabilir. Bu nedenle eğitimde kullanılacak hikâyelerin doğru seçilmesi hayati öneme sahip olmaktadır. (Bilgin, 1994: 83).

Değerler eğitiminde özellikle öğrenciye sadece kuralları düz bir şekilde ezberletmek değil günlük hayattan ya da büyüklerin yaşamlarından örnekler vermek önemlidir. Ayrıca hikâyeler sayesinde çocuğun din dilinin de gelişmesi mümkün olmuştur. Dini kavramların öğretimi bilgilerin doğru öğrenilmesi için de elzemdir. Bu nedenle hikâye ile çocuğa alt yapı olarak dini kavramlar öğretilir sonra üzerine değer konuları bina edilir. Henüz soyut düşünceye alışmamış olan çocukların somut düşünceye daha da yatkın olduğu için sevap, günah, sabır, kutsal ve tövbe gibi soyut kavramları anlaması

güçtür. Bu nedenle bu kavramların günlük konuşma diline ve hayata entegre edilmesi önem arz etmektedir. Bu entegrasyon çalışmasında en büyük rol hikâyelerindir. Hikâyeler sayesinde bu kavramlar daha anlaşılır ve günlük kullanılmaya yatkın hale gelmektedir. Ancak tekrar belirtmek gerekir ki kullanılacak hikâyelerin çocuğun dini ve ahlaki gelişim düzeyine uygun olması gerekmektedir. Çocuğun gelişim özellikleri gözetilerek içerik belirlenmelidir. (Akıncı, 2001: 35).

Din ve değerler eğitiminde hikâyelerin kullanılması eğitim yöntemlerinin en önemlilerinden biridir. Hikâyelerin değerlerin eğitiminde kullanılmasının temel nedenleri ise şöyledir;

1. Soyut olan dini ve ahlaki meselelerin çokluğu
2. Değerlerin düz bir şekilde anlatılıp öğretilmeye çalışılmasının öğrenciler için zevksiz ve sıkıcı olduğunun kabulü
3. Hikâyelerde geçen değerler üzerine düşünerek ahlaki gelişiminin sağlanması
4. Öğretim tekniklerinden biri olan model almanın hikâyelerle çok rahat bir şekilde ifade edilebilmesi
5. Düz anlatımdan ziyade mecazi anlatımın çok daha dikkat çekici olması
6. Hikâyelerin kutsal kitaplarda da kullanılıp mensuplarına mesaj niteliği taşıması (Çakar, 2007: 13-14).

Değerler eğitimi konusunda çocuğa emredici ve dikte edici bir yöntem yerine örnekler vererek öğretilmesi eğitimi daha verimli hale getirecektir. Bu nedenle bu alanda yapılacak en büyük yanlışlardan biri çocuğun düşünce ve duygu dünyasını hesaba katmadan ayrıca gelişim özelliklerini bilmeden yapılan eğitimlerdir. Belki de bu sebeple değerlerin yani ahlaki kuralların öğretimi en zor eğitim alanlarından biridir. Hikâyeler bu sorunun çözümünde en büyük destekçilerdendir. Onlar sayesinde çocuğa hem dolaylı anlatımla emredici olunmaz hem de doğru modeller gösterilerek çocuğun çıkarımda bulunup doğruyu kendi yetkisiyle seçmesi ve sonrasında da bunu davranışa dökebilmesi gerçekleşebilir. Zira çocuklarda da yetişkinlerde de değerlerin ve istedik davranışların kazandırılma süreci iletişim ile mümkün olur. Bu iletişimde araçlardan biri hikâyedir. Ahlaki olan doğru ve yanlışları çocuk hikâyenin kahramanları aracılığıyla anlayıp tartarak bir karara varabilir. Ayrıca davranış doğruysa neden doğru yanlışsa neden yanlış sorularına kahramanlar vasıtasıyla cevap bulabilir. Öğrenciye sorulacak ‘Şu kahramanın davranışı sizce doğru mu?’ gibi sorular onun bir çıkarım

yapıp karara varabilmesini ve bu sayede doğru ve yanlış ayırt edebilmesini sağlayacaktır (Fersahoğlu, 2003: 127).

Hikâye türünün kullanımını somutlardan hareketle soyutlama yapabilmeyi destekler niteliktedir. Çocuğa hikâyedekiler ile somut bir meseleyle karşılaşp olay ve kişiler üzerinden bazı değerlere ulaşması doğrudan soyut bir kavram verilerek öğretilmesinden çok daha etkili ve kalıcıdır. Mesela en önemli değerlerden biri olan hayırseverliğin doğrudan söylenerek öğretilmesinden ziyade araştırmada da yer alan hikâyelerden biri olan ‘Nur’ isimli eserden yola çıkarak kahramanların yaptığı yardımları göz önüne alıp hayırseverliğin doğru bir şey olduğu kanaatine varabilir. Bu şekilde somut olaylar ve kişiler bu değerleri düşünüp anlayabilmesini ve hayatına tatbik edebilmesini sağlar. Ancak davranışa geçirme noktasında biraz daha yol kat etmek gerekmektedir. Zira değerler eğitiminde bir çocuğa yardımseverliğin iyi olduğu yalanın kötü olduğu söylense bile hemen bu davranışları gerçekleştirmez. Bu konuya ikna olduğunda davranışa dökmesi daha kolay olacaktır. Sonuç itibariyle çocuk ya etrafında bizzat görerek değerleri kazanır ya da hikâyedeki kahramanların başından geçen olaylardan dersler alarak tatbik edebilir.

Hikâyenin eğitim ve öğretim açısından birçok faydası vardır. Hikâye bireye kavramları öğretmenin yanında aynı zamanda hayatı öğrenmekte de yol gösterir. Hikâye çocuğun dili öğrenmesine de yardımcı olur ancak bu durum hikâyenin zengin ve edebi bir dil ile yazılmasını gerektirmektedir. Hikâye kişiye psikolojik açıdan da yarar sağlar. Kişi okur ya da dinlerken hem hoş vakitler geçirir hem de kahramanların içerisine girip değişik hayatları görür. Çocuğu hem eğlendirdiği hem de düşünmesine neden olduğu için zihninin gelişmesini sağlar. Bu kahramanların davranışlarından beğendiklerini kendine örnek alır. Hikâye ile insan o olayın geçtiği bölgeyi tanıyıp zihninde tasvir edebilir. Yazarın her detayında o şehre ait bilgileri daha da artar. Çocuk hikâyedeki yerleri tasvir ederek hayal gücünü de geliştirir. Ancak hikâyenin hayaller bile olsa gerçeğe uygun olması gerektiği de unutulmamalıdır (Fersahoğlu, 2003: 124-125).

2.11.Değerler Eğitimi Kavramı

Eğitim kavramı sözlükte *“Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye”*

olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011: 761). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere değerler eğitimi, bireyin çocukluktan gençliğe her zaman gelişmesine yardım eden doğrudan veya dolaylı yollarla beceri kazandıran ve terbiye eden demektir. Değerler yukarıda da anlatıldığı üzere insan yaşamı için önemli bir yere sahiptir. Zira karakter inşasında değerlerin yadsınamayacak katkıları vardır. İnsanın gelişim sürecindeki bakış açılarını, davranışlarını ve hayata dair duruşlarını belirleyecek etkenler nedeniyle bireyin değerleri bilip özümsemesi ve bunları davranışa dökmesi gerekmektedir. İnsanın çocukluktan gençliğe bu gelişim serüvenine ‘değerler eğitimi’ kavramı denilmiştir. Bu nedenle de değerler eğitimi bireyin gelişimi ve kişiliğinin oluşmasına hizmet etmektedir. Zira değerlerin öğretilmesi ve uygulatılması kendini ve yaşadığı toplumu iyi tanıyan, erdemli, sorumluluk bilinci yüksek olan, karakteri düzgün ve başarılı bireylerin yetiştirilmesi demektir.

İnsanoğlu tüm yaşamı boyunca iyi yaşamak ve iyi insan olmak için çabalar. Belki de tüm toplumların üzerinde karar kıldığı ve hemfikir olduğu tek konu iyi insan yetiştirmek için çaba sarf etmek ve bu uğurda toplum olarak çalışmalar yapılması gerektiğidir. Bunun olabilmesi de ancak iyi bir eğitime sahip olmakla gerçekleşebilir. Zira insan hayatını bebeklikten yaşlılığa kadar geliştirip tamamlayan şey eğitimidir. Kişi eğitim ile sosyal olarak kendini bulur ve tanır. Bu nitelikleri kazandıran eğitim ise sadece bilgidir ya da pratikten ibaret değil kültürel olgulardan ve değerlerden oluşandır. Verilen eğitim ile kişi değerleri kazanmaya bir adım daha atmaktadır. Bu nedenle değerler eğitimi, insanı iyi insan yapan, nerede ve ne zaman yaşadığı önemli olmayarak insan olmasına uygun bir anlayışla yaşamasına neden olan gücü bireyin kazanmasına yardım etmektir (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 55).

İnsan, değerler eğitimiyle nesilden nesile aktarılan yüzyıllarca devam eden değerlere sahip olur ve sonrasında bu anlayışta olan kişilerin bulunduğu toplumlarda yaşar. Zaman geçse de önemini devam ettiren değerlerin kaybolmaması ve kişinin yaşam amacı ve kılavuzu olarak görmeye başlaması için bu değerlerin eğitimle aktarılması gerekmektedir. Bu nedenle değerler eğitiminin amacı tüm insanlığın ortak olarak sahip olduğu değerlere işaret edip iyi insan ve örnek şahsiyet yetiştirmek ve güzel ahlaki davranışları bilip sergileyen bunları da kendi davranışına geçirebilen bireylerin yetişmesini sağlamaktır (Altan, 2011: 55). Ancak sadece değerler eğitimiyle de istendik davranışlar elde edilememektedir ya da tüm istenmeyen davranışlardan korunmayı sağlamaya da yetmeyecektir. Bu durum onun önemini azaltmamaktadır.

Her eğitimde olduğu gibi değerler eğitiminin de birçok yöntemi ve uyulması gereken kuralları vardır. Bu yöntemlere riayet edilerek verilen değerler eğitiminden fayda görülmemesi mümkün değildir. Ancak bu yöntemlerle ilgili bir fikir birliği sağlanamamıştır. Değerlerin nasıl öğretilip kazandırılacağına dair çok fazla çalışma yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Özellikle son yüzyıllarda bu eğitimin okul içerisinde olması gerektiği kabul edilip görüş birliği sağlanmıştır. Ancak sorun bu eğitimin ne şekilde ve ne doğrultuda verilmesi gerektiğidir. Bu konuda birçok farklı çalışma yapılmıştır.

Değerler kişinin ve toplumun hayatında saf biçimden çıkıp sosyal ve toplumsal boyut kazanarak ancak belirleyici olabilecektir. Mesela, adalet kavramı bir değer olsa da topluma kazandırılmazsa herhangi bir yarara neden olması beklenemez. Bu sebeple tüm değerlerin zihinde kalmayıp fiiliyata da dökülmesi gerekmektedir. Değerler eğitimi de bu esnada işe başlar. Bu eğitim ile önce kişinin zihnine kavram olarak değer kazandırılır ancak buda uygulama odaklı olmalıdır. Ayrıca değerler eğitimi programları hazırlanırken değerlerin bireye sistematik olarak verilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

Toplumlarda yaşanan cinsiyetçilik, şiddet, ırkçılık ve nefretin mevcut olmasının en temel nedeni insanların belli başlı değerleri ve tutumları gerektiği kadar bilip geliştirememesi ve içselleştirip davranışa dökememesidir. Bu değerlerin verilmesi olan değerler eğitimi, eğitim sisteminin en temel ve ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Değerler eğitimiyle bireylerin kalpleri ve zihinleri olgunlaştırılmalıdır. Olgunlaşmadan sonra ise kişinin özgürleşme süreci başlar. Her iki süreç hem bireyin hem kendi için hem de toplum için büyük bir öneme sahiptir. Zira değerlerin kişinin davranışlarını etkileme, toplumsal düzeni sağlama ve kalkınmaya neden olma gibi birçok etkisi ve yararı vardır. Bu yararları göz önünde bulundurularak değerler eğitimi eğitimcileri değerlerin aktarımını önemsemiş bazen doğrudan bazen de dolaylı yollarla bu değerleri öğretmeye çalışmışlardır. Doğrudan değerlerin öğretiminde değerler bir ders başlığı olarak görülüp planlı ve programlı bir şekilde öğrenciye verilmeye çalışılır. Doğrudan eğitiminde bazen ders başlığı olarak değerler karşımıza çıkarken bazen bir dersin içerisindeki ünitenin konusu olabilmektedir. Dolaylı yani örtülü değerler eğitiminde ise bir program veya ders içerisinde değil dış etmenlerle bazı kurallar, temsil eden kişinin davranışlarıyla değerler kazandırılmaya çalışılır. Her iki tür içinde öğreten kişi en önemli etkendir. Zira o, hem bu süreci idare ettiren hem de

bizzat sürecin içerisinde olan kişidir. Değerleri öğreten kişi ders içerisinde sadece düz bir anlatımla değerleri öğretmek ile kalmayıp davranışlarıyla öğrenen kişinin duygusal, zihinsel ve sosyal yönüne de vurgu yaparak etki etmelidir (Akbaş, 2009: 404).

Değerler eğitimi, insanın hayatı boyunca devam eder. İnsan değerleri başlangıçta ailesinden öğrenir özellikle anne rolü değerler için çok önemlidir. Çünkü değerler bizzat davranış gözlemiyle kazanılabilir. Bu durumda çocuğun sürekli gördüğü her davranışını izlediği ailesinin değerler için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Nitekim kişinin şahsiyetinin oluşması ilk olarak ailede başlamaktadır. Aile ile temelleri atılan değerler okulda verilen eğitimle birlikte ilerleyecektir. Bu sürecin sağlıklı geçirilmesiyle insan değerleri içselleştirip çok daha kolay yaşamaya başlayabilir. Değerleri kazanma evresinde bulunan kişiler, öncelikle insanlar arasında ve toplum içerisinde benimsenen değerleri tanım olarak öğrenirler. Ancak bu evre düz bir bilgi alışı olmakta henüz değerler içselleştirilip davranışa dökülememektedir. Asıl olan ise kişinin bu değerleri davranışa yansıtabilmesidir. Değerler eğitiminin amacı, değerleri öğretmek ve içselleştirilmesine yardım etmektir. Bu nedenle değerler eğitimi, iyiyi ve güzeli anlatmalı aynı zamanda insanın kalbine ve iradesine de hitap etmelidir.

2.12.Değerler Eğitiminin Önemi

Değerler toplumlardaki birlik ve beraberliği sağlamada en önemli etkenlerden biridir. Zira değerler sayesinde bireyler kendileriyle aynı şekilde düşünen ve hareket eden insanlarla beraber yaşarlar. Ayrıca değer, bireylere bakış açısı kazandırıp onun hayatını anlamlandırmasına, kendini hayat içerisinde konumlandırmasına ve toplumdaki diğer insanlara da önem atfetmesine yardımcı olmaktadır. Toplumsal değerler insanların temel yaşam fonksiyonları ve bireylerin hayatlarında kontrol mekanizmalarıdır. İnsanların diğer insanlarla olan sosyal ilişkilerini düzenleyen, olaylara karşı durumlarını belirleyen, karar verme sürecinde seçmesine destek olan ölçütlerdir. Bu nedenlerden dolayı değerler bireyleri yönlendiren ve düzenleyen yapıdadırlar. Aynı zamanda kişinin her davranışını kontrol altına aldığı için mutluluğun da kaynağıdır. Bu kontrol durumu sadece bireyleri değil, aileleri ve eğitimcileri de kapsamaktadır. Zira tüm bu sebeplerden dolayı değerler, eğitim ve öğretimde önemli bir yere sahiptir.

Günümüz dünyasında dini ve ahlaki değerlerin azalması ve git gide yok olmaya başlaması hem bireysel hem de toplumsal bazda büyük bir sorun teşkil etmektedir. Oysa toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanmasında en büyük destekçi olan değerler toplumların refahı için konulmuş kurallardır. Zira toplumların ilerlemesi o toplumda yaşayan bireylerin davranışlarına bağlıdır. Bunlar gibi ciddi nedenlerden dolayı değerler bir insana kazandırılması gereken yegâne olgulardır. Bu kazandırılma görevini ise eğitim kanadı sağlamaktadır. Değerler eğitiminin amacı, kişinin kimliğine yeni ve iyi kazanımlar ekleyen programlar ile kişinin gerçek dünya hayatıyla bağını kurdurmak ve bu sayede hayatına anlam verebilmesini sağlamaktır. Ancak bunu sağlayabilmek için öğrencinin ilgi ve düzeyi göz önünde bulundurulmalıdır. Bu amaç bağlamında değerler eğitimi ile ahlaklı, dürüst ve şahsiyetli bireyler yetiştirmek hedeflenmektedir. Bununla birlikte bu sayılan hasletleri kazanmış bireyleri topluma kazandırmak ve toplumda bu kişilerin sayılarını artırmaya çalışmak değerler eğitiminin en önemli amaçlarından biridir. Aynı zamanda gayelerden bir diğeri de değerlerin kişilerin davranışlarında saygı, sevgi, adalet, dürüstlük, yardımseverlik, tevazu gibi kavramları kendisinde kalıcı hale gelmesini sağlamaktır. Bu konuda yapılan araştırmalarda değerler eğitimi ile toplumdaki fertlerde sorumluluk, kardeşlik, dürüstlük, hoşgörü gibi ahlaki düzeylerin arttığı gözlemlenmiştir (Dılmaç, 2007: 26) Bu nedenle değerler eğitiminin verilmesi toplumlar için önemli bir yere sahiptir. Zira toplumsal değerlerin, örf ve adetlerin ve en önemlisi de dinin birleştirici ve iyi insan yetiştirici gücüne ihtiyacı vardır.

Değerler eğitimi sürecinde öğrencilere ahlaki ve dini değerlerin öğretilmesi bireylerin hayatlarına anlam vermede, bir amaç için çaba göstermede ve hayat kalitelerini artırmada kendilerine katkı sağlayacaktır. Aslında her insan ilk doğduğunda İslam dininde de anlatıldığı gibi fitrat üzere yani güzel olana ve iyi olana meyyal bir şekilde doğar. Ancak zamanla ailesi ve yaşadığı çevre onu etkileyerek davranışlarını kötüye çevirmesine ya da iyide devam etmesine neden olur. Tam da bu noktada değerler eğitiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu eğitim ile çocuk kendisiyle birlikte getirdiği iyi tarafını ortaya çıkarabilir, eksik taraflarını geliştirebilir, mükemmeli yakalamaya yaklaşabilir. Aynı zamanda kötü davranışlardan kendini koruyup kurtarabilir ve iyi ahlakla kendini donatabilir. Tüm bu nedenlerden dolayı İslam dini insanların terbiyesi üzerine yoğunlaşmış fitratı ile gelen iyi yanının kaybolmaması ve devam etmesini

bildirip bunu kişiye ilk olarak ailesinin kazandırabileceğini söyleyerek değerler eğitiminde ailenin rolüne vurgu yapmıştır (Aydın ve Akyol, 2012: 15).

Değerler eğitimi sadece iyi olan tercih edilen değerlerin kazandırılması için değil kişiyi kötülükten alıkoyması için de önem arz etmektedir. Zira bir kişinin kötüye ve suça yönelmesini ancak ahlaki ve dini değerler engelleyebilir. Tüm inanışlarda bu durum geçerlidir. Her din, mensubunu kötülükten alıkoymak için kurallar koyarak değerleri emretmiştir. Özellikle İslam dini bu konu üzerinde çok fazla durmuş mensuplarını kumar, alkol, insana zarar vermek gibi kişilere ve topluma zarar verecek davranışlardan men etmiştir. Bunun yanında araştırmamızda da yer verdiğimiz adalet, sevgi, saygı, hayırseverlik, vatanseverlik gibi değerleri de mensuplarına tavsiye ederek bunları yapmaları durumunda mükâfatla karşılaşacaklarını bildirmiş ve bu sebeple değerleri teşvik etmiştir (Köstü, 2016: 180).

Özet olarak değerler, kişilerin karar vermelerine yardımcı olduğu gibi iradelerine de destek olup toplum içerisindeki dayanışmayı sağlar. İnsanın şahsiyetinin oluşmasında kişiyi her zaman ve mekânda iyiye ve doğruya yönlendirir. Değerler konusunda daha öncede belirtildiği gibi ailenin rolü çok büyüktür. Değerler ilk olarak çocuğun ailede anne ve babadan gördükleriyle öğrenilir ve davranış haline gelir. Ebeveynler değerleri çocuklara aktarırken, dini inanışları, kültürel unsurları ve ahlaki davranışları birlikte yansıtmaktadırlar. Ailede aldığı eğitimle alt yapı oluşturan çocuk ise ilköğretim düzeyine başlayınca kendi yaşlarından etkilenecek hayatını bu kurallar çerçevesinde yaşamaya başlar.

Teknoloji çağına girildikten bu yana özellikle değerlerin hayata geçirilmesi konusunda azalmanın yaşandığı bilinmektedir. Büyüklere saygı, sevgi, yardımlaşma, fedakârlık gibi değerlerin zamanla kaybolup yerini dijital aletlere bıraktığı, kişinin zamanını sürekli bunlarla geçirdiği görülmektedir. Bu durumda toplum içerisinde değerlerle kazanılan birlik ve beraberliğin yok olmasına neden olmakta sadece toplum bazında değil aile içi geçimsizliklere hatta ailenin çatırdayıp ayrılıkla son bulmasına dahi sebep olabilmektedir. Ailenin zarar görmemesi, bireylerin ve devletin ilkelerine uygun yetişebilmesi şarttır. Tüm bu nedenlerden dolayı eğitim sistemlerinde milli, manevi, ahlaki ve kültürel değerlerin kazandırılması amaçlanmış ve ders olarak okutulmuştur. Okullarda eğitimin ilk yıllarından bu yana bu değerleri kişilere kazandırmak ve davranış haline getirmek için çalışmaktadır.

2.13.Değerler Eğitimi Yöntemleri

İnsanoğlu doğumundan itibaren ilk olarak eğitimle karşılaşır. Ailesinde gördükleri ve duyduklarıyla karakterini inşa eder sonrada okulda ya da arkadaş çevresinde aldığı eğitim ile şahsiyetini belirler. Böylelikle kişi iyi ve kötüyü öğrenip hayatını bu şekilde idame ettirir. Bu süreç içerisinde aileden sonra okulda aldığı eğitim onun kimliği için hayati öneme sahiptir. Okullar bu nedenlerden dolayı sadece akademik eğitim verilen yerler değil iyinin ve kötünün nesiller boyu devam ettirildiği doğrunun anlatıldığı yerlerdir. Eğitimdeki bu ahlaki boyuta ‘değerler eğitimi’ denilmesinin nedeni de bu durumdan dolayıdır. Araştırmacılar değerler eğitiminin hangi yöntemlerle verilmesi gerektiğinde birçok farklı yöntem ortaya atmışlardır. Ancak genel itibariyle altı farklı yöntemin daha fazla zikredildiği görülmektedir. Maddelerin ilk dört tanesi olan; değerleri telkin etme, değerleri belirginleştirme, değer analizi ve ahlaki muhakeme herkesin üzerinde ittifak ettiği klasik olarak kabul edilen yöntemlerdir. Ancak son ikisi olan karakter eğitimi ve örtük program ilk dördün eksik kaldığı düşünülerek sonradan ilave edilen maddelerdir.

2.13.1. Değerleri Telkin Etme, Aşılama

Öğüt vermede eğitimci anlatıp telkin ederek o davranışı kişinin anlayacağını ve uygulayacağını düşünür. Değerlerin doğrudan öğretilmesi diyebileceğimiz bu yöntem daha çok eğitimci yani öğretmen merkezli gerçekleşmektedir. Öğretmen, öğrencinin davranışlarını şekillendirmede ve bu davranışları alışkanlık haline getirmede ilk işin değerini doğrudan çocuğa öğretmek olduğunu düşünür ve bu çerçevede hareket eder. Telkin yönteminde öncelikle çocuğa kazandırılacak davranışlar belirlenir sonraki adımda bir program hazırlanıp materyaller yardımıyla aktarım yapılır. Bu yöntemde değerler öncelikle doğrudan verilirken sonrasında örneklerle, efsanevi kahramanlarla, oyunlarla ve hikâyelerle içselleştirilmeye çalışılır. Ayrıca bu teknikte anlatım, soru-cevap ve gösteri gibi metotlar da sıklıkla kullanılmaktadır. Yöntemin en başında hangi değerini başlangıçta verilmesi gerektiği anne-baba veya öğretmen tarafından netleştirilip sonrasında harekete geçilir. Eğitim merkezlerinde ise bu yöntem öğretmen tarafından anlatılan kahramanlık hikâyelerini okuma ve dinleme şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Doğanay, 2006: 266).

Değerleri telkin etme ile öğretim yönteminde birkaç basamak vardır ve bunlarla kişiye değer kazandırılmaya çalışılır. Bu basamaklar şu şekildedir:

- Öncelikle değerlerin belirlenmesi
- Sonrasında değer seviyelerinin belirlenmesi
- Bu değerdeki davranış amacının belirlenmesi
- Değere uygun aktarım metodunun seçilmesi
- Seçilen metodun uygulanması
- Eğitim verildikten sonra nasıl bir sonuç alındığının değerlendirilmesi
(Kumbasar, 2011: 36).

Bu yöntem hem aile hem de öğretmen tarafından kullanılır. Ancak her ikisinin aktarması aynı derecede fayda sağlayamayacaktır. Zira çocuklar aileleriyle çokça zaman geçirdikleri için değerleri her yerde ve zamanda onlardan öğrenebilmişlerdir. Oysa öğretmenin aktarımı saat ve program kısıtlaması nedeniyle tam gerçekleşemeyebilir. Bu yöntemin en olumlu yanı ise uygulanmasının daha kolay olmasıdır. Öğüt ve telkin ile değer aktarımı basit materyaller aracılığıyla yapılabilmektedir.

2.13.2. Değerleri Belirginleştirme, Açıklama

Değerleri belirginleştirme yönteminde kişi, kendisi için hangi değer önemli olduğunu, bu önemin nedenini, seçtiği değeri nasıl belirlediğini detaylı bir şekilde açıklayabilir. Bu sebeple yöntemin temeli bireylerin kendi hayatlarında nelerin elzem olduğunu nasıl belirlediklerini bilmeleri ve açıklamalarına dayanmaktadır. Bu yöntemde bir dayatma ya da zorlama yoktur. Bir önceki telkinin aksine bu yöntemde kişi hangi değeri vereceğine kendisi karar verir. Anne- baba veya öğretmen kişiye belirlenmiş değerleri aktarmaz. Kendilerinde mevcut olan değerleri keşfetmeleri ve farkına varabilmeleri bu yöntemin temel hedefidir. 1960'ların sonlarında ABD'de yaygın ve etkin olan bu yöntem özellikle değeri telkin ile öğretim yönteminin etkisinin yitirildiğini düşünerek Simon, Sidney ve arkadaşları tarafından ortaya atılmış bir yöntemdir (Akbaş, 2008: 12).

Değerleri belirginleştirme yönteminde kişilerin değerleri kendi başına açık olarak anlayamayacakları düşünülür ve bu nedenle bir öğretmenin rehberliğine ihtiyaç vardır. Ancak öğretmen yalnızca öğrencinin değerleri fark etmesine yardım eder gerisini ona bırakır. Akbaş'a göre bunları yaparken bazı basamaklara dikkat etmek gerekir. Bu basamaklar şunlardır:

- İlk olarak kişinin seçim özgürlüğü olmalı.

- Eldeki seçenekler değerlendirilip arasından seçim yapılmalı.
- Seçeneklerin olası sonuçları ya da pürüzleri değerlendirilip o şekilde seçilmeli.
- Değerli olanlar belirlenip ödüllendirilmeli.
- Özgürce seçilen değer açık bir şekilde söylenmeli.
- Özgürce seçilen değer ile uyumlu bir tavır ortaya konmalı.
- Seçilip belirlenen bir değerle uyumlu tavır tekrar edilmeli (Akbaş, 2004: 13).

Bu yöntemde amaç, yukarıdaki basamakları kullanarak, kişinin günlük hayatı ile değerleri içselleştirmesi ve davranışa dökebilmesidir. Bu yolları takip eden öğrenci değerlerin farkına vardığı gibi davranışların da farkına varabilir. Değerleri belirginleştirme yönteminde rehber olan öğretmen öğrencilere değerlerle alakalı sorular sormalı ve cevaplarını dikkatle değerlendirmelidir. Aynı zamanda cevaplar açıklanırken rehber olan kişi tarafsız olmalı ve doğru ya da yanlış gibi dönütler vermemelidir.

2.13.3. Değer Analizi

Çözümleme manasındaki analiz, değerler için öğrencilerin mantık bağlamında düşünerek sonucunda bir takım çözümler yaptığı için bu yöntemin ismi olmuştur. Sosyal bilimciler tarafından ortaya çıkarılan bu yöntemde amaç, insanların hayatlarında değerlerle alakalı yaşadıkları sorunlarda karar verebilmeleri için yapacakları mantıksal çıkarım ve bilimsel araştırmaları kullanabilmelerine rehberlik edebilmektir. Değer analizinde sorunlar duygular ile değil akıl yoluyla çözülmeye çalışılır bu nedenle üst seviye bilişsel süreçler oluşur ve devam eder. Bu yöntemde dönüşümlü düşünme ve eleştirel bakış açısı kullanılarak değerler mantık süzgecinden geçip davranışa aktarılır ve hayat içerisinde kullanılır (Doğanay, 2006: 270). Bu yöntemde analiz esnasında bir akıl yürütme süreci gerçekleşmelidir. Ancak bu sürecin sağlıklı ilerleyebilmesi de öğrencinin yönergelere uygun hareket etmesine bağlıdır. Analiz süreci onun duyuşsal ve bilişsel yapısına uygun olmalıdır. Zira seviyelerine uygun olmayan bir süreç öğrencinin durumu anlamlandırmasını zorlaştıracaktır.

Değer analizi yönteminde çocuk için örnekler verilerek değerlendirilmesi öğrencilerin gerçek hayatta yaşadıkları problemleri analiz edebilmelerine ve o problemi daha kolay çözümleyebilmelerine yardımcı olacaktır. Bir yasakla karşılaştığında ise nedenini daha iyi kavramasına destek olacaktır. Aynı zamanda kişiye sunulan değerler dışında bilmediği ve sunulmayan bir değeri de bulup öğrenmeye çalışması ve yeni bir değeri

öğrenerek muhakeme edebilmesine kapı aralayacaktır. Sürecin sağlıklı ilerlemesi sadece kişi bazında değil değerlerin konuşulduğu sınıf ortamı ve çevre bazında da önemlidir. Zira ortamda fikirler özgürce sunulabilirse ancak o zaman değer kazanımı ve analizi yapılabilir (Dilmaç, 2007: 39). Bu yöntemde bireyler akıl yürüterek kendine bildirilen değerlerin niçin elzem olduğunu yine kendisi karar verip doğrudur ya da yanlıştır gibi hükümler vermek yerine analiz ederek doğruya ulaşır. Böylelikle kabul edeceği ya da red edeceği değere başkasının yönlendirmesiyle değil bizzat kendi fikriyle karar vermiş olur.

Değerler konusunda öğrencinin doğru kararlar verebilmesi için rehberlik eden kişinin onun eğilimlerini bilerek ona uygun akılcı karar mekanizmalarını oluşturması, öğrencinin yaşadığı değer çatışmalarının ne şekilde çözümleneceğini öğretmesi ve yardım etmesi gerekmektedir. Bu maddeler dikkate alınarak yapılan analiz desteği sayesinde kişi doğru şekilde değerleri öğrenip analiz edebilir ve davranışa dökmeye çalışabilir. Ancak sürecin eksik ilerlemesi yanlış değer algılarına ve yanlış çıkarımlara neden olabilmektedir. Bu yöntem ilk iki yöntemden daha üstün kabul edilmektedir. Zira bu yöntemde kanıtların toplanıp değerlendirilmesi yapılmakta ve bu yönüyle de değer açıklama yönteminden ayrılmaktadır.

2.13.4. Ahlaki Muhakeme

Ahlaki muhakeme yöntemine bilimde ahlaki ikilemde denilebilmiştir. Çünkü onda kişiye sunulan ikilem vardır ve bu ikilem üzerinden muhakeme çalışması yapılır. Bu yöntem Kohlberg ve Piaget tarafından ortaya atılmıştır. Bu yöntemde amaç, bireylere aktarılan ahlaki ikilem barındıran hikâyelerle onların davranışlarına yön verip yol gösterecek değer yargıları ortaya çıkarmalarına ve geliştirmelerine yardımcı olmaktır. Bu sayede kişi gelecekte de karşısına çıkacak sorunlarla ya da benzer durumlarla karşı karşıya getirilerek bu gibi durumlarda ortaya koyacağı davranışın toplum içerisine ne kadar uygun olduğunu öğrenmektedir (Akbaş, 2008: 15).

Ahlaki muhakeme yönteminin okullarda uygulanması ise sınıf içerisinde öğretmenin örnek olay vererek davranışı sormasıyla gerçekleşir. Sınıf gruba ayrılır ve verilen örnek olay tartışılır sonrasında ortaya çıkan sorunlar çözüme kavuşturulmaya çalışılır. Yapılan incelemelerde bu yöntemde yapılan grup çalışmalarında çocukların diğerlerinden etkilenmeden kendi fikirlerini özgürce savunabildikleri ortaya çıkmıştır. Bu durumda da ahlaki muhakeme yönteminin amacı hâsıl olur. Zira amaç bireylerin

hayat içerisinde yaşayabilecekleri sıkıntılı durumlarla karşılaştıklarında kendilerine kılavuzluk yapacak ahlaki ilkeleri yine kendilerinin geliştirip bulmasıdır. Bu sayede kişinin ahlaki gelişimleri de gözlemlenebilmektedir. Ancak bu yöntemde bireyin bulunduğu çözümden ziyade bu çözüme neden ulaştığı daha önemlidir (Akbaş, 2004: 101).

2.13.5. Karakter Eğitimi

Karakter, değerlerin organize olmuş ve artık insanın iradesinde istikrara kavuşmuş özelliklerdir. Karakter toplumlarda önemsenmiş ve her insanın taşıması gerektiği düşünülmüştür. Bir insanın karakterinin iyi olması ise o kişinin bazı değerleri içselleştirmesi ve bu değerler ile davranması demektir. Bu nedenle insanın karakterinin gelişmesi için öncelikle belli başlı değerleri donanması gerekmektedir. Bazı araştırmacılar karakteri ahlaki olan ile olmayan şeklinde ikiye ayırmışlardır. Toplumun ve dönemin ahlaki kabullerine uyanlara ahlaki karakter uymayanlara ise ahlaki olmayan karakter denilebilmiştir (Akbaş, 2008: 16).

Karakter eğitimi yönteminde sevgi, saygı, iyilik, dürüstlük gibi değerler iyi karakteri sembolize etmiş ve bu yöntemde bu değerlerin kazandırılması amaçlanmış ve yöntemler üretilmiştir. Günümüz dünyasında bu karakter gelişimini medya kanalları sağlamakta ve yanlışlığa düşmeler fazlalaşmaktadır. Medya ve birçok etken ile toplum içerisinde bencillik, kötü dil, zararlı alışkanlıklar gibi birçok zararlı akımlar doğmuştur. Lickona'ya göre bu kötü davranışların engellenmesi için çocuklara iki değer kazandırılması en büyük katkılardan biri olacaktır. Bunlar ise sevgi ve sorumluluk değerleridir (Akbaş, 2004: 68).

Lickona karakter eğitiminin temel prensiplerini şu şekilde anlatmıştır:

- *Karakter eğitimi iyi karakterin temeli olarak temel ahlâkî değerleri teşvik eder.*
- *Karakter düşünme, duygu ve davranışı içerecek kapsamda tanımlanmalıdır.*
 - Etkili karakter eğitimi okul yaşamının tüm basamaklarında temel değerleri teşvik eden maksatlı, inisiyatifli eline alan ve kapsamlı bir yaklaşımı gerektirir.*
 - Okul insancıl ve şefkatli bir topluluk olmalıdır. Etkili karakter eğitimi, öğrencileri merkeze alan ve başarılı olmalarına yardımcı olan anlamlı teşvik edici akademik müfredatı içerir.*

-Karakter eğitimi öğrencilerde iç güdümlü bir motivasyon geliştirme çabası içinde olmalıdır.

- Tüm okul personeli karakter eğitimi için sorumlulukları paylaşan ve aynı temel değerlere bağlı bir öğrenme ve ahlâk topluluğu olmalıdır.

-Karakter eğitimi hem personelden hem de öğrencilerden ahlâkî liderlik gerektirir.

-Karakter eğitiminin değerlendirilmesi; okulun karakterini, karakter eğitimcisi olarak okul personelinin işlevselliğini ve öğrencilerin iyi karakter gösterme bağlamını içermelidir (Ulusoy ve Dilmaç, 2016: 82).

Temel kabul edilen ahlaki değerleri kazandırıp davranışa dökmesini amaçlayan karakter eğitimi yöntemi, çocukları karakterlerini geliştirebilecekleri olayların içine dâhil ederek aile ve eğitim ortamlarını bu işe katıp sorumluluk verir. Karakter eğitimi yani değerler eğitimi nitelikli eğitimin en önemli parçası olmuştur. Bu yöntemde karakter eğitimi çok yönlü etkinlikleri kapsayan projeler aracılığıyla olgunlaştırılır. Böylelikle insan, değerlerle donatılan, çevresine duyarlı bir birey haline gelecektir.

2.14.Değerler Eğitiminde Örtük Program

Gizli, kapalı anlamında kullanılan örtük program öğrenmenin günlük hayat içerisinde devam etmesidir. Bu yöntemde resmi olarak planlanan programlar dışında etkinlikler ile öğretim sürecinin devam ettirilebilmesi esastır. Örtük programda bir planlama olmadığı için doğaçlama yapılan faaliyetler yaygındır ve kapsamı çok geniş yapıdadır. Ailede aldığı eğitim, öğretmenin konuşmaları ve davranışları, çevresinde gördükleri her biri bir öğrenci için örtük programdır. Çünkü en iyi değer öğretimi sosyal öğrenme, taklit ve model olmayla gerçekleşendir. Değerlerin bu kazanımlarından dolayı okulda konuşulanlar, öğretmenlerin tutumları arkadaşların birbiriyle iletişimleri hepsi çocuk için kıymetli olduğundan örtük program için de önem arz etmektedir. Öğrenciye verilen bu örtük program aynı zamanda açık olarak programlı bir şekilde verilen eğitimle de birbirlerini destekler ve bağdaşan şekilde olmalıdır. Ancak bu iki yöntem birbirine zıt olursa yani derste anlatılan ile ders dışı yapılanlar birbirlerini yalanlayacak şekilde olur ise örtük eğitimin de bir anlamı kalmayacaktır ve burada verilmek istenen değer çocuk tarafından anlaşılmayıp aksine daha karmaşık bir hal alacaktır (Doğanay, 2006: 275-277).

Bireyin öğrenimi için örtük programlar resmi programlar kadar büyük bir öneme sahiptir. Bu sebeple, bu süreçte rehberlik eden, görev yapan herkesin model olmalarından dolayı bu duruma özen göstermeleri gerekmektedir. Zira bu değerler insanların bir arada buldukları sosyal ortamlarda öğrenilip aynı zamanda kişilerin modellikleri ile anlaşılabilir. Bu nedenle okul içerisindeki tüm ilişkiler ve iletişim biçimleri öğrenciye değer aktarımında oldukça önemlidir. Ayrıca sadece öğretmenle iletişim değil okul içerisindeki tüm bireylerle iyi iletişimin kurulması değerlerin öğretilmesi ve modellenmesi için önem arz etmektedir. Bu kurumlarda değerlerin teorik olarak anlatılıp tanıtılması ve pratik yapılarak kavratılması mümkün olacaktır. Bireylere değerlerin kazandırılması hedefi için örtük program dediğimiz gizil güç, değerlerin kişiye kazandırılması aşamasında büyük bir avantaj, yönlendirme ve teşvik olacaktır. Bu nedenle bu yöntem planlı eğitim kadar önemsenip uygulanmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MUSTAFA KUTLU

3.6. Hayatı

Mustafa Kutlu, Erzincan'ın Ilıç ilçesinde 6 Mart 1947'de dünyaya gelmiştir. Babası Nurettin Bey, şehirli ve memur bir aileden gelip rüştiye mezunudur. Annesi Sulhiye Hanım'dır. Memur bir ailenin kaderi onlarda da mevcuttur. Sürekli bir nahiyeden diğerine geçerler. Bir dönem yaşamış oldukları köyde ev bulamadıkları için Cebesoy tren istasyonuna çok yakın doğayla iç içe olan bir yerde kalmışlardır. Yazar'ın insani ilişkileri, dostlukları, komşulukları en çok burada gelişmiş sonrasında eserlerine de yansımıştır. Burada gördükleri Kutlu'yu çok etkilemiş özellikle hikâyelerinin atmosferini oluşturmuştur. Dumaniyla düdük sesiyle trenler onu derinden etkileyip iz bırakmışlardır. Bu sebeple demiryolu çalışanlarına ve buharlı tren âşıklarına ithaf edilmiş yazılar yazmıştır.

1953'te Nurettin beyin emekliliğinden dolayı Erzincan'a gelip yerleşmişlerdir. Kutlu burada ilkokula başlar ancak öncesinde ablalarının okul kitaplarından çalışarak okumayı yazmayı öğrenmiştir. Bu durum onun tüm eğitim hayatı boyunca başarılı bir öğrenci olacağını sinyallerini vermiştir. Küçük köy yaşamının hüküm sürdüğü bu beldede Kutlu'nun arkadaşları kendisi gibi memur babası olan iyi eğitilmiş çocuklar olmuştur. Özellikle Atalay, Çağlayan, Ercüment gibi isimleri onun hayatında önemli bir yere sahiptir. Bu isimleri bazı hikâyelerinde karakterlerinin isimlerinde de görmekteyiz. Arkadaşlıkları o kadar ilerlemiştir ki beraber bir kütüphane dahi kurmuşlardır. Bu grup ile birçok kitap okumanın yanında Hacivat-Karagöz oyunları oynamışlardır.

Kutlu'nun babası Nurettin Bey 1959 yılında O 12 yaşındayken vefat etmiştir. Babasının ölümüyle birlikte geçim sıkıntıları başlamıştır. Kutlu da ailesine destek olmak için küçük yaşta çalışmaya başlamış bu nedenle hayata çok erken atılmıştır. Bir dönem sebze halinde çalışır bir dönem ise garsonluk yapmıştır. Ancak onun yeteneği resim ve futboldur. Küçüklüğünden beri futbola çok meraklıdır o sayede mahalle takımında da oynamıştır. Bunun yanı sıra resim yapmayı çok sever ayrıca bu konuda da çok yeteneklidir (Akın, 2014: 8). Kutlu'nun sinemaya çok büyük merakı vardır. Bu durum onun ileri de senaryolar yazmasına ve *'Uzun Hikâye'* ve *'Kapıları Açmak'* isimli hikâyelerinin senaryolaştırılmasına neden olmuştur.

Mustafa Kutlu'nun hayatındaki dönüm noktalarından birisi de lise birdeyken 'Kıyamet ve Ahiret' isimli bir kitap okuyup etkilenecek namaza başlaması olmuştur. Hayatının bu evresine atıf ile Nur isimli hikâyesindeki karakteri de aynı kitabı okuyup namaza başlamıştır. Bu da bizlere yazarın hikâyelerinin aslında kendi hayatlarından kesitler olduğunu da göstermiştir. Onun hayatından referansları hikâyelerinin herhangi bir yerinde karşımıza çıkabilmektedir (Ayvazoğlu, 2007: 203).

Kutlu, liseyi Erzincan Lisesi'nde okuyup sonrasında Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde lisans eğitimine devam etmiştir. Bu dönemlerde resme olan meyli nedeniyle üniversite yıllarında Erzurum Halkevinde bir arkadaşıyla sergi açmıştır. Kutlu'nun resim kabiliyeti eserlerinden de belli olmaktadır. Hikâyelerindeki betimlemeleri anlattığı olay ve mekânlar bir resim tablosu ya da bir filminden kesit gibidir. Öyle ki okuyucu çok rahat bir şekilde hikâyedeki mekânları gözünde canlandırabilir.

1968'de 'O' isimli hikâyesinin Hareket Dergisinde yayımlanması edebiyat dünyasına adım atmasına neden olmuştur (Aşı, 2021: 40). Üniversite mezuniyetinden yaklaşık bir yıl sonra eşi Sevgi Hanım ile evlenen Kutlu'nun bir kızı birde oğlu olmuştur. Yazar 1969-1972 yıllarında üç yıl kadar Tunceli Lisesi'nde öğretmenlik yapmıştır. Ardından yine üç yıl süreyle 1975 yılına kadar İstanbul Vefa Poyraz Lisesi'nde edebiyat öğretmenliği yapmıştır. Lisedeki öğretmenliğinden sonra Kutlu, Hareket Dergisine geçiş yapmıştır. 1979-1982 yıllarında bu derginin yazı işleri müdürlüğünü dahi üstlenmiştir. 1990 yılında Kutlu 27 yıl sürecek bir yola girer ve Dergâh dergisinin başına geçmiştir. Burada önemli şahsiyetlerle birlikte teşrik-i mesailerini olmuş ve son günlere kadar dergide aktif olarak görevine devam etmiştir. 2016 senesinde ise edebiyat alanında Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü'nü almıştır. Ülkemizin çok değerli hikâyecilerinden olan Mustafa Kutlu halen çeşitli gazete ve dergilere yazılar yazmaktadır.

3.7. Edebi Hayatı

Edebiyat dünyasında eserler vermiş tüm şahsiyetlerin edebi yapıları birbirinden farklılık arz etmektedir. Bu farklılık onun fikir dünyası, hayata bakış açısı ve felsefesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bunlarla birlikte eserleri şekil alıp edebi kimlikleri oluşmuştur. Yazarlar aynı zamanda yaşadığı toplumdan ve zamandan o toplumun siyasal ve ekonomik durumundan da etkilenmişlerdir.

Mustafa Kutlu, Türkiye'nin siyasi sorunların çoğaldığı ve değişimlerin yaşandığı köylerden şehirlere göçlerin had safhaya çıktığı bir dönemde hikâyelerine başlamıştır. Aynı zamanda bunlarla birlikte Batılılaşmanın gözle görülecek şekilde çoğaldığı bir dönemdir. Ancak o bu farklılıklardan etkilenmeyerek yerli ve Anadolu odaklı bir yönelişe sahip olmuştur. Zira o Nurettin Topçu'dan aldığı İslami bir bakış ile içerisinde Batılı ideolojinin olmadığı Anadoluluğun yer aldığı bir bakış ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte Kutlu yaşadığı dönemde toplumda yaşanan değişimi göz ardı etmemiş bireysel ve toplumsal olarak yansıyan şekilleriyle hikâyelerinde bir mesele olarak incelemiştir.

Bir eserin yaşadığı ortam kadar onu yazan ismin yaşam hikâyesi yani biyografisi de önem arz etmektedir. Zira yazarın hikâyelerdeki karakterleri çoğunlukla hayatında bulunan kişilerden etkilenmesi ve onları farklılaştırarak aktarmasıyla oluşmuştur. Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinde Anadolu'yu merkeze almasının en önemli nedeni de onun çocukluğunun oralarda geçmesi ve taşra kültürüne hâkim olması nedeniyledir. Aynı zamanda yazarın sahip olduğu değerlerde taşra kültüründen esinlenilerek ortaya çıkmıştır (Gürdamur, 2019: 74-75).

Eserlerinde sıklıkla toplumun sosyal, ekonomik, psikolojik problemlerine değinen Kutlu, kendini 'toplumsal gerçekçi' bir yazar olarak tanımlamıştır. Kutlu, hikâyelerini duru, akıcı, ahenkli ancak günlük dile uygun bir üslup ve dil ile yazmıştır. O eserlerinde bazen okuyucuya seslenmiş bazen kıssadan hisse ile ders çıkarmış, bazen de ya doğrudan ya da dolaylı olarak verilecek mesajları vermiştir. Bu nedenle onun eserlerinde eski de yeni de bir arada görülebilmektedir. O kendisini gelenek ve gelecek arasında bir köprü olarak görüp 'hikmet ve ahenk' olarak özetlemiştir. Hikmetten maksat tema, ahenkten maksat ise biçimdir. Onun şair yönü, hikâyelerindeki bazı cümlelerdeki ahenk unsurlarıyla kendini gösterir (Tonga, 2016: 20).

Mustafa Kutlu'nun eserlerindeki bir diğer dikkat çeken yön ise çerçeve hikâye usulüdür. Bu yöntemde hikâye içerisinde hikâye vardır. Hikâyelerde başlıca bir kahraman varken etrafında farklı kahramanlar girse de genel itibarıyla ana kahramanın etrafında geçmektedir. Eserlerde geçen hikâyelerin bir bütünlüğü olsa da aynı zamanda her biri müstakil olarak ta birbirinden bağımsızdır (Tosun, 2004: 119).

Kutlu üzerine araştırmalar yapan Necati Tonga onun hikâyeciliğini dört döneme ayırıp incelemiştir. Dönemler şu şekildedir:

1. 1968-1979 yılları arasındaki ilk bölümde Kutlu Ortadaki Adam ve Gönül İşi eserlerini yazmış ancak bu eserlerini acemilik olarak görmüş ve bir daha yayımlanmamasını istemiştir.
2. 1979-1995 yılları arasındaki ikinci bölümde yazarın Şark usulünü temel alıp toplumdaki değişimleri göz önüne alarak şekillendirdiği hikâye tarzını kazandığı dönemdir. Özellikle bu dönemdeki eserlerde kıssa geleneğinin ön planda olduğu görülmüştür.
3. 1995-2000 yılları arasındaki üçüncü bölümde yazar iki hikâye eserini yazıp denemeye yaklaştığı hikâyeleri bu şekilde neşrettiği görülmektedir.
4. 2000-2007 yılları arasındaki dönemde ise yazar sekiz hikâye kitabı yazmıştır. Bu eserlerin ortak özelliği çoğunluğunun uzun hikâye formatında yazılmış olmasıdır. Ayrıca bu dönemde toplumsal değişimden ziyade bireysel olarak kahramanlar ele alınmış iç dünyaları duyguları gibi olgular daha fazla göz önünde bulundurulduğu görülmüştür (Tonga, 2008: 19-20).

Kutlu düşünce biçimi olarak Nurettin Topçu'nu felsefe anlayışından çokça etkilenmiştir. Zira Kutlu'nun ahlak anlayışı ve eğitime olan bakışı Topçu'nun anlayışıyla bağdaştırılmıştır. Kutlu'nun hikâyelerinde ahlak bağımsız bir olgu olarak değil, İslam dini ile temellenmiş bir ahlak anlayışındır. Kutlu'nun kendi hikâyeciliğini yorumlayışı belki de bu nedenle tasavvufî manalar içermektedir. Zira o, asıl sanatçının Allah Teâlâ olduğunu insanın ise onun izni ve yardımıyla eser ortaya çıkarabileceğine inanmış ve ifade etmiştir. Bu durum da onun geleneksel İslam anlayışını ne kadar benimsediğini göstermektedir (Koçak Işık, 2013: 23-24).

Mustafa Kutlu genel itibarıyla geleneğe bağlı, öze yönelen, geleneksel anlatım tarzına sahip dünya gerçeklerini anlatırken kullandığı farklı tarzlarıyla döneminin önemli hikâyecilerinden biri olmuştur. Eserleri teknik olarak zengin, içerik itibarıyla da yaşamın zenginliğine sahiptir. Zira tüm hikâyeler gerçek dünyadan çıkmıştır. Mustafa Kutlu, hikâyeleriyle toplumun özelliklerine değinmiş, geçmişten geleceğe farklılaşan değerleri ortaya koyarak anlatmış önemli bir yazardır. Onun hikâyeciliği hakkında birçok tez çalışması yapılmış aynı zamanda müstakil bir eseri hakkında ya da birkaç eseri hakkında inceleme yazıları, kitaplar ve makaleler yazılmıştır. Ayrıca Kutlu ile ilgili '*Aynanın Sırrı Mustafa Kutlu*' isimli bir sempozyum düzenlenmiştir (Şerefoğlu, 2012).

3.8. Eserleri

Mustafa Kutlu'nun eserleri hem modern tarzda olup hem de gelenekten izler taşıyarak farklı hikâye türlerinden örnekleri oluşturmuştur. Yazarın eserlerinin konuları çok çeşitlilik arz eder aynı zamanda okuyucuyu sıkmadan ancak verilmesi gereken mesajları da vererek aktaran bir anlatımı vardır. Kutlu'nun akıcı, sade ve ahenkli bir anlatım tarzı ve kendine has yorumu vardır. Yazar kendini de eleştirebilmiştir zira 1970'de basılan '*Ortadaki Adam*' ve 1974'de basılan '*Gönül İşi*' adlı hikâyelerini acemilik döneminde yazıldığını o nedenle bir daha baskıya gitmemesi gerektiğini dile getirmiştir.

Yazarın otuz adet hikâye türünde, iki adet inceleme türünde, on adet de deneme türünde eseri bulunmaktadır. Kutlu birçok eserinde ödüle layık görülmüştür. Öyle ki yazarın '*Ya Tahammül Ya Sefer*' isimli eseri Türkiye Yazarlar Birliği Yılın Hikâyecisi Ödülü'nü almıştır. Yazarın tek olarak yazmış olduğu çocuk kitabı olan '*Yıldız Tozu*' adlı eserini de dâhil eder isek otuz tane hikâye kitabı vardır. Ayrıca '*Anadolu Yakası*' isimli eseri Nehir Söyleşi tarzında yazılmıştır.

3.3.1. Yokuşa Akan Sular

Bu eser Mustafa Kutlu'nun Dergâh yayınlarında yayımlanan ilk eseridir. 1979'da çıkmıştır. Hikâyede başkahraman Bican'dır. Bican, uzun yıllardır yaşadığı köyünden ayrılmış ve şehre çalışmak için gider. Zorlu bir işe girip orada bulunan farklı insanları gözlemleyip dayanmaya çalışır. Ancak bir arkadaşını iş kazasından dolayı yanında kaybettikten sonra çalışmayı bırakır. Şehir hayatında korkuyla ayakta kalmaya çalışan Bican gördüğü olaylar ve kent hayatının getirdiklerinden dolayı dinden de olabildiğince uzaklaşmıştır. Yıllar sonra iş arkadaşı Seydali ile tekrar yolları kesişir ancak Seydali bir eylemin içerisindeydi. Bican zoraki de olsa bu eyleme katılır ve burada vurularak ölür. Eserde genel itibarıyla Bican'ın hayattaki sorgulamaları ve yaşam serüveni anlatılmaktadır (Kutlu, 1979).

3.3.2. Yoksulluk İçimizde

Bu eser 1981'de Yokuşa Akan Sular'dan sonra yayınlanan hikâye kitabıdır. Kutlu bu eser için bir Leyla Mecnun hikâyesi benzetmesi yapmıştır. Eser zenginlik uğrunda çalışan Engin ve dünya malında gözü olmayan Süheyla'nın aşkından bahseder. İkisi de birbirine çok zıt karakterlerdir. Engin zengin olmak için başka biriyle evlenirken Süheyla yıkılır ve kendini dine adar. Süheyla artık aşkı dinde bulmuş ve Engini

unutmuştur. Engin sonrasında pişman olsa da artık her şey için çok geçtir. Hikâyeye bir kavuşma ile bitmez (Kutlu, 1981).

3.3.3. Ya Tahammül Ya Sefer

Bu eser 1983'te Yoksulluk İçimizde eserinden sonra yayınlanmıştır. Hikâyenin başkahramanları Asım Bey ve oğlu İlhan'dır. Asım Bey gençliğinde davası uğruna çalışırken hayat koşturmaları ve arzular onu davadan uzaklaştırmıştır. Oysa oğlu onun gibi dava uğruna koşmaya devam etmiştir. Hikâyede ayrıca Asım Bey'in arkadaşı Murat'tan da bahsedilir onun mücadelesinden ve bu uğurda yaşadıklarından bahsedilir. Murat arkadaşları gibi yapmamış sonuna kadar mücadelesine devam etmiştir. Hikâyenin bir diğer kahramanı ise Yusuf Bey'dir. O da dava uğruna çalışmış ancak siyasete girdikten sonra uzaklaşmıştır. Ayrıca Yusuf Bey'in eşi Neslihan Hanım'a da hikâyede yer verilmiştir. Eserde genel olarak dava uğruna bir araya gelen kişilerin zamanla bu yoldan kopuşları anlatılır (Kutlu, 1983).

3.3.4. Bu Böyledir

Bu eser 1987'de ilk baskısını yapmıştır. Eserde Süleyman Koç ve eşi Zinnure Hanım'ın bir lunaparktaki kayboluşundan bahsedilir. Uzun bir yolculuk yapıp bir türlü çıkışı bulamamalarından bahsedilir. Yazar aslında bu kayboluşta dünya hayatının lunaparktaki gibi ihtişamlı hayatına kapılıp esas olandan uzak kalmayı kastetmiştir. Bu doğrultuda dünya hayatının aldatıcılığına dikkat çekilmiştir. Ayrıca asıl olanın manevi dünyanın bulunması gerektiği bu nedenle zor bir yolculuk olduğu gösterilmiştir (Kutlu, 1987).

3.3.5. Sır

Bu eser ilk baskısını 1990 yılında yapmıştır. Eserde tarıklardan ve mürit- mürşit ilişkilerinden bahsedilmiştir. Öncelikle bir şeyhten ve ona mensup olanların yanlış tutumlarından bahsedilip tekke sistemindeki değişimlerden daha fazla dünyevileştiğinden örnekler verilmiştir. Niyetlerdeki değişimlere, manevi dünya için kurulan yapıların nasıl maddi kaygılara dönüştüğüne işaret edilmiştir. Hikâyenin sonu ise tekkenin zamana ve dünya isteklerine mağlup olmasından dolayı ortaya çıkan problemler nedeniyle şeyhin tekkeyi ve cemaati terk etmesiyle ve bu gidişin sır olma gibi algılanıp efsaneleştirilmesiyle bitirilmiştir (Kutlu, 1990).

3.3.6. Arka Kapak Yazıları

Kutlu'nun bu eserinin ilk basımı 1995 yılında yapılmıştır. Bu eser Dergâh dergisinde Mustafa Kutlu tarafından yazılan arka kapakta yer alan denemelerden bir araya getirilmiş bir eserdir. Arka kapak yazıları kısa hikâyeler şeklinde ele alınmış ve resimlerle zenginleştirilmiştir. Eserde yirmi iki ayrı olaya yirmi iki ayrı hikâye olarak yer verilmiştir. Ayrıca bu hikâyeler şiirsel bir dille ifade edilmiştir. Genel itibariyle hikâyelerde fakirlikten, çevreye zarardan, modern insanın zararlarından, alışveriş merkezlerinden bahsedilmiştir (Kutlu, 1995).

3.3.7. Hüzün Ve Tesadüf

Kutlu'nun bu eseri ilk basımını 1999'da yapmıştır. Eser on yedi hikâyeden oluşmaktadır. Bu hikâyelerde genel olarak yardımseverlik, sevgi-saygı, doğa ve aile gibi konular işlenmiştir. Böylelikle eserde birçok konu ve başlık bir arada ele alınmıştır. Hikâyeler genel itibariyle 'bazen güzel şeylere tesadüf edersiniz; mutluluk ve hüzün bir arada yaşanır' cümlesiyle özetlenebilir (Kutlu, 1999).

3.3.8. Uzun Hikâye

Kutlu'nun bu eseri ilk olarak 2000 yılında basılmıştır. Hikâye bir baba ve oğlunun hayatını konu almıştır. Babası Ali, annesi Münire olan kahramanımız daha kendisi dünyaya gelmeden anne ve babasının çektiklerinden bahseder. Kaçarak evlendikleri için sürekli kaçak halde yaşayan aile en sonunda bir tren vagonunda yaşamaya başlarlar. Kahramanımız tam bugünlerde dünyaya gelmiştir. Ancak annesi doğum esnasında vefat eder. Baba oğul artık baş başa kalmışlardır. Yıllar geçer kahramanımız büyür ve bir kıza âşık olur. Ancak aynı kıızı en yakın arkadaşı da sevmektedir. Kahramanımız bu durumu arkadaşına hiç belli etmez. Baba oğul yine başka bir kasabaya giderler. Yeni yerde bir kitapçı açıp beraber çalışmaya başlarlar. Ancak baba burada da sistemi eleştiren yazılar yazdığı için hapse atılır. Oğlu ise tek başına kalır burada sevdiği bir kızla kavuşamayınca babasının daktilosuyla uzun bir yolculuğa çıkıp hayat hikâyelerini yazmaya başlar (Kutlu, 2000).

3.3.9. Beyhude Ömrüm

Mustafa Kutlu'nun bu eseri ilk basımını 2001'de yapmıştır. Eser tek hikâyeden oluşmaktadır. Hikâyenin başkahramanı Yadiğâr'dır. Yadiğâr ıslak kaya diye anılan bir yerde su bulma ve bu kayanın etrafına bahçe kurma hayaliyle yola çıkmış biridir. Bu yolda çok zorluklar çeker halk tarafından alaycı bakışlar, zalim muhtar tarafından

tehditler almış olsa da hiçbir zaman yolundan dönmez. Bütün emeklerinin sonunda adıyla anılan civardan görmek için dahi gelinen bir bahçeye imza atar. Yıllar sonra köyde yaşam zorlaştığı için evlatları kente göç eder. Yedigâr da onların yanına ara ara gitse de bahçesini tamamen bırakamaz. Eşinin ölümünden sonra tamamen kendini bahçesine adayan Yedigâr tek yaşarken bir gün o çok sevdiği bahçesinde düşerek vefat eder (Kutlu, 2001).

3.3.10. Mavi Kuş

Bu eser ilk basımını 2002 yılında yapmıştır. Yaklaşık otuz altı kere basılarak Kutlu'nun en çok basımı yapılan ve en çok okunan hikâyelerinden biridir. Eserde Mavi Kuş adlı bir otobüsteki yolcuların hikâyelerinden ve yolculuk boyunca başlarına gelenler hikâye formatında anlatılmaktadır. Yolcuların her birinin çok farklı hikâyeleri vardır. Hikâyenin sonunda yolcular otobüsten iner inmez bir stop sesi yankılanır ve anlatılan tüm olayların, bu yolculuğun bir sinema olduğu ortaya çıkar. Yazar hayatında aslında bir sinema sahnesinden farksız olduğuna işaret eder. Otobüsteki yolcular, Deli Kenan, Bilal, Doktor Yahya, Murat, Erol, John ve Elizabeth, Gül, Kemal, Beşir Ağa, Nazım ve Davut'dur (Kutlu, 2002).

3.3.11. Tufandan Önce

Bu hikâye kitabı 2003 yılında ilk defa basılmıştır. Hikâye bir tesisin açılış günü üzerinde dönmektedir. Küçük bir kasabada geçen hikâye önce Belediye Başkanı olan Şemsettin Bilen'in tanıtılmasıyla başlar. Başkan kasabada sevilen biridir. Sonrasında olaylar başkan olmak isteyen iş adamı İdris Güzel ile devam eder. Hikâyede anlatılan tesis aslında tamamen siyasi nedenlerle yapılmıştır. Yazarda bu duruma işaret ederek siyasetin insanlara neler yaptıracağı, bu amaçların insanı topluma hizmetten nasıl alıkoyduğu, bu durumun insanları özlerinden nasıl koparıp uzaklaştırdığına dikkat çekmiştir (Kutlu, 2003).

3.3.12. Rüzgârlı Pazar

Kutlu'nun bu eseri 2004 yılında ilk basımını yapmıştır. Hikâyede üst geçit üzerine kurulmuş çok fazla rüzgâr aldığı için 'Rüzgârlı Pazar' diye adlandırılan bir pazardan ve bu pazardaki satıcıların hayatlarından bahsedilmektedir. Eser fakir ama mutlu insanların bakış açılarından ve diyaloglarından oluşmaktadır. Bu nedenle hikâyede geçim sıkıntısından, küçük yaşta çalışmak zorunda olanlardan, çaresiz kalan insanlardan sıkça bahsedilmiştir. Hikâye de en çok zengin kişilerin bireyselliğine inat

yoksulluk çeken, umutları yıkılan kişilerin birbirlerine nasıl kenetlendiği ve bu sayede ayakta kalışları anlatılmaktadır (Kutlu, 2004).

3.3.13. Chef

2005 yılında ilk basımı yapılan bu eser, modern dünyanın aldatmalarıyla bir ailenin nasıl parçalandığını gözler önüne serer. Hüseyin Bey, Arzu Hanım ve Özgürden oluşan bir ailenin daha fazla para kazanmak için birbirlerinden nasıl koptuğu, hayatlarında parayı merkeze koydukları için birbirlerinden nasıl bağımsızlaştıkları gösterilir. Yazar hikâyesinde özünden kültüründen uzaklaşmış olduğunu bu yönüyle değişimin nasıl olduğunu göstermiştir. Zira hayatta hep ihtiyaçlar olur ancak bunlar insanlığın değişimine neden olmamalıdır. Bu değişimler önce aileden başlayıp sonra toplumun bozulmasına neden olur (Kutlu, 2005).

3.3.14. Menekşeli Mektup

Mustafa Kutlu'nun bu hikâyesi 2006 yılında ilk basımını yapmıştır. Eserde üç ayrı hayat ve üç ayrı hikâye bulunmaktadır. İlk hikâye aslında bir aşk ve ayrılık hikâyesidir. Küçük bir köylü kızıyla evlenen postacının sonrasında terk edilişi ve aynı kaderi paylaştığı başka bir kadına yardımı anlatılmaktadır. İkinci hikâyede ise uzun yol şoförlüğü yapan Kadir'in hac yolculuğuna niyet edip yanına arkadaş olarak yola çıkması, bu yolculukta yaşadığı sıkıntılar ve yurda dönmeye çalışması anlatılmaktadır. Üçüncü hikâye ise hasta olan nişanlısını hastahaneye yetiştirebilmek için zorlu yollardan geçen ve bu yolculukta donmaktan kurtulmak için mücadele eden bir askerin hikâyesidir. Eserde geçen tüm hikâyelerde bir mücadele ve sabır görülmüş bunların sayesinde ise güzellikler veya hayırlı bir sonuca varılmaya çalışılmıştır (Kutlu, 2006).

3.3.15. Kapıları Açmak

Kutlu'nun bu eseri ilk olarak 2007 yılında basılmıştır. Eserde tek hikâye geçmektedir. Bu nedenle uzun hikâye tarzında yazılmıştır. Hikâyenin başkahramanı Zehra'dır. Küçük bir kasabada doğup büyüyen Zehra'nın güvenilmez bir abisi vardır. Ağabeyi Ahmet'in en büyük hayali zengin olmaktır ve bu yolda yapamayacağı hiçbir şey yoktur. Bu nedenle kardeşini kullanıp Kemal gibi yaramaz bir insana zorla vermiştir. Zehra ise köyün müezzinini sevmektedir. Zorla kötü bir yola girmiş ve yıllarca ailesinden ayrı yaşamak zorunda kalmıştır. Hikâyede genel olarak Zehra'nın mücadelelerinden ve tam rahata kavuşacağı zaman yine zorlukla karşılaşarak hapse düşmesinden bahsedilmektedir (Kutlu, 2007).

3.3.16. Huzursuz Bacak

Kutlu'nun bu eseri ilk olarak 2008 yılında basılmıştır. Eserin adı Psikolojideki 'Huzursuz Bacak' hastalığından gelmektedir. Hikâyenin başkahramanı bu hastalığa yakalanan Ömer Faruk Bey'dir. Ömer Faruk Bey yıllar sonra ülkesine dönmüş ve yılların memleketinde ne gibi değişikliklere neden olduğunu gözlemlemiştir. Yıllar önce dava için çalışıp didinen insanların nasıl davayı unuttuklarını ve dünyevi hallere daldıklarını görüp üzülmüştür. Gördükleriyle bu hastalığa yakalanan Ömer Faruk Bey, yıllar içinde daha fazla dayanamayacağını anlayıp kendini insanlardan uzaklaştırıp bir çiftlik evinde yaşamaya ve '*Kanaat Ekonomisi*' isimli bir kitap yazmaya başlamıştır. Hikâyede genel itibariyle Ömer Faruk Bey'in hayat sorgulaması anlatılmaktadır (Kutlu, 2008).

3.3.17. Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı

Yazarın bu eseri ilk olarak 2009 yılında basılmıştır. Hikâyenin başkahramanı Arşiv memuru Tahir Sami Bey'dir. Hikâye yolda yürürken dikkatini çeken eski bir yapıya giren bir yazar ve orada görev yapan Tahir Sami Bey'in tanışmasıyla başlamaktadır. Yazar Tahir Bey ile dostluğunu ilerletip onun hayatını kitaplaştırmak istemiştir. Tahir Bey başta karşı çıksa da sonrasında kabul etmiş bu sayede her gün yapılan sohbetleri başlamıştır. Tahir Bey anne ve babası öldükten sonra iki kız kardeşiyle kalmaya başlamıştır. Ancak çok fazla kitap okuduğu ve çok fazla kitap aldığı için evdeki dağınıklıktan dolayı kardeşi Nebahat ile sürekli kavga halindedir. Son kavgada Tahir Bey kitaplarını da alıp eski çalıştığı yerde yaşamaya başlar. Günler sonra tek başına yaşadığı yerde vefat eder. Kitapları da ondan bir hatıra olarak geride kalmıştır (Kutlu, 2009).

3.3.18. Zafer Yahut Hiç

Kutlu'nun bu eseri ilk olarak 2010 yılında basılmıştır. Hikâye tek hikâye üzerinden gitmiştir. Eser Tepeköy denilen bir kasabada geçmektedir. Kasabalının sevdiği bir başkanın doktor olan yeğeninin yıllar sonra dönüşüyle hikâye başlamaktadır. Doktor Ferit gelir gelmez kasabalının sorunlarına çözüm bulmaya çalışır bu sırada Öğretmen Oya ile tanışır ve ona âşık olur. Aynı zamanda Oya'yı Komiser olan Bulut'ta sevmektedir. Hikâyede bu üç ismin sevgilerinden ve Hemşire Neriman'ın hayatından bahsedilmiştir. Eser komiserin kızını ve Oya Öğretmeni kaçıranların ikisini ve Bulut'u öldürmesiyle bitmektedir (Kutlu, 2010).

3.3.19. Hayat Güzeldir

Kutlu'nun bu eseri ilk olarak 2011 yılında basılmıştır. Eserde birbirinden bağımsız yirmi bir tane hikâye anlatılır. Bir hikâyede adalet erdeminden bahsedilip iki arkadaşın taksiminden örnek verilir. Bir hikâyede zafer kazanan askerden, diğesinde hastalığından kurtulan bir adamın doğayı keşfinden, bir diğesinde bir dedenin çocuklarla oyunundan, sinemaya giden iki âşıktan, emanetin yükünü çeken bir adamdan bahsedilir. Bunlar gibi birbirinden bağımsız yirmi bir hikâyeye vardır. Hikâyelerin genelinde hayatın tüm zorluklarına rağmen hayata olumlu bakabilen 'hayat güzeldir' diyebilenler vardır (Kutlu, 2011).

3.3.20. Trende Bir Keman

Kutlu'nun bu eseri ilk olarak 2015 yılında basılmıştır. Uzun hikâyeye tarzında yazılan bir eserdir. Hikâyede aynı kaderi yaşayan bir baba ve oğlunun hayatı anlatılmaktadır. Keman sanatçısı Kenan, sanatçı Semiramis ile evlenir. Bu evlilikten Sadullah adında bir çocukları olur. Zaman geçtikçe şöhreti artan Semiramis oğlunu ve eşini terk edip gider. Kenan bu durumu kaldıramaz ve şehri terk eder. Yıllarca oğluyla farklı farklı yerlerde hayatını devam ettirmeye çalışır. Bir gün para kazanmak için bindiği trende vurularak öldürülür. Sadullah daha önce onlara yardım eden Gani Bey ve Sabır Ana ile yaşamaya başlar. Yıllar sonra Şefika ile evlenir ancak kötülük peşini bırakmaz bu seferde karısı kaçırılır. Sadullah karısını ararken bir trende onu bulur ancak kaçırılanlar hem Şefika'yı hem de Sadullah'ı orada öldürüp trenden atarlar. Sadullah'ta babasının kaderini yaşar (Kutlu, 2015).

3.3.21. Sıradışı Bir Ödül Töreni

Kutlu'nun bu eseri ilk olarak 2013 yılında basılmıştır. Hikâyeye bir kasabada geçmektedir. Kasabada bilinen 'Kafadan Bacaklılar Derneği' kasabanın şöhrete kavuşması için bir şenlik düzenleyip birçok kişiye ödül vermek ister. Törende birçok branştan kişilere ödül verilecektir. Hikâyeye bu ödül töreninin planlanması ve gerçekleşmesi üzerine ilerlemiştir. Bu iş için kasabanın en akıllı kızı Nezaket seçilir. Nezaket büyük bir azimle o güne çalışır ve planlar. Ancak tören günü çok fazla talihsiz olaylar yaşanır. Hikâyenin kahramanları, Tufan Öğretmen, Nezaket, Aziz Bey, Saadet Hanım, Kaymakam Bey, Zeynel Abidin Ağa, Denizci Subay, Avukat Selami Bey'dir (Kutlu, 2013).

3.3.22. Nur

Kutlu'nun bu eseri ilk olarak 2014 yılında basılmıştır. Eser tek bir hikâye üzerinden ilerlemektedir. Hikâye genç bir mimar olan Nur'un hikâyesidir. Nur zengin ancak yalnız bir çocuk olarak büyümüş bakımıyla çoğunlukla babaannesi ilgilenmiştir. O nedenle anne babasına nazaran dini değerler hususunda daha hassas yetişmiştir. Bu nedenle sürekli bir arayış içerisindedir. Birçok dergâh gezip camii ziyaretleri yapmaktadır. Bu ziyaretlerden birinde Sinan ile tanışır. İkisi de birbirini sever ama hiçbir zaman açılmazlar. Nur sürekli bir arayış içerisindedir, sürekli yeni tasavvufu akımlara katılıp manevi doygunluğa ulaşmak ister. Ancak bir türlü aradığı kapıyı bulamaz. Yıllarca gezip aramasının sonunda Karaman'da bir dergâha gider ve burada tam olarak aradığını bulur. Günleri ibadetle geçen Nur bir gün sevdiği adamın kardeşi Çiçek'in çok hastalandığını ve böbrek nakli gerektiğini öğrenir. Nur hiç tereddüt etmeden böbreğini Sinan'ın kardeşine verir ve sonrasında huzurlu bir şekilde ruhunu teslim eder (Kutlu, 2014).

3.3.23. Hesap Günü

Kutlu'nun bu eseri ilk olarak 2015 yılında basılmıştır. Hikâye, Bedir Bey'in ölümüyle başlamaktadır. Bedir Bey, musalla üzerinde tüm hayatını anlatır ve cenazeye katılanların hayatına katkılarını ya da hayatından aldıklarını anlatmaktadır. Bedir Bey, zengin bir ailede büyümüş ve hayatta hep gelgitleri olan bir insandır. Bu nedenle girdiği her işte başarısızlıkla karşılaşmıştır. Evlenmiş ancak onda da mutluluğu bulamamıştır. Bu evlilikten iki evladı olsa da onları da iyi yetiştirememiş ve aralarındaki iletişim hiçbir zaman iyi olamamıştır. Sonrasında kendini dine ve maneviyata adanmış ancak bu kararında da sebat edememiştir. Yaşlandıktan sonra artık dünyadan da kazanmadığını ahiret için de çalışmadığını fark eder. Bir gün ansızın vefat eder. Hikâyede Bedir Bey'in hayatı o musalla taşındayken cenazesine katılanların hayatında nasıl bir yere sahip olduğunu anlatarak aktarılmaktadır (Kutlu, 2015).

3.3.24. İyiler Ölmez

Kutlu'nun bu eseri ilk olarak 2016 yılında basılmıştır. Hikâyede birkaç kişinin hayatının bir kasabada birleşmesi ve güzel dostlukları geçmektedir. Eserin kahramanları, Sıtkı, Civan, Mustafa, Doktor Atalay ve Hacı Kadir'dir. Bu isimlerin her biri ayrı ayrı sıkıntılar yaşamışlar ve bazıları yerlerini terk edip hikâyenin geçtiği

kasabaya göç etmiştir. Sonrasında kahramanlarımız kahveci Kadir'in kahvehanesinde sık sık toplanmaya başlayıp dostluklarını ilerletmişlerdir. Ancak bu dostluk boş bir uğraş olmamış zamanla çevrelerini güzelleştirme ve yardım organizasyonlarını yapmaya başlamalarına vesile olmuştur. Mustafa'nın bir gün hastaneye gidip bir misafirhane yaptırma fikriyle ilk yardım organizasyonlarına imza atmış olurlar. Sonrasında yardım organizasyonları git gide artar. Bir gün arkadaşlardan birinin aklına 'Yetimler Bayramı' yapma fikri gelir. Dört arkadaşa bu durumu çok sever hemen hazırlıklara başlarlar. Hastanenin bahçesini yeşillendirmek için fidan almaya gittikleri yolda kaza yapıp aynı yerde dördü de vefat eder. Ölümünde de ayrılmayan arkadaşlar öldükleri yerde yan yana gömülmüşler ve yıllarca dörtler diye anılmaya başlanmışlardır. Sonrasında evliyalar olarak kabul edilip mezarları türbeye dahi çevrilmiştir (Kutlu, 2016).

3.3.25. Tarla Kuşunun Sesi

Kutlu'nun bu eseri ilk olarak 2017 yılında basılmıştır. Eserde birkaç farklı insandan bahsedilse de büyük bir ailenin tarihi serüveni anlatılmaktadır. Hikâyenin başkahramanları Molla Murat ve Arzuhalci Mustafa efendidir. Molla Murat bir yörüktür babasız yetişmiştir. Murat Saliha ile evlenir ikisi de birbirini sever fakat kız yörük adetlerine ayak uyduramaz bu nedenle ayrılırlar. Murat bir süre bunun etkisinden çıkamaz sonrasında Saliha adında bir yörük kızıyla evlenir. Bu evlilikten üç evladı olur. Molla Murat yörükleri yerleşik hayata geçirip bir köy kurar. Hem bu durum hem de bir eşkıyayı öldürmesinden dolayı ünlenmiş ve sayılıp sevilen bir adam olmuştur. Hikâye Molla Murat'tan sonra onun evlatları ve torunlarının hayatlarından bahsederek bitirilmiştir (Kutlu, 2017).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1. Hikâyelerde Geçen Değerlere İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde temel amaç olan ve önceden belirlenen Allah’a bağlılık, adalet, azim, alçakgönüllülük, sevgi, saygı, cesaret, doğruluk, empati, fedakârlık, hayırseverlik, hoşgörü, cömertlik, iyilik, merhamet, misafirperverlik, sabır, şükür, ümit, vatanseverlik değerlerinin tespiti yapıp eserlerin ilgili bölümlerinden alıntılara yer verilecektir. Her değer ayrı bir başlık olarak ele alınıp aktarılan yerler toplu bir şekilde yorumlanarak değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Tablo 4.1: Hikâyelerde Geçen Değerlerin İşleniş Sıklığı

Eser İsimleri	Allah’a Bağlılık	Adalet	Azim	Alçakgönüllülük	Sevgi	Saygı	Cesaret	Doğruluk	Empati	Fedakârlık	Hayırseverlik	Hoşgörü	Cömertlik	İyilik	Merhamet	Misafirperverlik	Sabır	Şükür	Ümit	Vatanseverlik
YAS																				
Yİ																				
YTYS																				
BB																				
S																				
AKY																				
HT																				
BÖ																				
MK																				
HEGÜ																				
C																				
MM																				
KA																				
HB																				
TSÖH																				
ZYH																				
HAGÜ																				
TBK																				
SBÖT																				
N																				
TKS																				
İÖ																				
TÖ																				
RP																				
UH																				

4.7. Allah'a Bağlılık

İslam dini, Allah'a inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren belli ibadetleri ve sembolleri olan ilahi kurallar bütünüdür. İslam'da en önemli olgu Allah'a inançtır ve O'na eş koşmamaktır. Bir yaratıcı olduğuna ve her zaman izlediğine inanan insan davranışlarından sorumlu olacağını da bilir. Bu da onun dünya üzerinde yaşarken bazı değerlere ve olgulara sahip olması gerektiğini gösterir. Dini hassasiyeti olan Allah'ı bilen ve inanan her insan koyulan kanunlardan ziyade dinin kurallarına uymaya çalışır. Bu da tüm toplumlarda mutluluğun nedeni olur. Zira din her alanı kapsayıp her alan ile ilgili bir şeyler söylemiştir. İslam dininde en önemli olgulardan biri olan Allah'a bağlılık, yaratıcının istek ve buyruklarını yerine getirmek ve ona olan sevgi ve bağlılığını göstermektir. (Tümer, 1994: 312).

Allah'a bağlılık başlığı altında; Allah'a inanma, tövbe, helal-haram, dini konulardaki duyarlılık, iyi insan olmaya çalışma gibi olgulara yer verilmiştir.

Mustafa Kutlu, ele alınan eserlerinde Allah'a bağlılık ve dini değerlere yer vermiş ve hikâyelerinin çoğunluğunda bu değere ait atıflar yapmıştır. Yazar eserlerinin bazı yerlerinde imandan, duadan ve tevekkülden de bahsetmiştir. O, genel manada olan Allah'a bağlılık değerine dört yerde atıf yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen Allah'a bağlılığa dair kesitlerin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Herkesin rızkını veren Bari Hüda. Bunlar kırdı-kaçtı takımı. Bunlar bu hal ile giderse. (Yokuşa Akan Sular sayfa 65)

Evvela insana kıymet vermemiz lazımdır. Kur'an-ı Kerim'in insanı eşref-i mahlûkat sayan hükmüne hürmetten başka kurtarıcı yolumuz yoktur. Aynı zamanda bir ahlak eğitimine kuvvetle başlamak lazımdır. Devrimiz makina gıcirtısının ahlak ilahilerini susturduğu devirdir. Bizim ahlakımız hörmet, hizmet ve merhamet prensiplerini kendinde birleştiren aşk ahlakıdır, diye heyecandan boğulacak sesiyle -gereken cevabı- kendisine vermişti. Önce insan yetiştirilecekti. (Ya Tahammül Ya Sefer sayfa 84)

Hafızlığı kolayladı Süleyman. Bak, diyorum Süleyman; hafızlık geçim yolu değil. Para ile Kur'an-ı Kerim okunmaz. Bunu kulağına küpe et. Olur, diyor. Süleyman. Kur'an-ı Kerim'i okudukça o senin gören gözün, duyan kulağın olur, unutma. (Bu Böyledir sayfa 41)

Adam hacı! Besmelesiz yere basmıyor. Ben ona Hacı abi diyorum. Namazında, niyazında, çalışkan, yumuşak. Ona bakıyorum, bakıyorum. İşte Müslüman böyle olur diyorum. Biz de güya Müslümanız ama ne namaz var ne niyaz. Doğrusu ben böyle biri ile ilk kez karşıyorum. Ne biçim bir ülkede yaşıyoruz yahu. (Chef sayfa 164)

4.2.1. İman

İman, bir yaratıcının varlığını kabul etmek ve inanmaktır. Aynı zamanda inanç gereği Allah'a bağlılığını göstererek yaratıcının emirlerini yerine getirmektir. Yazar, eserlerinde altı yerde Allah'a inanmak olan imandan bahsetmiş bu değere karakterlerinin hayatlarından vurgular yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen imana dair kesitlerin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe siz birr'e eremezsiniz mamefih her ne infak eyleseniz Allah onu bilir." Hoca annenin gencecik tilmizi duru, berrak, gencecik sesi ile önce ayet-i kerimeyi, sonra mealini okuyup sustu. (Yoksulluk içimizde sayfa 46)

Allah'a inanıyor musun? İlhan gözümü kırpmadan, göğsünü gere gere cevaplıyor. İnaniyorum, hem de çok.-İyi. Şimdi bak, şöyle güzel bir abdest alalım seninle. (Ya Tahammül Ya Sefer sayfa 36)

-Nezakat. – Biz Allah'ı göreceğ miyiz? – Annem diyor ki, Allah cennette iyi kullarına görünecek. Epeyce bir sessizlik oluyor. Sonra Melahat:- Öyleyse iyi bir kul olalım. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 48)

Allah'a güven. Allah'ın inayetini unutma. Haydi, niyet et. (Yoksulluk İçimizde sayfa 71)

Alnı kırışıyor Dadaş'ın, kendini iyi bir cevap için zorluyor. Ne olacak kula kul olmamak; Allah'a kul olmak, işte b u. Sonunda kul olmaktan kurtuluş yok yani. Yok, tabii, Allah'a inanmır misen? İnaniyorum canım. (Chef sayfa 54)

Din eşyanın hakikatına, hayatın manasına vakıf olmak. Hakk'ın rızasını kazanmak. Ona göre yaşamak. Din teslimiyet, Cenab-ı Hakk'a kul olmaktır. Din Amentü'ye inanmaktır. O zaman sorular cevap bulur, karanlıklar aydınlanır. (İyiler Ölmez sayfa105)

4.2.2. Dua

Dua, kişinin inandığı yaratıcıdan ihtiyaçlarını istemek, ona yalvarmak ve hayat içerisinde desteğini talep etmektir. Yazar, eserlerinde dört yerde Allah'a yalvarmak olan duadan bahsetmiş bu değere karakterlerinin hayatlarından vurgular yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen duaya dair kesitlerin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Bir zaman öyle kalmışım, gözyaşlarım suya karışivermiş. Ardından abdest alıp iki rekât namaz kıldım. Cenab-ı Hak içimdeki düğümü çözmüş, ufkumu açmıştı işte. Bundan gerisi kolay. (Beyhude Ömrüm sayfa 79)

Ağlama oğlum. Olmuş bir kere. Hadi ben affettim. Ama ölünün affi işe yaramaz. Bu kul hakkıdır. Hadi git. Beytullah'ta gözyaşı dök. Tövbe kapısı açıktır. Allah yardımcın olsun. (Hesap Günü sayfa 75)

Uçuk pembe bir mağfîret bulutu camiye dolduran kalabalığın üzerine eğiliyor. Cemaatin her ferdi affın derin sularında yıkanıp, evlerine, işlerine dönüyorlar. Çocuk aşkın ve heyecanının ürpertiği parmaklarını ateş gibi yanan yüzünde gezdirerek duasını bitiriyor. Ah, teslimiyet. (Arkakapak Yazıları sayfa 33)

Atalay bu 'İkinci bahar' ın ne manaya geldiğini biliyor, hüznle dua ediyordu: 'Ya Rabbi, ne olur babama şu son günlerinde doğru yolu göster. (İyiler Ölmez sayfa 145)

4.2.3. Tevekkül

Tevekkül, kişinin yaratıcısı olan ve inandığı varlığa güvenmesi ve teslim olmasıdır. Yaşadığı sıkıntılarda elinden geleni yaptıktan sonra bütün yetkiyi yaratıcısına bırakmasıdır. Mustafa Kutlu, eserlerinde altı yerde Allah'a teslim olmak anlamındaki tevekkül kavramından bahsetmiş ve bu değere karakterlerinin hayatlarından vurgular yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen tevekküle dair kesitlerin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Seneye bir bu kadar kumaş çıkar mı dersiniz? İki ihtiyar bu defa donuk bir çehre ile birbirlerine baktılar. Biri: Allah bilir, dedi. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 28)

Bunlar nasıl olmuş acaba? Hepsini Allah yaratmış. Allah bunları nasıl yaratmış? Tövbe tövbe. Allah her istediğini yapar. Bu yıldızların bin katını, milyon katını. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 47)

Sen de şu mektupları yaz gönder. Bakalım ne çıkacak. Nezaket: Mevla görelim neyler, Neylerse güzel eyler. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 107)

Murat Allah'tan hakkında hayırlı olaksa bu kızı nasip etmesi için uzun uzun dua etti. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 27)

Bu süreçte çiftçinin tevekkül etmesi gerektiğini öğrendiler. Hani yağmur yağar sel gelir, ürünü önüne katar götürür. Benzeri felaketlerden Cenab-ı Hakk'a sığındılar. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 66)

Evladım olacakla öleceği bilemeyiz. Sen tedbirini al, takdiri Cenab-ı Hakk'a bırak demişler. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 75)

Alıntılanan bölümlerde de görüleceği üzere; Allah'a bağlılık değeri hikâyelerde, Allah'a inanç, saygı, dua, tevekkül ve kulluk özelinde geçmektedir. Alıntılanan eserlerden biri olan Beyhude Ömrüm'de yaşadığı sıkıntıyı Allah'ın gönlüne verdiği ferahlık ile atlatan kişinin, bir diğer eserde ise alacağı kararı Allah'ın inayeti ile alan ve Allah'a olan inancıyla ayakta kalıp mücadele eden kişinin hayatından bu değer vuku bulduğu farklı haller görülmektedir. Ya Tahammül Ya Sefer eserinde iki yerde bireyin Allah'a olan inancı ve sevgisini büyük bir mutlulukla dile getirmesiyle imanın kişiye verdiği mutluluk hissine işaret edilmiştir. Hesap Günü eserinde dünyalık hiçbir işin ya da çıkarın Allah'tan daha değerli olamayacağına vurgu yapılarak bu değer tüm hesapların üzerinde olduğuna yer verilmiştir. Tirende Bir Keman eserinde de kişinin kötü bir durumdan dua ile rahatladığı ve çözüm için Allah'tan yardım istediği görülmektedir. Aynı şekilde Bu Böyledir eserinde de daha önceki gibi değer kıymetine vurgu yapılmıştır. Tüm bu alıntılar ile genel olarak yazarın eserlerinin neredeyse tamamında Allah'ın her alanda görüldüğü ve her bireyin ona değer vererek hayatını anlamlandırdığı anlaşılabilmektedir.

4.8. Adalet

Adâlet, “davranış ve hükümde doğru olmak, hakka göre hüküm vermek, eşit olmak, eşit kılmak” gibi anlamlara gelen mastar olan isimlerdendir. Orta yol, istikamet, benzer gibi anlamlara gelen ‘adl’ kelimesinin sıfatı ise adil’dir. Bu isim aynı zamanda Esmâül Hüsna’ da da yer almaktadır. Adalet kelimesi Kur’an-ı Kerim’de ve hadis-i şeriflerde çoğunlukla ‘denklik, düzen, gerçeğe uygun olmak, tarafsızlık’ gibi

manalarda kullanılmıştır. Bundan dolayı İslam ahlakı toplumsal olarak haddi aşmaktan uzak, uyumlu ve dengeli bir hayatı mensuplarına öğretmiştir. Adalet, hak sahibine hakkını vermek ve insanlar arasında eşitliği sağlamak anlamında olup geçmişten günümüze önemini koruyan ve yaşatılmaya çalışılan değerlerimizdendir. (Çağrı, 1988: 341).

Adalet kavramı, aynı zamanda hukuk ile sahip olunan hak ve sorumlulukların tüm insanlar tarafından kullanılması ve uygun olması demektir. Bu nedenle adalet bir toplumun ve bu toplumu idare ettiren devletin olmazsa olmazlarından (Gündeş, 2021: 16). Adalet değeri diğer değerler ile iç içe geçmiş ve tarifi yapılırken diğerlerini de anma ihtiyacı hâsıl olmuştur.

Mustafa Kutlu, ele alınan eserlerinde adalet değerine yer vermiş ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret etmiştir. Yazar, eserlerinde yedi farklı yerde karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak adalet değerine vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen adalet değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Yer de, gök de Allah'ındır, unutma. Biz sade emanetçiyiz. Hamit terini sildi, emanet sözünü anlamamıştı. Murat devam etti. Bu toprakta kurdun, kuşun hakkı var. Hem onlar zararlı böcekleri temizliyorlar. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 105)

Bir şey yap adil olsun, haktan hukuktan ayrılmasın. Zalime haddini bildirsin, mazlumun payını versin. 'Hak değirmende' diye bir söz var, işitmedin mi? Hukuk gücünün yazdığı bir kitap. Para kimde, güç onda. Hak yerini bulur ve elbette hak gelince batıl zail olur. (Hüzün ve Tesadüf sayfa 16)

Mahir Hoca ahlak timsali bir adamdı. Merhametli, müşfik, kırılan ama eğilmeyen cinsten. Hak bildiği yoldan dönmez, haksızlık karşısında susmazdı. (Kapıları açmak sayfa 54)

Benim adım Demirci Cemil. İyi tanıyın beni. Abuzer ya döner ya dönmez. Bundan böyle ağalık yok. Herkes kendi işini kendi görecektir. Yemek, bulaşık, çay nöbetle. (Nur sayfa 22)

Ya hu bu ne biçim adalet? Alavere-dalavere Kürt Memet nöbete. Her seferinde onu yağlayıp yüzüyorlar, belediyenin başında bırakıyor, çekip gidiyorlar. (Tufandan Önce sayfa 11)

Bir gün herkesin ortasında dikilmiş müdürün karşısına. “Ne demek yani” diye gürelemiş.” Madem biz bu bahçeyi alın teri dökerek yetiştirdik, ürünü de eşit olarak bölüştürmeli değil miyiz”? (Uzun Hikâye sayfa 20)

Şer-i Şerif’ten ayrılmayacaksın, adalet ve merhamet yolun olacak, unutma ki bu obanın idaresi benden sonra sendedir. Bunun mesuliyetini düşün. İnsan emaneti yüklenmiş ve dünyaya mesul olarak gelmiştir. Mesuliyet ahlakını kuşanmak lazımdır. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 69)

Yukarıdaki bölümlerde de görüleceği üzere; hikâyelerde geçen adalet kavramı daha çok herkese hakkını vermek, kimseye haksızlık yapmamak, muamele de eşitliği sağlamak üzerine yoğunlaşmıştır. Değerin geçtiği yerlerden birinde yazar, adalet kavramını herkesin hakkı olan şeyler üzerinden gösterip yeryüzünün tüm canlılar için yaratıldığını, herkesin hakkının var olduğunu ve bu hakka riayet etmenin gerekli olduğunu vurgulamıştır. Bir eserde adalet, kişinin doğrunun yanında durarak haktan vazgeçmemesi üzerinden anlatılmaktadır. Eserlerden birinde yazar, bir hapishanede adaletin nasıl olduğunu göstermiş ve kahramanının dilinden herkesin tüm işleri pay ederek adaletle yapması gerektiğini vurgulamıştır. Bir diğer eserde ise birçok değer in aslında sadece adaleti savunduğu diğer değerlerinde sonunda adaletle çıktığı dile getirilmiş sonrasında da Müslüman’ın adil bir düzende olması gerektiği ve zenginlik, fakirlik olsa bile haksızlığın olmaması gerektiği vurgulanıp adaletin hayata yansıyan tarafı gösterilmiştir. Eserlerin geneline göre adalet, haklıya hakkının teslim edilmesi ve dünya düzeninde bunun sağlanabilmesidir.

4.9. Azim

Azim, başarıya ulaşmak için çalışmayı bırakmadan sabırla devam etmek, çabalamaktır. Çalışkanlık bir şey için emek verme halidir. Tembelliğin zıttı olan çalışmak bireyin hem beden olarak hem de ruh olarak dinamik olma halidir. Kişinin diğer insanlara muhtaç olmadan kendi işini kendisinin halletmesi, bunu hakkıyla yapabilmesi ve üretebilmesi azim değerinin neticelerindedir. Çalışkan bireyler işlerini gayretli ve hakkını vererek yaparlar. Azim ise çalışkanlıkla bağlantılı bir kavram olup sabırla çalışmaya devam etmek, başarı için çalışıp çabalamaktır. Azimde kararlılık ve çaba vardır (Gök, 2021: 69).

Çalışkan ve azimli olmak toplumun istediği, onayladığı ve takdir ettiği davranışlardır. Bu kişiler sayesinde toplumda ekonomik, siyasi ve toplumsal

alanlarda başarıya ulaşılır. Çalışmayan toplumlar ise sömürge olmaya mahkûm olmuşlardır. Bu sebeple çalışkan olmak veya azmetmek sadece birey için değil toplum içinde olmazsa olmazlardandır.

Mustafa Kutlu hikâyelerinde azim ve çalışkanlığa vurgu yapmış, bazı eserlerinde direkt çalışkanlıktan bahsederken bazı eserlerinde azim örnekleri vermiştir. Yazar, eserlerinde on iki yerde azmetmekten bahsetmiştir. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen azim değerinin vurgulandığı bölümler yer almaktadır:

Olmaz olur mu? Müstahdem maaşı yetmiyor. Onları paketleyip bizim kayınçonun aşağıda tezgâhı var, orada satıyoruz. Boş duranı Allah sevmez. (Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı sayfa 92)

Bakın ben o atölyeye çırak olarak girdim, sonunda atölye sahibi oldum. Yardımcısıdır doğruların Hazret-i Allah. Doğru çalışın, üç kuruşa tamah etmeyin, helal kazanıp helal yiyin. (İyiler Ölmez sayfa 71)

Ruhunda yanan ateşi her yana taşımak, gönülleri tutuşturmak istemişti. Evet, işe ruh cephesinden başlamıştı. Bütün kuvveti, varlığıyla çalışmıştı. Hakk'ı tutup kaldırmayı gaye edinmişti. Bir neslin yetişmesine adamıştı kendini, bunun için oluşturulacak bir vasat hazırlamaya gayret etmişti. (Ya Tahammül Ya Sefer sayfa 85)

Tufan vazgeçmedi hedefinden. Enerji doluydu, kabına sığmıyordu. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 20)

Ben Nezaket Albeni olarak bu yolda çalışacağım. Ninelerime çıraklık edip sanatı öğreneceğim. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 33)

Nasıl yapıyor ediyor, oncacık para ile bakıyorsun postane önünde kartpostal sergisi açmış. Kafa dengi arkadaşları var. Bunlar maç günü bayrak- bere-kaşkol satıyorlar, -görenlerin yalancısıyım- kalabalık meydanlarda işportaya bile çıkıyorlarmış. (Chef sayfa 63)

Derviş de kendisine ne iş verilirse yapadurdu. Caminin karını küürüdü, yolunu açtı, bacasını loğlayıp sobasını yaktı. Gübre taşımadan odun kırmaya her işe koştı. (Beyhude Ömrüm sayfa 35)

Mücadele şart. Hakk'ı tutup kaldıracak bir ele ihtiyaç var. Bunu bize Hakk'ın kitabı emrediyor. (Huzursuz Bacak sayfa 22)

Gelinlik kızlara çeyiz işledi, bağ bozumunda turşu kurdu, reçel kaynattı, arada bir köye gidip şifalı otlar toplayıp sattı, kimselere el açmadı oğlunu büyüttü. (Hayat Güzeldir sayfa 71)

Nezaket girişimciliği, kabiliyeti ile dikkati çekerek bu terzilerden birkaçına birden çalışmaya başladı. Hem para kazanıyor, hem mesleğinde pişiyor, hem modayı hem moda göre giyinmek isteyen zengin kadınları taniyordu. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 62)

Baban bir mübarek gazi adamdır evlat, diye sürdürdü sözü. Bize emanet sayılırsın. Olur, olmaza aldanıp batıla saparsın diye endişe ederdim. Helal kazanç dediğimiz şeyin üç ölçüsü var: Meşru bir iş adalet ve alın teri. Hele şu define-mefine lafları bildiğin karasevda, Allah ırak etsin. (Beyhude Ömrüm sayfa 69)

Teşekkür ederim Sami Bey. Gerçek bir devlet memuru olduğunuzu, mesuliyetinizi müdrük olduğunuzu hepimiz biliyoruz. (Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı sayfa 149)

Hikâyelerden alıntı yapılan bölümlerde de görüleceği üzere; eserlerde geçen azim kavramı daha çok bedeni çalışma, bir hedef uğruna azmetme ve dava için mücadele etme manasında kullanılmıştır. Bu başlıkta alıntılanan eserden birinde geçim sıkıntısı yaşayan bir insanın yaptığı ekstra çalışmalardan örnekler verilmiş, diğer eserde ise kadınların aslında erkekler kadar güçlü olmadığı söylene de onlardan daha iyi çalışıp çabaladığı gösterilmiştir. Bir eserde devlet memuru olan birinin görev yaptığı yer kapansa bile orayı bırakmamasından, bir diğer eserde kişinin atölyeye çırak olarak girip azmederek sahibi olma yolculuğundan örnekler verilerek çalışkanlığın her yer ve zamanda görülebileceğine vurgu yapılmıştır. Ya Tahammül Ya Sefer eserinde diğer eserlerden farklı olarak hem ruhen hem bedenen bir dava uğruna azmetmekten ve mücadele etmektен bahsedilmiştir. Beyhude Ömrüm eserinde ise çalışmanın önemine haksız kazancın zararına vurgu yapıp en iyi kazancın çalışılıp elde edilenden olacağı belirtilmiştir. Alıntılanan diğer eserlerde de genel itibariyle zor hayatları olan kişilerin yaptıkları mücadelelerden ve gece gündüz yılmadan çalışmalarından örnekler verilmiştir.

4.10. Alçakgönüllülük

Alçakgönüllülük, kişinin gösteriş yapmadan sade bir hayat yaşaması, kendini büyük görmemesi ve çevresindekilere hoşgörülü davranmasıdır. Tevazu kelimesiyle eş

anlamli olan alçak gönüllülük, bir insanın başkalarını aşağılayıcı davranışlardan ve duygulardan kendini uzak tutup temizlemesi demektir. Tevazu kavramı Türkçe’de alçak gönüllülük olarak adlandırılmıştır. Alçak gönüllülük kavramının zıttı ise kibirdir (Çağrı, 2011: 583).

Tevazu sahibi kişiye mütevazı denilir. Mütevazı kişi etrafındaki kişilere karşı sevgi, saygı ve hoşgörülü davranır. Bu kişiler iddiasız ve gösterişsiz hayat yaşayıp içi ile dışı bir, kendini büyük görmeden çevresiyle iletişim kurarlar. Alçak gönüllülüğün azaldığı günümüz dünyasında bu değeri korumak ayrıca öneme sahiptir. İslam dini alçak gönüllülük değerini överken, karşıtı olan kibri kötülemiştir. Bu nedenle İslam Peygamberi Hz. Muhammed, alçakgönüllülükte en önemli örnektir. O, hiçbir zaman başka insanları hor görmemiş, toplum içerisinde böbürlenerek yürümemiştir. Bu sayede hep sevilen bir insan olmuştur. İslam dininde tüm fertlerden tevazu beklenmektedir (Karaca, 2019: 28).

Mustafa Kutlu’nun ele alınan eserlerinde alçakgönüllülük değerine yer verdiği ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, eserlerinde altı ayrı yerde karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak alçakgönüllülük değerine vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu’nun hikâyelerinde geçen alçakgönüllülük değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Artık ayrı dünyaların insanlarıyız. Ben bir starım, onlar sıradan insanlar. Olsun ama onları küçük görmüyorum. Kimseyi dışlamıyorum. Muhitimi, işimi, adımlı değiştirdim diye maziye inkâr edemem. (Chef sayfa 99)

Tufan resim hocasını da yanında getirmişti. “Bu benim değil hocamızın eseri” diye övdü onu. Resim hocası temiz kalpli, mütevazı bir çocuktü. Kızardı, başını öne eğdi “Estağfurullah” dedi. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 21)

Saadet üsteledi. Masamıza güneş gibi doğdunuz Yüzbaşı. Yavuz başını öne eğdi, bayağı utanmıştı, hafifçe: Estağfurullah, dedi. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 77)

Okuma-yazma öğrenip hafız oldum. Bir miktar medrese tahsilim vardır, ama öyle şöhretli bir vaiz değilim. Hele etrafıma müridan toplamış bir kişi hiç değilim. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 19)

Yahu Mustafa Bey kardeşim, ben kendi halinde, köşesinde yaşayan; etliye-sütlüye karışmayan bir adamım. (Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı sayfa 32)

Yahu benim hayatımın neresi derin. Sen benim ağızımdan derin bir söz duydu mu? Lise ikiden terk bir arşiv memuruyum. Yemeği sefertasında yıyorum. Evden işe, işten eve dolap beygiri gibi gidip geliyorum. Ha, birde sahaflar ve kitaplar ile adı anılmaya değmez bir dergi var. (Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı sayfa 33)

Yukarıdaki bölümlerde de görüleceği üzere; hikâyelerde geçen alçakgönüllülük değeri daha çok toplum içerisinde yer edinmiş büyük zat olarak görülen kimselerin gösterdiği mütevazılık olarak ortaya konulmuştur. Alıntılanan ilk eserde yıldız olarak tanınan kişinin aslını inkâr etmemesi geçmişine sahip çıkıp tevazu göstermesi anlatılmıştır. Tarla Kuşunun Sesi adlı eserde kendisi hakkında yüksek beklentileri olan birinin kendini buna layık görmemesi ve bu nedenle itiraz etmesi ile alçakgönüllülüğü gösterilmiştir. Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı isimli eserde ise başkahraman olan Sami Bey'in hayatının sıradan bir insan hayatı olduğu ve büyük nimetlerde gözünün olmadığı az ile yetindiği anlatılarak alçakgönüllülük değerine vurgu yapılmıştır.

4.11. Sevgi

Sevgi kavramı daha çok bir kişiye karşı veya bir şeye karşı duyulan yakın ilgi ve bağlılık hissine denilmiştir. Sevmek, sevilme insan hayatı için en önemli gereksinimlerden biri olmuştur. Her insan içinde sevgi besleyip karşısından da aynı duyguyu beklemektedir (Gök, 2021: 118).

Sevgi, bütün canlıların aralarında hissettikleri en eski değerlerdendir. Bu nedenle sevgi değerinin insanoğlunun sahip olduğu ilk değerlerden olduğu düşünülmektedir. Tüm değerlerin özünde sevgi vardır. İnsanın biriyle iletişimde duyduğu his sevgidir. Sevginin yaygın olduğu ve benimsendiği toplumlarda insanların arasında merhamet, hoşgörü, fedakârlık, yardımseverlik gibi değerler daha fazla görülmüştür. Bu sebeple sevgi değeri bireylerin sağlığı gibi toplumlarında sağlığı ve huzuru için önemli bir etkidir (Tunagür, 2016: 181). Sevgi tüm insanlar için duyulabilen bir duygudur. Bazen aileye bazen evlada bazen de bir arkadaşına ve tanıdığın herhangi bir insana duyulabilir. Bu nedenle sevgi çok kapsamlı bir duygu ve değerdir.

Mustafa Kutlu, hikâyelerinde sevgi değerine sıkça yer vermiştir. O, eserlerinde bazen anne baba sevgisinden bahsederken bazen de evlat ve arkadaş sevgisine vurgu yapmıştır. Yazar, genel mana olarak sevgiye üç yerde işaret etmiştir. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen sevgi değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

İnsanlar birbirlerine sevgi ile bakıyorlar. (Arkakapak Yazıları sayfa 41)
O bir halk adamıydı. Bu toprağın oğlu, normal yurdum insanı. Seviyor, seviliyor; büyükle büyük-küçükle küçük olmasını biliyor, kaç dönemdir başkanlığı yürütüyor. (Tufandan Önce sayfa 9)
İşte Duran Demir'in fukara dünyasını ışıklara boğan üç-beş dakika. Hem yanyanıyor, hem seviyor. Sevmek yanmak demek değil mi? Ta Fuzuli'den bu yana böyle. (Rüzgârlı Pazar sayfa 142)

4.6.1. Anne-Baba Sevgisi

İnsanın dünyaya gelmesine vesile olan kişiler anne ve babasıdır. Anne-baba hem evladının dünyaya gelmesine aracı olur hem de yaşaması için ona destekçidir. Bu nedenle evlat anne ve babasına derinden bir sevgi ve hürmet duyar. Ailesine duyduğu sevgiyle onlara olan bağlılığını korumaya çalışır. Mustafa Kutlu, hikâyelerinde anne-babaya duyulan sevgiye de yer vermiştir. Yazar, sevgi başlığı altında ele alınan anne baba sevgisine dört yerde karakterlerinin hayatlarından örnekler vererek işaret etmiştir. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen anne-baba sevgisinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Yusuf, ağabeyi, Emine önce babasının sonra da annesinin ellerini sırayla öptüler. Onlar da çocuklarını gözlerinden öptü. (Yokuşa Akan Sular sayfa 53)

Bir veda konuşmasına benzeyen bu devir teslim Sami'yi de etkilemişti. Kendini tuttu, anahtarları aldı, babasının elini öperek: - İnşallah tez zamanda şifa bulursun babacığım. Merak etme, senin yerini tutamasam da, adımızı kötüye çıkarmam, elimden geleni yaparım. (Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı sayfa 81)

Saliha kızım sen en iyisi evine git, dinlen. Askerlik uzun, geceler geçmez, aylar tükenmez. Durumu aynen Murat'a yaz, dedi. Kız şaşırmişti. Ama diyecek oldu. Kadın onu susturdu. Saliha kayınvalidesinin ellerine sarılıp öptü, ağladı. Kadın da ağlıyordu. Her şey iyi olacak merak etme dedi. Giysilerini, eşyalarını, özel neyi varsa birlikte hazır ettiler. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 38)
Modacının gözleri yaşardı. Şu dünyayı güzelleştirmeye gelen, ömrünü bu uğurda harcayan iki ihtiyara sarılıp öpmek istiyordu, ama kendini tuttu. (Sıradışı Ödül Töreni sayfa 29)

4.6.2. Evlat Sevgisi

Evlatlar, anne ve babaların bu dünyadaki eserleri ve varisleridir. Bu nedenle aileler kendi vesileleriyle dünyaya gelen evlatlarını en iyi şekilde yetiştirmek için çabalarlar. Anne ve babanın yetiştirdiği her anında yanında olmaya çalıştığı evlatları onlar için çok kıymetli olmuştur. Bu nedenle aralarında özel bir his ve samimiyet oluşmaktadır. Mustafa Kutlu, hikâyelerinde anne-babaya duyulan sevgiye yer verdiği gibi evlada hissedilen sevgiye de yer vermiştir. Yazar, sevgi başlığı altında ele alınan evlat sevgisine dört yerde karakterlerinin hayatlarından örnekler vererek işaret etmiştir. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen evlat sevgisinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Annesi çiğdemi görünce çok sevindi. Gözlerinden iki damla yaş döküldü. Oğlunu öpüp kokladı. Birlikte ninesine gösterdiler çiçeği, nine çok yaşlıydı, oturup kalkmakta zorlanıyordu. Çiçeği görünce yüzünde güller açtı. (Hayat Güzeldir sayfa 63)

Makbule'nin içi acıyor. Bir can yoldaşı, bir evlat gibi bağına bastığı Civan'dan ayrılmak zor geliyor. (İyiler Ölmez sayfa 55)

Baba hiç üstelemedi: 'Oğlum adam olmuş da eve para getiriyor' diye sevindi, onur duydu. (İyiler Ölmez sayfa 19)

Benim oğlum doktor olacak, bütün hastalara bakacak değil mi' diye sorduğunda, Atalar 'Evet anne ben doktor olacağım' cevabını veriyor, bunun üzerine annesi sevgiyle onu bağına basıp öpüyordu. (İyiler Ölmez sayfa 109)

4.6.3. Arkadaş Sevgisi

Arkadaşlar, birbirlerine karşı sevgi ve bağlılık hisseden kişilerdir. İnsan ailesinden sonra kendini arkadaşına yakın hissedip ona karşı sevgi duyar. Bu nedenle arkadaşlar arasında bir sevgi bağı oluşur. Kişi arkadaşına güvenir en zor zamanında ondan destek alıp ona destek olur. Mustafa Kutlu, hikâyelerinde arkadaşına duyulan sevgiye de yer vermiştir. Yazar, sevgi başlığı altında ele alınan arkadaş sevgisine dört yerde karakterlerinin hayatlarından örnekler vererek işaret etmiştir. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen arkadaş sevgisinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

O yolda ne ben bir adım attım ne o bir işaret çaktı. Bizimkisi gerçekten "dostluk" imiş. Yurt dışına çıktıktan sonra da sürekli mektuplaştık; rabbitayı koparmadık. Bu mektuplar bana birlikte geçirdiğimiz asude saatlerin

güvenli-sıcak havasını taşıyor; dönüşümde gidecek bir yerim olduğunu fısıldıyordu. (Huzursuz Bacak sayfa 150)

Beni yanlış anlama Veysel. Murat Bey'in mücadelesini küçültmek istemedim. Uzun süre direnmiş, hayatın zaruretlerine, düzenin işleyişine karşı dayanmış. Bunun için onu bütün derbederliğine rağmen, bütün yenilmişliğine rağmen seviyorum, saygı duyuyorum ona. Ama bu hüznü sevgi gözümüzü bağlamasın. (Ya Tahammül Ya Sefer sayfa 96)

Seydali yıllardır görmediği arkadaşı Sarıkamışlı Cevher'e rastlıyor. Cevher Bican'a. Bican'ın sırtında iş elbisesi. Elinde bir sopa. Sopanın ucunda bir kâğıt. Üzerinde: " Bütün işçiler birleşiniz." Vay Seydali Ağam sen de mi buradasın? Seydali Bican'ın boynuna sarılıyor. Nerdeyse ağlayacak. (Yokuşa Akan Sular sayfa 85)

Kolejde yan yana gezen iki arkadaş oldular. Haklarında türlü dedikodular çıktı ama bir süre sonra bütün bunların gerçek olmadığı anlaşıldı. Onlar arkadaştı. Sadece arkadaş. Yalnızlıklarını birbirleri ile paylaşıp hayata daha pozitif bakıyorlardı. (İyiler Ölmez sayfa 112)

Yukarıdaki bölümlerde de görüleceği üzere; hikâyelerde geçen sevgi değeri daha çok bir evladın anne babasına hissettiği, anne babanın evladına duyduğu ve arkadaşına duyulan yüksek bağlılık ve sevgi olarak yansımaktadır. Yazar bir eserinde anne ve babasını seven çocuktan bahsederken bir diğer eserinde çocuklarını seven anne babadan bahsetmiştir. Sevgi değeri eserlerin bazılarında doğrudan söz ile ifade edilirken bazılarının da ise sevdiği kişiye göstermiş olduğu muameleden anlaşılmaktadır. Bu sebeple sevgi bazen bir mektupta bazen bir kucaklaşmada bazen ise vedalarda olabilmiştir. Yazar bir eserinde sevgiyi, sevdiği insanın emanetine sahip çıkmakla göstermiş sonrasında sevdiğini doğru temsil etmekle anlatmıştır. Bunların yanı sıra eserlerin çoğunda dostluk kavramı kullanılmış iki dostun arasındaki samimi sevgiden bahsedilmiştir. Aynı anne baba sevgisi gibi arkadaş sevgisinin de ne kadar yüce olduğu eserler bağlamında dile getirilmiştir.

4.12. Saygı

Saygı, "riayet edilmesi, yerine getirilmesi gereken, ihlâli yasak olan; ödev, hak" anlamındaki hürmet kelimesiyle aynı kökten gelip "korkmak, çekinmek", manasındadır. İslam dininde yaratılmışların en üstünü insan olmasından dolayı saygıyı

da en çok hak eden canlı insandır. Bu nedenle İslam Peygamberinin hayatında saygı olguları çok fazla görülmektedir (Çağrı, 2009: 211).

Saygı, bireyin kendi kişiliğine, anne-babasına, çevresindeki tüm canlılara gösterdiği bir değerdir. Saygı, kutsala gösterildiği gibi yüksek şahsiyetlere ve makamlara da gösterilir. Ancak sadece hak ve hürriyetlere göstermek saygı değildir. Bir arada yaşadığın insanların değerlerine ve inanışlarına da saygı duymak gerekir. Toplumların bir arada refah ve huzur içinde yaşamaları fertlerinin tüm farklılıklarına rağmen birbirlerine saygı duymasındandır. Diğer değerler gibi saygı değeri de toplum için önemli bir yere sahiptir. Saygı, kişinin çevresindekilerin hak ve hürriyetlerine hürmet göstermesi ve yargılamamasıdır. Saygı bazen yüce bir varlığa bazen ise bir insana gösterilebilir.

Mustafa Kutlu, ele alınan eserlerinde saygı değerine yer vermiş ve yazarın hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, eserlerinde altı yerde karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak saygı değerine vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen saygı değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Babasının, amcasının, ağabeyinin elinden tutmuş yürüyen bebeleri, hep bir yöne dönen muhtelif hareketleri gördü. İncelen, yumuşayan, saygı dolu bir ses duydu. Bakışlardan af fışkırıyordu. Yürekler kımıl kımıl olmalıydı. (Yokuşa Akan Sular sayfa 20)

Tatlı bir adam, oldukça yaşlı. Vur aşağı, tut yukarı diye diye, birbirimize alıştık. Beni kızı gibi görüyor. Kızım diye hitap ediyor. O benden, ben ondan çok şey öğrendik. (Chef sayfa 163)

Bak delikanlı. Seni sevdim. Kızıma talip olmuşsun, bunu da anlarım. Ben senden iki şey beklerim. Saygı ve sadakat. Hem eşine hem bize. Dürüst olduğun sürece, kızımı el üstünde tuttuğun sürece arkadayım. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 161)

Efendim ne kadar sevindim bilemezseniz. Benim de okuma-yazma uğraşım var. Yıllardır sizin gibi bir zatla tanışmak, ahbab olmak, sohbet etmeyi arzulamıştım. Hayalim gerçek oldu. Ben artık sizi bırakmam. (Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı sayfa 28)

Efendim bizim geleneğimizde, ahlakımızda, örfümüzde zaten özel hayatın gizli noktaları açıklanmaz. Hatta şunu söyleyeyim, siz dahi anlatırken çok

şeyi benden gizlediniz. Bu böyledir. Bizim için özel hayat kutsal bilinir. (Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı sayfa 35)

Dayanamayıp kalktı, ihtiyarın buruşuk ellerini öpmeye başladı. Gözlerinden akan yaşlar bu elleri öpmeye başladı. Gözlerinden akan yaşlar bu elleri ıslattı. Sana dikildi, kendine geldi. Efendim bize babalık ettiniz, hakkınızı nasıl ödeyeceğiz bilemiyorum. (Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı sayfa 86)

Yukarıdaki bölümlerde de görüleceği üzere; hikâyelerde geçen saygı kavramı daha çok büyüklere gösterilen edep ya da bir kişinin sevdiği birine duyduğu minnettarlık olarak gösterilmiştir. Yazar bir eserinde kızını vereceği genci saygılı olmasından dolayı beğendiğinden ve bu sebeple kızıyla evlenmesine izin verdiğinden bahsederek bu değere vurgu yapmış bir diğer eserinde ise yaşlılara karşı edepli davranan gençlerin halleriyle örnekler vermiştir. Aynı zamanda yazar, vakit geçtikçe bu değer azaldığından oysa eskiden karşılıklı ilişkilerde bu değere daha fazla dikkat edildiğinden yakınmıştır.

4.13. Cesaret

Cesaret, öfke duygusunun akla itaat etmek suretiyle elde ettiği orta hal için kullanılan bir erdemdir. Bu nedenle cesaret bazen saldırganlıkla korkaklık arasında orta yol, bazen de korkmanın zıttı olarak gösterilir. Cesaret kelimesi yerine şecaat, hamaset, cüret gibi kelimelerde kullanılabilir. İslam dini cesareti bir değer kabul etmiş korkaklığı yermiştir. Ancak İslam'ın cesaret anlayışı Cahiliye döneminin intikam duygusuna bağlanan cesaret anlayışı değildir. Onun istediği kontrollü ve yıkıcı olmayan içerisinde merhameti de barındıran bir cesarettir. Amaç olarak ise Allah'ın dinini ve değerlerini korumak için yüksek bir şuurla gerçekleşmesi istenen bir değerdir (Çağrı, 2010: 402).

Cesaret insanın güçlüklerle durup tereddüt etmeden mücadele etmesidir. Cesaret bireyi hareketli, canlı ve heyecanını üst düzey tutan bir duygudur. Bu nedenle cesur insan inandığı, sahip olduğu değerler için tereddüt etmeden ve korkmadan mücadele eden kişidir. Ancak erdem olan cesaret, bir amacı ve olumlu yönde kullanıldır. Zira insanlığa zarar veren ya da fayda vermeyen cesaret değer olarak kabul edilmemelidir (Kumbasar, 2011: 109)

Mustafa Kutlu ele alınan eserlerinde cesaret değerine yer vermiş ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, eserlerinde beş ayrı yerde

karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak cesaret değerine vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen cesaret değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Birden silkindi, yattığı yerden abisine dik dik baktı; Ben de olmaz diyorum. Son sözüm budur. Bakalım el mi yaman, bey mi yaman. (Kapıları Açmak sayfa 65)

Çok ama Çerkez kızında yürek mangal gibi. Demir Ağa'nın iri Nagant tabancası belinde dolaşüyor, yastığın altına koyup yatıyor. Hele biri kapıya dayanıversin. (Mavi Kuş sayfa 187)

Cesur arkadaşını bulmuştu; hem de bir kız arkadaş. Aynı şey birkaç kat fazlasıyla Nimet için de geçerliydi. Bu niçin böyleydi? Çünkü Cesur Nimet'e nazaran daha zor bir hayattan geliyordu, engelleri neredeyse tek başına aşmış, kendine güven duygusunu geliştirmiş, adı gibi Cesur, girişken bir çocuktur. (Rüzgârlı Pazar sayfa 113)

Hem ben çok zor şartlarda kapağı Avrupa'ya attım. Neyse ki orada dostlar vardır. Ufak ufak başladık, sonra genişledi işler. Eee, sabretmek lazım. Bir de mangal gibi yürek lazım. (Kapıları Açmak sayfa 159)

Bazı kendini bilmezler zamanla Zakir Efendi'yi yok sayıp Nezaket'e laf atmaya başladılar. Nezaket bir sabretti, iki sabretti, üçüncüde bir berber kalfasını sokak ortasında evire çevire dövdü. O günden sonra onlar yoldan geçerken kimse sokağa çıkmaya cesaret edemedi. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 36)

Hikâyelerden alıntı yapılan bölümlerde de görüleceği üzere; eserlerde geçen cesaret değeri orta yolda ve olumlu amaçlarla kullanılanlar olarak gösterilmiştir. Yazar bir eserinde haksızlık karşısında hiddetlenen birinin haliyle cesareti vurgulamış, bir eserinde ise yanlış karşısında abisi dahi olsa susmadan haykıran bir karakterle cesareti anlatmıştır. Rüzgârlı Pazar eserinde zorluklara karşı sabırlı ve dayanıklı olmakla, bir diğer eserde ise gördüğü yanlış davranışa başta sabretse de sonrasında celallenip karşı çıkmakla bu değere vurgu yapılmıştır. Eserlerin neredeyse hepsinde cesaret doğru anlamda kullanılıp anlamsız sinirlenmek ya da olumsuz bir davranışa geçmek şeklinde değil haksızlıklara karşı dirayetli olmak ve zorluklar karşısında yılmamak olarak gösterilmiştir. Yazar bu durumu 'mangal gibi yüreğe sahip olma' olarak adlandırmıştır.

4.14. Doğruluk

Doğruluk, İslami kaynaklarda doğruyu konuşmak, gerçekliğe uygun olarak bilgilendirmek, güvenilir olmak ve söylediklerine sadık olmak manasında kullanılan bir kavramdır. Sıdk, dürüstlük, güvenilirlik kelimeleri de doğruluk yerine kullanılabilir. Doğruluk, her zaman hakkı söylemek, hakkın yanında olmaktır. Kişinin yalan ve hileye başvurmadan dürüstlüğü korumasıdır. Bir şeyin aslına uygun olarak anlatılması ve aktarılması doğruluk kavramıyla ilintilidir (Çağrı, 2009: 98).

Dürüstlük aynı zamanda ahlaken doğru olana verilen isimdir. Yalan, hile gibi olumsuz eylemler değil, doğruluk ve gerçekçilik gibi olumlu eylemleri içerir. Doğruluk kendi manasıyla birlikte güvenilirliği, kibarlığı ve içtenliği de getirir. İnsanların doğru olması, toplumlar içinde ilişkilerin sağlam oturtulması ve adaletli bir toplum yapısının olmasını sağlaması nedeniyle önem arz etmektedir.

Mustafa Kutlu'nun ele alınan eserlerinde doğruluk değerine yer verdiği ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, eserlerinde beş yerde karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak doğruluk değerine vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen doğruluk değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Hoca: Üzülme kızım. İyi ettin geldiğine. Burası senin bana ocağın. Hazreti Allah doğruların yardımcısıdır. Bir kolayını buluruz elbet. (Kapıları Açmak sayfa 106)

Sizinle tartışmaya gelmedim. Kızınızla olan ilişkimizi bilesiniz istedim. Dürüst olmaya çalışıyorum. Beni tanımanızda yarar olduğunu düşündüm. (Ya Tahammül Ya Sefer sayfa 116)

Saadet Hanım kusura bakmayın aslında açıp doğrudan size sorabilirdim ama aklıma yahu şu edebiyat hocasını bir yoklayayım hele diye geliverdi. Bakalım kitaptan, okulun kütüphanesinden haberi var mı diyerek. Eh, aleyhinde olmayayım kendisi burada değil ama ben doğrucu davutum, açıkça diyeyim kem-küm etti. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 42)

Bir eliyle omzumu okşuyor. Şefkatle: Sen başkasın canım. Sen içtenlik dolusun. Sahtekârlık sana göre değil. (Chef sayfa 172)

Neredeydin evladım? Boyacı Murat ile balığa çıktık. Oğlanın bir de bu yanı var. Yalan söyleyemiyor. Gerçekten balığa çıkmış. (İyiler Ölmez sayfa 52)

Alıntı yapılan bölümlerde de görüleceği üzere; hikâyelerde geçen doğruluk kavramı daha çok doğru sözlü olmak, yalanı kabul etmemek ve zarar göreceğini bilse bile doğruluktan vazgeçmemek manalarında kullanılmıştır. İlk eserde yalanın yanlışlığından kaçıp dürüstlüğe sığınmanın gerekliliğinden ve bundan dolayı Allah'ın o kişiye yardım edeceğinden bahsedilmiştir. Diğer eserde ise gencin nasıl tepki alacağını bilmese bile zararı göze alarak doğruluktan vazgeçmediği görülmüştür. İyiler Ölmez eserinde patronunun kızmasını düşünmeden doğruyu söyleyen işçiden örnek verilerek her ne şartta olursa olsun dürüstlükten vazgeçilmemesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

4.15. Empati

Empati, duygudaşlık olarak ta ifade edilen bir kavramdır. Empati, bireyin kendini başka bireyin yerine koyması ve karşısındakinin gözüyle olaylara bakabilmesi yaklaşımıdır. Böyle kişiler olaylara kendi başlarına gelmiş gibi yaklaşırlar. Empatide karşıdaki insanı yargılamadan anlamaya çalışmak vardır. Bu nedenle empati sahibi insanlar ilişkilerinde her zaman daha iyi olan, karşısındakini anlayıp anlaşması kolay olan insanlardır. Empati kurmak yetenek, istek ve içtenlik gerektiren bir davranıştır (Doğaner, 2021:114).

İslam dininde empati değerine sahip insanlar için ayrıca isâr kavramı da kullanılabilir. İsar, “bir kimsenin, kendisi ihtiyaç içinde bulunsa bile sahip olduğu imkânları başkalarının ihtiyacını karşılamak üzere kullanması, başkasının yararı için fedakârlıkta bulunması” demektir. Müslüman kişide bulunması gereken yegâne değerlerden biri de isâr'dır (Çağrı, 2000: 490).

Mustafa Kutlu'nun ele alınan eserlerinde empati değerine yer verdiği ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, eserinde yedi ayrı yerde karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak empati değerine vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen empati değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Onları ben yazıyorum. -Elim kırıldı hikâyesini de siz mi uydurdunuz? Ben uydurdum. Bakın efendim. Bu acıyı biliyorum. Kocamdan iki satır mektup alabilseydim çok mutlu olacaktım. Ama o gitti ve bir daha haber gelmedi. Böyle olunca Ahmet Bey'in eşini düşündüm. Kadıncağz zaten bu mektuplarla yaşıyor. Öyle olmalı. Onu bundan yoksun bırakmamalıyım dedim. (Menekşeli Mektup sayfa 74)

Tufan Hoca şöyle dedi: “Hop demeden hoplanılmaz”. Biz çok yeni bir takımız. Yenile yenile yenmeyi öğreneceğiz. Hadi asmayın suratınızı. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 19)

Sami Bey’in soğuk ve mesafeli bir görüntüsü vardı, ama Şeref Efendi insan sarrafı idi. Böyle adamların ahbablığına can attığını ama bunu bir türlü beceremediklerini biliyordu. (Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı sayfa 90)

Bütün gün güneş altında çalışan işçiler ne kadar hevesli olsalar da bir müddet sonra başları önlerine düşüyor ve uyukluyorlar. Halim Hoca halden anlar. Kimseyi zorlamaz. Dersi kesip herkesi çadırına gönderir. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 134)

Zeki kız. Beni incitmeden bu işlerin nasıl kavranacağını çitlatmak istiyor. Anlıyorum, dedim. Sen artık bundan böyle beni donatırsın. Yanımda olduğun sürece Alaska’ya kadar gideriz. (Chef sayfa 199)

Yaklaştılar ve Murat ve Saliha yine göz göze geldi. Daye tecrübeli idi, iki laf edelim de gençler birbirine doyusuya baksın diyerek lafa girdi. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 26)

Bu bir haftalar zamanla on beş güne, daha sonra bir aya çıktı. Neyse ki kayınvalidesi çok anlayışlı idi. Bu durumu doğal karşılıyor, Saliha’ya en ufak bir serzenişte bulunmuyordu. Aslını ararsanız bu şefkatli tutum Saliha’yi daha beter sıkıntıya sokuyor, ne yapacağını, ne diyeceğini bilmiyordu. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 37)

Yukarıdaki bölümlerde de görüleceği üzere; hikâyelerde geçen empati kavramı daha çok kişinin kendini başka kişinin yerine koyup onun derdiyle dertlenebilmesi ve başkasının halinden anlaması şeklinde kullanılmıştır. İlk alıntılanan eserde kendi gibi eşinden yıllarca mektup bekleyen bir kadın için mektuplar yazan birinin yaptığı empati örneğiyle diğer eserde ise kişinin başkalarının yerine kendini koyarak sosyal düzende yaşanan problemlere çözümler üretmesiyle empatiye vurgu yapılmıştır. Tarla Kuşunun Sesi eserinde sevenleri bir araya getiren kişinin onların hallerinden anlayarak yalnız bırakmasıyla, aynı eserin başka bir yerinde ailesinden ayrı kalan gelininin halinden anlayan bir kayınvalidenin tutumuyla bu değere işaret edilmiştir.

4.16. Fedakârlık

Fedakârlık, insanın çevresindekilere hem zamanını hem maddiyatını göz ardı ederek yardım edip düşünmesidir. Kişinin bu değere sahip olabilmesi için bencillikten kendini

koruması gerekir. Özellikle bireysellik ve bencilliğin çoğaldığı dünya düzeninde bu değere sahip olmak büyük bir öneme sahiptir. Fedakârlık kavramı küçük yaştan itibaren öğretilmesi gereken değerlerdendir. Zira bu değer sadece birey için değil toplum içinde öneme sahiptir. Bencil bireylerden oluşan toplumlarda güven ve yardımlaşmanın az olduğu görülebilir. Fedakâr insan hem kendine hem de toplumuna duyarlıdır. Bencil insan ise tek kendini düşünmektedir (Tunagür, 2016: 147).

Fedakârlık kavramının yerine özveri kelimesi de kullanılmaktadır. Özveride kişinin kendi menfaatlerini bir kenara bırakıp başkalarını düşünmesi ve fiiliyata dökmesi vardır. Bu nedenle fedakâr insanlar çıkar veya karşılık gözetmeden yardım yaparlar. Fedakârlık, başka kişiler için duyarlı olmak hem maddi hem manevi anlamda düşünüp yardım etmektir. Bu başlık altında incelenen bir diğer kavram ise diğerkâmlıktır. Diğerkâmlık değeri de özveri gibi bireyin kendinden başka insanlar için yararlı olmaya çalışıp çabalamasıdır.

Mustafa Kutlu'nun ele alınan eserlerinde fedakârlık değerine yer verdiği ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, eserlerinde altı ayrı yerde fedakârlığın genel anlamına işaret etmiş, üç ayrı yerde ise diğerkâmlık değerine karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen fedakârlık değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Babası yatağa mahkûm olup yatarken, hemen her işte annesine yardım etmek ona kalmıştı. Bu sebeple küçük kardeşi Songül'ün okumasını çok istiyor, onun bir dediğini iki etmiyor, Ahmet'in "Okuyup da ne olacak?" diye başlayan itirazlarına kahramanca karşı koyuyordu. (Kapıları açmak sayfa 21)

Yük altına girdim, dert dinledim, gözyaşı sildim, ayak kiri temizledim, naz çektim; boynu büküklerin boynunu, kalbi kırıkların kalbimi sağaltmaya çalıştım. Terimin damladığı topraklar en nihayetinde mis kokmaya başladı. Bir leylak gelip başımda yuva yaptı. Sövene dilsiz, dövene elsiz oldum. Mağrur kalbi yumuşattım. Elifkaddimi dal'a çevirdim. (Sır sayfa 88)

Mevki ve makam peşinde değildi. Hizmet aşkı ile yanıp tutuşuyordu. Kendisini davaya adanmıştı. Gençler öksüz kaldı, bizler öksüz kaldık, memleket öksüz kaldı. (Ya Tahammül Ya Sefer sayfa 109)

Hem anadan hem babadan yetim kalan çocuğu beklenildiği gibi Kör Makbule almıştı. Hamam külhanında kadına can yoldaşı oldu Civan. Makbule kendi çocuğu gibi büyüttü Civan'ı. (İyiler Ölmez sayfa 47)

Kenan ayrılırken Uğur'a hediye etti.

Yeniden başla. Bilirsin musiki her derdin ilacı.

Bilmez miyim? Sağ ol. Ömür boyu taşıyım bu hatırayı. Uğur da Kenan'ı epeyce bir para verdi. Zorlandı ama kabul ettirdi. Çocuğun tahsil parası imiş. (Tirende bir keman sayfa 73)

Benim yaşım geçti biraz. Ama sebebi var. Hasta anama baktım. Ben baktım. Öbür kardeşlerim evlenip gittiler. (İyiler Ölmez sayfa 80)

4.11.1. Diğerkâmlık

Diğerkâmlık, kişinin özveride bulunarak kendinden başka kişiler için çalışıp çabalamasıdır. Diğerkâmlık değeri fedakârlık değeriyle iç içedir. Mustafa Kutlu'nun ele alınan eserlerinde diğerkâmlık değerine yer verdiği ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, eserlerinde üç ayrı yerde diğerkâmlık değerine vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen diğerkâmlık değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Hamit Efendi masraftan kaçınmamış, her bir şey birinci sınıf olsun istemişti. Oğlan sağlığına kavuşsun da para önemli değil. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 201)

Sana para verelim dediler, kabul etmedim, illa verecekseniz hayrım fakir-fukaraya yardım edin, garibanı doyurun daha iyi dedim. (Rüzgârlı Pazar sayfa 161)

İlyas ısmarlıyor ben yiyorum. Ağrıma gidiyor. Bir gün “ Ya İlyas, ben de su işime girsem” dedim. Çok iyi çocuktü; cömert, yürekli. “İyi olur be Özgür. Ortaklaşa satarız, paraya para demeyiz valla” dedi. İçim içime sığmıyor. Üç beş kuruş biriktirmiştüm, onu da sermayeye kattık, kovaları ikiye çıkardık. (Chef sayfa 184)

Hikâyelerden alıntı yapılan bölümlerde de görüleceği üzere; eserlerde geçen fedakârlık kavramı hem maddi hem de manevi olarak yapılan özveri manasında kullanmıştır. Fedakârlık, eserlerde bazen biri için yapılan maddi bir yardım bazen de birinin iyiliği için onun yerine zorluklara göğüs germek şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Eserlerden birinde bir babanın evladı için yaptığı özveri, diğerlerinde ise kardeşinin okuması için

zorluklara göğüs geren bir abinin fedakârlığı görülmektedir. Bir diğer alıntı olan Sır eserinde tekkeye gelenlere yapılan iyilikler ve hoş karşılamalar ile bu değere işaret edilmiştir. İyiler Ölmez eserinde yetim kalan bir çocuğa sahip çıkıp yıllarca bakıp büyüten birinin hayatından, Rüzgârlı Pazar eserinde ise kahramanın kendisine yapılan yardımı daha ihtiyaçlı olan kişilere verilmesini istemesinden diğerkâmlık değerine işaret edilmiştir. Chef eserinde arkadaşının yaptığı diğerkâmlık üzerine mahcup olan bir adamdan bahsedilirken bu değere vurgu yapılmıştır. Alıntılanan eserlerin geneline bakıldığında fedakârlık ve diğerkâmlık kavramları kişilerin kendilerinden daha çok başkalarını düşünerek özveride bulunmaları ve her şartta başkaları için çalışıp mücadele etmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.17. Hayırseverlik

Hayırseverlik, başkalarına yardım etmek, karşılıksız olarak vermek ve bu yardımı yapmaktan hoşnut olmaktır. Yardımseverlik, yardım etmek isteyen bundan hoşlanan hayırsever kişilere verilen isimdir. Bu nedenle yardımseverliğe hayırseverlikte denilebilmiştir. İnsan, dünyaya geldiği ilk andan yani bebeklikten itibaren başkalarına gereksinim duyan ve yardım almadan yaşaması çok zor olan bir canlıdır. Bu sebeple başka insanların desteği insan hayatı için olmazsa olmazlardandır. İnsanın başka birinin yararına yaptığı yardım bireyin iç huzurunu da sağladığı için her zaman ve dönemde istenen ve yüceltilen değerlerden olmuştur. Bu nedenle hayırseverlik tüm toplumlarda büyük bir öneme sahiptir.

İslam dini hayırseverliği öğütlemiş karşılığında mükâfat verileceğini müjdelemiştir. İnsanların başka canlılar için yaptırdığı çeşmeler, camiiler, aş evleri bu değerden dolayı ortaya çıkan olgulardır. Karşılığında cenneti uman Müslümanlar bu uğurda çalışıp hayırda yarışmışlardır. Hayırseverlik bireysel olarak insana iyi geldiği gibi topluma da iyi gelmiş. Toplum içinde birlikteliğin bu değerle daha da arttığı görülebilmektedir (Gök, 2021:126).

Mustafa Kutlu'nun ele alınan eserlerinde hayırseverlik değerine yer verdiği ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, eserinde yirmi bir ayrı yerde karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak hayırseverlik değerine vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen hayırseverlik değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Kenan yaşaran gözlerini Uğur'dan saklıyor. İyi bakım, ilaçlar, yemek, kısa zamanda toparlandılar. Hemşireler Sadullah'a habire çikolata taşıyor. Servisin maskotu oldu. (Tirende Bir Keman sayfa 72)

Hasta için lazım olursa arabalar burada. Bir haber uçurun, hangi arkadaş olsa gelir. Biz burada bir aile gibiyiz. (Zafer Yahut Hiç sayfa 21)

Bulut: -Ne yapayım. Kimsesi yok. Bunlara sahip çıkan yok. Düşmüş işte, bir tekme de ben mi vurayım? Kış günleri karakola alıp ısıtıyorum, yoksa donacak dışarda. Karnımı doyuruyorum. Zaten hasta. Zafer Yahut Hiç (Zafer Yahut Hiç sayfa 35)

Eşyalarını yükleyip geldiğinde evini hazır buldu. Bu açıdan hem Osman'a hem kendi çocuğu gibi Kerem'e bakan Esmâ'ya minnet borcu vardı. Bu kadar iyiliği kim kime yapar? Ayrıca orta seviyede astım rahatsızlığı olan Kerem burada iyileşmeye yüz tutmuştu. (Zafer Yahut Hiç sayfa 112)

Buralara pek uğramadı ama aşağıda katlık kol geziyor. İnsanlar ot yemekte. Şimdi! Mağaralardaki unumuzu, buğdayımızı köye indireceğiz. Her aile ihtiyacından fazlasını fukaraya dağıtacak. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 102)

Mert adam, cömert adam, iyi adam, yiğit adam. Bakmış ki ben oracıkta dikile dikile donacağım, açmış kapıyı gelmiş. Koluma girdi, beni bulduğum pozisyondan söküp aldı. (Chef sayfa 52)

Tütüncüye gittiler 'Hay, hay' dedi. 'Civan bizim de oğlumuz sayılır, ben ondan kira da istemem. (İyiler Ölmez sayfa 58)

Perdeyi açıp kendi yatağını ve kalfadan kalan yatağı gösteriyor. 'Bir süre burada yatarsın' diyor. Gerisi Allah Kerim. Delikanlı gözyaşları ile Mustafa'nın ellerini öpmek için eğiliyor. (İyiler Ölmez sayfa 97)

Günlerden Cuma idi. Doktor para almıyordu. İhtiyar doktorun elini öpmek için eğildi. Doktor elini çekti. İhtiyarın cebine para koyarsak kulağına eğildi. 'Her ay gelip benden bu parayı alacaksın. Parayı çocuklara harcayacaksın, iyi beslenmeleri lazım. İtiraz istemem' dedi. (İyiler Ölmez sayfa 142)

Kötürüm olunca kasabalı onu oraya yerleştirdi. Altına uyduruk bir tekerlekli sandalye verdiler. Kadının eli ayağı tutmadığı gibi felç inince konuşması da kaybolmuştu. Yatağa zar zor girip çıkıyor; tuvalete bin güçlkle oturuyordu. Kasabanın kadınları yıllardır çamaşırını yıkar, yemeğini yapardı. (Kapıları Açmak sayfa 113)

Bir hayır sahibi Başkan'a çıkmış; "Başkan" demiş "çok hayırlı bir iş yapıyorsunuz, Cenab-ı Hak sizden razı olsun, müsaade ederseniz çorbada bizim de tuzumuz bulunsun." diyerek tekkenin halılarını almış. Getirdiler, serdiler. (Kapıları Açmak sayfa 151)

Bir münasip fukara bulursa verecekmış iki kat elbise bana yeter de artar diyor hani o haftada bir gittiği sohbet toplantıları var ya işte onlara giderken birini giyiniyor ötekini de evde. (Yoksulluk İçimizde sayfa 60)

Böyle böyle çok kenar mahalle dolaştı, çok fakir tanıdı, çok yaraya merhem oldu, çok dua aldı. Önceleri paranın yükünden korkan Adil Efendi bu yük hafifledikçe merhametten meleğe dönmüştü sanki. (Hayat Güzeldir sayfa 47)
Gece-gündüz demez dolaşır. Köylüler, çobanlar çok sever onu; hele çocuklar, şimdi biraz sabredin, silah sesini duymuşlardır, nerdeyse ortaya çıkarlar. (Mavi Kuş sayfa 121)

Hemşirelik kursu almıştı ve ekibe yardım edebilirdi. Afrika'da açlığa, ölüme mahkûm insanlara yardım eli uzatıyor, ameliyat yapıyorlardı. (Nur sayfa 80)

Bir hayra hizmet vakfı kurdu ve o ilk iş olarak hayalindeki Yetimler Yurdu'nu yaptırmaya başladı. Anadolu'dan kimsesiz, bakıma muhtaç çocukları velilerinin izni ile toplayacak, besleyip büyütecek ve üniversiteyi bitirinceye kadar okutacaktı. (Nur sayfa 133)

Bir yer buldular, önce kütüphaneyi kurdular. Garipler, yoksullar için al kaynattılar. Sementin hali vakti yerinde olan esnafları yardım etti. Adını "Cemil'in Yurdu" koydular. (Nur sayfa 179)

Rabbim utandırmadı. Bu vesile ile gelenin gidenin hizmetini görür olduk; elin yüzün yuyup, karnın doyurur olduk, kul eksiksiz olmaz deyip ne gücümüz var ise ortaya döküp, yerleri hasır ile döşedik, Efendimizin himmeti ile bu işler tamam olup biz dahi zikrullahı devama devam ettik. (Sır sayfa 12)

Elimiz geniş çığınca, eh, biz de asıl yerin evladınız, bir elimizle aldıkça öbür elimizle dağıttık. (Sır sayfa 67)

Doktor sözünde durmuş, yeni evlilerin evini baştan ayağa döşemişti. Bununla kalmadı. Daha kıyak bir iş yaptı ki, dünya durdukça anlatılsa layıktır. (Rüzgârlı Pazar sayfa 180)

Evladım siyasette yarın ne olacağı bilinemez. Ama sen bana geldiğinde ben hala Bakan isem, sana söz yardım edeceğim. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 33)

Hikâyelerden alıntı yapılan bölümlerde de görüleceği üzere; eserlerde en çok geçen değer olan hayırseverlik, yirmi bir ayrı yerde birbirlerine yakın manalarla karşımıza çıkmaktadır. Hikâyelerde genel itibariyle kişinin başkaları için hem maddi hem de manevi manada yardımda bulunması onlara destek olması anlatılmıştır. Alıntı yapılan ilk eserde hasta babasıyla kalan bir çocuğun hastane çalışanları tarafından sahiplenilip bakılmasıyla, diğer eserde ise evsiz kalan bir adama komiserin sahip çıkmasıyla hayırseverlik değerine işaret edilmiştir. Zafer Yahut Hiç eserinde bir adamın yaşadığı belde için yaptıkları ve belde halkı tarafından sevilip sayılmasından, Chef eserinde ise zor durumda olan bir adama teklif beklemeden yardım eden kişinin desteğinden bahsedilerek bu değere vurgu yapılmıştır. Tarla Kuşunun Sesi eserinde hayırseverliğin en büyük örneklerinden biri olan ensar muhacir kardeşliğinden örnek verilerek halkın birbirine yardım etmesi tavsiye edilip ekonomik düzende de yararlarına vurgu yapılmıştır.

İyiler Ölmez eseri hayırseverlik değeri açısından en fazla alıntı yapılan eserlerden biridir. Hikâyede dört arkadaşın birbirine destek olarak bir beldeyi kalkındırmaları, sürekli insanlara yardımlar yapmaları, onlar için yeni tesisler açıp yetim günü düzenlemeleri hatta dört arkadaştan biri olan Doktor Cevat'ın cuma günleri hasta bakımından ücret almaması hayırseverlik değerinin en güzel örneklerindedir. Kapıları Açmak eserinde ise Zehra ile yaşlı bir kadının arkadaşlığı anlatılmıştır. Zehra'dan önce nineye kasaba halkı bakarken Zehra'nın bu eve taşınmasından sonra tüm ihtiyaçlarını gidermesi ona her türlü yardımda bulunması dile getirilmiş ve hayırseverliğe vurgu yapılmıştır. Hayat Güzeldir eserinde ise birinin yardım niyetiyle fakirlere verilecek yüklü bir parayı dağıttıktan sonra ruhsal olarak rahatlaması anlatılmış ve hayırseverliğin psikolojik yararına vurgu yapılmıştır. Mavi Kuş eserinde hayvanlara yardım eden bir adamdan bahsedilerek yardımın sadece insan için olmadığına işaret edilmiştir. Nur isimli eserde başkahraman Nur'un hayatını hayırla geçirmesi anlatılmış ve bu değere vurgu yapılmıştır. Aynı şekilde Rüzgârlı Pazar eserindeki kahramanlarda da bu değer fazlasıyla görülmekte ve hayatlarından örnekler verilmektedir.

4.18. Hoşgörü

Hoşgörü, kişinin çevresine karşı anlayış göstermesi, hata bile yapmış olsa yargılamayıp anlamaya çalışmasıdır. Hoşgörü, kişinin karşısındakine anlayışlı olmasıdır. Bu durum sadece bireysel değil aynı zamanda toplumsal birliktelik ve

anlaşmayı da getirecektir. Zira bu değerinde tüm canlıları kusurlarıyla beraber kabul edip çatışmaya girmemek vardır. Bu da toplumun refahı için olmazsa olmazdır. Günümüzde insanların sürekli çatışması ve problemlerin çoğalması hoşgörünün yani anlayışın azalmasından kaynaklanmaktadır. Hoşgörülü kişi olaylarda bireylerin hatalarını değil güzel taraflarını görmeye çalışarak onu doğruya yöneltmeye çalışır. Çünkü bu kişiler her insanın hata yapabileceğini, yanılabilceğini ve kusurlarının olabileceğini bilir ve bunlara karşı anlayış gösterir. (Karaca, 2019: 25).

İslam dininde hoşgörünün yeri büyüktür. Hz. Peygamber tebliğin ilk yıllarında yaşadığı zorluklara rağmen kendisine ve diğer Müslümanlara yapılan eziyetlere karşılık onlar gibi davranmamış hoşgörüyle yaklaşmış sorunları çözmeye çalışmıştır. Aynı zamanda O'nun hayatında bu hoşgörünün sadece Müslümanlara özel olmadığı tüm insanlığı kapsadığı görülmektedir (Arslan, 2015: 1023).

Mustafa Kutlu'nun ele alınan eserlerinde hoşgörü değerine yer verdiği ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, eserlerinde altı yerde karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak hoşgörü değerine vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen hoşgörü değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Yere bakarak alçak sesle konuşuyordu. Kara amel idik bunca yıldır. Hiç böyle işe soyunmamıştık. Bilseydim. Tamam, tamam, anladık. Bugün hele pantolon giy de, dikersin sonra. Yürüyün şimdi. Yokuşa Akan Sular (Kutlu, 1979: 20). Helal sana be anne' dedi. 'Bizi merak etme. Babam hayırlısı dedi, ben de öyle diyorum. (Chef sayfa 143)

Peki, oğlum, benim vazifem seni uyarmak. Baban rahmetli sağ olsaydı aynı şeyi yapardı. Hatta bu işe mani olurdu. Ama sen geldin yetiştin. Ailenin direğisin, senin önünde duracak değilim. Var git, hakkında hayırlısı neyse o olsun. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 25)

Sandığı getiren adam buraların kurdu sayılır. Bayram Efendi'ye yer dahi bulmuş. Bir otobüs durağının iç köşesi. Zabıtalarla arası iyidir. 'Dokunmayın fukaraya, hasta zaten' demiş işi bitirmiş. (İyiler Ölmez sayfa 15)

Yemekler Hacı Kadir'in kahvesinden ve Sabri'nin evinden geliyordu. Doktor yakındaki bir lokanta ile anlaşmış; haftada iki kez tüm personele yemek geliyordu. Ekipten kimse meşgul etmeyelim diye atelyeye gelmiyordu. (İyiler Ölmez sayfa 75)

Annesinin yaptığı bez bebekleri bana gösterir, “Bebek.. Bebek” diye çırpınırdı. O ıssızlık içinde bana bir kardeş gibi sarılmıştı. Bir dediğimi iki etmez; yabani armutlara kedi gibi tırmanır, bozkırın ortasında yemlik, kuzukulağı, mantar, yer elması ne bulursa getirirdi. (Uzun hikâye sayfa 9)

Hikâyelerden alıntı yapılan bölümlerde de görüleceği üzere; eserlerde geçen hoşgörü kavramı daha çok yapılan hataları görmezden gelmek veya yanlışların çözümü üzerine merhamet göstermek şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Tarla Kuşunun Sesi eserinde bir annenin istemediği bir şey dahi yapsa oğluna göstermiş olduğu merhametten, İyiler Ölmez eserinde ise kişinin çalışanları rahatsız etmemek için yaptığı fedakârlıktan bahsedilerek hoşgörü değerine vurgu yapılmıştır.

4.19. Cömertlik

Cömertlik, kişinin gösteriş yapmadan insanlık yararına malını harcaması ve cimrilikten uzak durmasıdır. İslam dini cömertliği bir erdem olarak kabul edip yüceltmış kişiyi bencillikten koruyan bir aracı olduğunu kabul etmiştir. Ayrıca cömertlik, bir amaca sahip olmalı gösteriş nedenli olmamalı denilmiştir. Bu nedenle Kur’an’da malını insanlara gösteriş olsun diye harcayıp Allah rızasını gözetmeyen kimselerin bu davranışından dolayı bir erdem kazanmış olamayacağını ancak insanlara iyilik ve Allah rızası niyeti taşıyan cömertliğin değerli olduğu vurgulanmıştır. Kur’an’da cömertlik sonsuz lutüf ve kerem sahibi olan Allah için kullanılmıştır (Çağrı, 1993: 72).

Toplumlarda bireylerin cömert olması, fedakâr olması istenmiş büyük erdemlerden sayılmıştır. Bu erdeme sahip kişiler örnek gösterilen kişiler olmuşlardır. Bu nedenle Türk milleti tarih boyunca hem kendi insanları için hem de yabancılara karşı hep cömert ve misafirperver olan kimseler olmuşlardır (Gök, 2021: 104).

Kutlu’nun ele alınan eserlerinde cömertlik değerine yer verdiği ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, hikâyelerinde dokuz ayrı yerde cömertlik kavramına karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu’nun hikâyelerinde geçen cömertlik kavramının bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Bu adamlar için kalacak yer yaptı, isteyen ailesini getirsin dedi. Fakir insanlardı bunlar, toprakları yoktu. Ağaların yanında yaşama idiler. Murat kadar cömert birini tanımamışlardı. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 67)

Titiz Hoca varlıklı idi demiştik. Kasabada kiraya verdiği dükkânlar, köyünde arazi, zeytinlik ve bağları vardı. Hem tutumlu hem cömert idi. Yani yerine göre harcardı. Misal: Köye geldikten sonra üstü başı dökülen talebeyi tespit etmiş; kimseye hissettirmeden ailelerine birer şalvar, birer keçe külah, birer mintan göndermişti. Sıkı disiplin düzenine rağmen çocukların ve köylünün kalbini kazanmıştı. . (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 73)

Birine siz yazın, ötekine ben. Hibe olarak okul kütüphanesine kitap isteyelim. Mutlaka gönderirler. Ben Anadolu'da bu işi çok yaptım. Kitap deyince akan sular durur. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 44)

Sizlerin böyle cömert olduğunuzu biliyordum. Unutmayın cennetin kapısını cömertler açacak. Yeniden tarlamızı sürüp tohum atacağız. Bağımızı budayıp, zeytinlere bakacağız. Haydi, Cenab-ı Hak yardımcımız olsun. Ha! Öküzü olmayana öküz vereceğim. Bir de şu: Davar sağanlar sütü yağa peynire yatırmasın. Kasabaya götürün çocuğu olanlara, ihtiyarlara dağıtın. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 103)

Saygı uyandıran bir duruşu vardır. İyidir, iyilikseverdir, fukaraperverdir. Yolsuz kalmış esnafın hesabını veresiye tutar, zaman sonra bu hesabı da yırtar atar. Cömerttir. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 164)

Civan artık büyüdü, delikanlı oldu diyerek Sıtkı ile Hacı Kadir ona iki kat elbise, ayakkabı ve gömlek aldı. Oğlan giyinip kuşanınca bayağı adama döndü. (İyiler Ölmez sayfa 51)

Araç, kum, çimento, tuğla, kiremit, kereste verecekti. Hatta Ferhat Usta'ya yardım etsinler diye iki de inşaattan anlayan adam gönderecekti. Beri yanda Ferhat Usta çorbada tuzumuz olsun diye işi kabul etmişti. Hacı Kadir vakit geçirmeden esnafı dolaştı. Hatırını sayacak, onu kırmayacak, hayır işine her zaman koşan kişilerden yeterli miktar para topladı. (İyiler Ölmez sayfa 99)

Doktor evi tamir ettireceğini, bahçeyi yeniden donatacağını söyledi. İhtiyar ev sahibi. Çok iyi Doktor Bey, kiradan kesersiniz.-Hayır, hayır. Kiranızı ödeyeceğim, onu düşünmeyin siz. Ama nasıl olur? Olur, olur. Hastalık falan vukubulursa size ve komşularımıza da bakarım. Siz dua edin yeter. (İyiler Ölmez sayfa 137)

Ben de eli boş gitmeyeyim diye bazen baklava, bazen börek götürüyordum. Şeref Efendi'nin dediğine göre hanımlar ardından 'Ne kibar, ne cömert adam' diyorlarmış. (Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı sayfa 31)

Hikâyelerden alıntı yapılan bölümlerde de görüleceği üzere; hikâyelerde geçen cömertlik daha çok insana yardım etme amacıyla yapılmıştır. Ancak bu yardım eserlerde farklı şekillerde ele alınmıştır. Yazar bir eserinde öğrencilerine maddi olarak sürekli destek veren bir hocadan bahsederken bir eserinde misafirperverliğin vermiş olduğu duygularla yaptığı ikram ile cömertlik değerine vurgu yapmıştır. Sıradışı Bir Ödül Töreni isimli eserde cömertlik kavramı doğrudan belirtilerek o değere sahip olan bir kişinin halinden bahsedilmiştir. İyiler Ölmez eserinde bir doktorun ev sahiplerine yaptığı cömertlikten, Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı eserinde ise kahramanın yaptığı ikramlar ile gösterdiği cömertlikten bahsedilerek bu değere vurgu yapılmıştır. Yazar bazen cömertliği yapılan eziyetler karşısında yılmadan tekrar tekrar zararı yenilemek olarak ta göstermiştir.

4.20. İyilik

İyilik kelimesi sözlükte “İyi olma durumu, karşılık beklemeden yapılan yardım, sağlığı yerinde olma durumu, yarar veya elverişlilik” olarak dört farklı anlamda tanımlanmıştır (TDK, 2011). İyilikseverlik ise karşılığını istemeden başka biri için yardım etmek, onun yararına işler yapıp bunu alışkanlık haline getirmektir. Bu değer bireyler için önem arz ettiği kadar toplum içinde önemlidir. Zira ideal bir toplumda bireyler çevresine karşı duyarlı ve iyiliksever olmalıdır. Ayrıca iyilik insanın iç huzuruna da neden olduğundan psikolojik anlamda da kişiye iyi gelmektedir. İyilik birçok değeri de içine alan geniş ve kıymetli bir değerdir.

Mustafa Kutlu'nun ele alınan eserlerinde iyilik değerine yer verdiği ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, eserlerinde on iki ayrı yerde karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak iyilik değerine vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen iyilik değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Bu minik çeşmeyi vaktiyle bir sahibü'l-hayrat bodur minareli mescidin bahçe duvarına yaptırmış. İnsanın az, suyun bol olduğu zamanlar. Yıllar yılı mescidin cemaati, mahalle sakinleri, genç ihtiyar, çoluk çocuk, suyunu içip sahibü'l-hayrata dua etmiş. Garibe, yolcuya su vermiş minik çeşme; küçümen yalağından sokak köpekleri, kurt-kuş, börtü-böcek faydalanmış. (Hüzün ve Tesadüf sayfa 18)

Bu çocuk yetim, ailesi muhtaç. Bir an önce elinin ekmek tutması lazım. Babama geliyor, durumu anlatıyor. Babam insan sarrafı. Oğlanın oturup kalkışından, ifadesinden, her halinden işe yarar biri olduğunu anlıyor. Bunu önce şirket muhasebesine yerleştiriyorlar. (Huzursuz Bacak sayfa 29)

Hoca: Üzülme kızım. İyi ettin geldiğine. Burası senin bana ocağın. Hazreti Allah doğruların yardımcısıdır. Bir kolayını buluruz elbet. (Kapıları Açmak sayfa 106)

Polise, “Memur Bey, parkın çıkışını bulamadık, lütfen bize yardımcı olur musunuz?” diye en nazik tavrını takındı. Polisin nezaketi ondan aşağı kalmıyordu. Gülümseyerek, “Öyle mi?” dedi. “Buyurun, şu taraftan gideceğiz, fazla uzak değil.” İşte kurtulmuşlardı. (Bu böyledir sayfa 83)

Usta ben gidiciyim, hastalık her yanıma sarmış. Son bir defa sılayı göreyim deyip köye gittim. Bu sabi hem yetim hem öksüz, alıp geldim. Dünya fani, sevaptır. Bunu sana emanet ediyorum. Ezme, ezdirme. (Hayat Güzeldir sayfa 84)

Ayşe Kur’an okumayı öğrendi, namaza başladı. Üniversite sınavlarını kazandı. İşletme’ye yazıldı. Şimdi o birinci sınıfta, İbrahim üçte. Her gün birbirlerini görüyorlar. Hatta Ayşe İbrahim’i eve bile davet etti. Annesi meraklanmış, tanıştılar. İbrahim, Ayşe’ye burs buldu. Anasını kendi köyünden, uzaktan bir akraba bir avukatın yanına hizmetli olarak yerleştirdi. Kadın İbrahim’e dua edip duruyor. (Hayat Güzeldir sayfa 122)

Dünya hali, bakarsın ben olmam, gidersin doğru aşçı Rüstem’e, canının dilediğini ye, çekinme. Hiçbirine para vermeyeceksin, ben onlara tembih ederim, hesabıma yazarlar. (Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı sayfa 45)

Bulut: -Ne yapayım. Kimsesi yok. Bunlara sahip çıkan yok. Düşmüş işte, bir tekme de ben mi vurayım? Kış günleri karakola alıp ısıtıyorum, yoksa donacak dışarda. Karnını doyuruyorum. Zaten hasta. (Zafer Yahut Hiç sayfa 35)

O iş tamam Refik. Biz buraya boş gelmedik. Para bir yana bize gösterdiğin bu kadar iyiliğin altından nasıl kalkacağız, ben asıl onu düşünüyorum. (Chef sayfa 152)

Yandaki villanın sahibi Hidayet Bey resim hayranıdır. Kendisi de yapıyor. Seni onunla tanıştırayım. Bu kabiliyetini ilerlet. Yoksa harcanıp gidersin. (İyiler Ölmez sayfa 26)

Ama yukarıda Allah var, hemşerilerinin hastalarıyla, çocuklarıyla, borçluların borçlarıyla gönülden ilgilenir. Devlet gibi adam hani. (Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı sayfa 19)

Seninle Vakıflara gideceğiz. Dükkânı sana devrediyorum. İçindeki alet edevat ananın ak sütü gibi helaldir sana. Ben senden memnunum. Allah da memnun olsun. (Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı sayfa 49)

Hikâyelerden alıntı yapılan bölümlerde de görüleceği üzere; eserlerde geçen iyilik değeri daha çok ihtiyacı olana manevi anlamda destek olmak, sıkıntısı olana kol kanat germek manalarında karşımıza çıkmaktadır. Alıntılanan ilk eserde insanlar yararına yaptırılmış bir çeşmeyle, diğer alıntı olan Huzursuz Bacak eserinde ise yetim birinin halini anlayıp onun geleceğini de düşünerek yardım etmeyle iyilik değerine vurgu yapılmıştır. Kapıları Açmak eserinde birinin sıkıntıda olan birine motivasyon konuşması yapması, Bu Böyledir eserinde ise bir polisin vatandaşa yardım etmesi iyiliğe verilmiş güzel örneklerdendir. Hayat Güzeldir eserinde verilen emanete sahip çıkan, bir diğer eserde ise çalışanın tüm ihtiyaçlarını düşünüp gidermeye çalışan bir işveren iyilik değerini göstermiştir. Zafer Yahut Hiç eserinde kimsesiz bir evsize destek olan bir polis memuru iyiliğin tezahürü olmuştur.

4.21. Merhamet

Merhamet, '*acıma duygusu, bu duygunun etkisiyle yapılan iyilik, lütuf*' anlamında bir isimdir. Merhamet aynı zamanda şefkat anlamında da kullanılabilir. Onunla aynı manada olan rahmet kavramı Allah'ın bütün canlılara karşı ihsanını ifade eder. Bununla birlikte şefkat, insanın bir başka insanın sıkıntılarına karşı yardım etmesine neden olan acıma duygusudur. Merhamet, insanın sadece insanlara değil tüm canlılara karşı acıma duygusu beslemesi ve bu duyguyla hareket edip başkalarını koruyup kollamasıdır. Merhamet kelimesi insana yönlendirildiğinde duygusal bağlamda değerlendirilirken Allah'a yönlendirildiğinde duygusal olarak değil yarattıklarına ihsanı, af ve mağfireti kastedilmektedir (Çağrıcı, 2004: 184).

İslam dini, insanların kendi aralarında değil, diğer canlılara karşıda merhametli olmayı teşvik etmiştir. Canlılara gösterilen merhamet, hoşgörü ve yardımseverliği getirir. Bunun sayesinde de toplumlarda sevgi ve iyilik bağları güçlü olur. Merhamet, bireyler için önemli olduğu kadar toplumlar içinde önem arz etmektedir (Karaca, 2019: 27).

Mustafa Kutlu'nun ele alınan eserlerinde merhamet değerine yer verdiği ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, eserlerinde on ayrı yerde karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak merhamet değerine vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen merhamet değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Bu ziyafetten kurt- kuş payına düşeni alıyordu. En son çorbanın suyuna doğranan bayat ekmekleri bir taş yalakta sokak köpekleri, kediler yiyordu. (İyiler Ölmez sayfa 53)

Bu sebeple bayramın ilanı şehrin üzerine bir çiçek yağmuru gibi inmişti. Her ferdin kalbi yumuşamış, merhamet ve şefkat duyguları kabarmıştı. Benim de bu çorbada tuzum olsun diyen diyene. (İyiler Ölmez sayfa 143)

Merhamet sağanak gibi boşalıyor. Hizmetten, hürmetten, ibadetten yeryüzünde oluşumuzun derinliklerinden, sebeplerden ve sonuçlardan geçiyoruz. (Arkakapak Yazıları sayfa 41)

Eve, eşyalara merhametle göz gezdirdi. Merhametle hatırladı sevgilisini. Akşam yemeğinden sonra annesinin dizi dibine oturacaktı. Şuurla açacaktı Elif Cüzü'nün yapraklarını. İlk defa ve mutlaka içinde başka türlü bir duygu oluşacaktı. İşaret parmağıyla sürerken satırları. El-Keremü, el-Habibu, el-Kalbu. (Yoksulluk İçimizde sayfa 52)

Saliha hıçkırınca dayesi onu küçük bir çocuk gibi kucağına yatırıyor. Zaten çocukluğundan bu yana, hele annesi öldükten bu yana ona annelik etti. Saçlarını okşuyor ve ümitsizce teselli etmeye çalışıyor.

Üzme kendini, bu Pazar yine çarşıya çıkarız, belki Yörükoğlu yine gelir. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 23)

Kayınvalidesi dedik ya, tecrübeli, merhametli bir kadındı. Ortada çözümsüz bir durum olduğu belli idi. En iyi çözümün kızı evine göndermek olduğunu düşündü. Burada kalırsa ince hastalığa yakalanır diyordu. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 38)

Onu bir dost, bir sevgili, bir çocuk, bir kardeş, yaralı bir kuş gibi görmektedir. Aldığı darbeler ile her geldiğinde Sefa'yı kucaklar, dizine yatırır, parlak perçemlerini okşar, teskin ve tedavi eder. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 164)

Sefa: Bırakın adamı. Bakın nasıl korkuyor. Sanırım bunu çocukken çok dövmüşler. Garibanın teki. Lütfen bırakın gidelim, dedi. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 171)

Sıtkı'nın haksızlığa isyanı böyle sürüp gitti. Kurt adam olmadı ama zayıf kollamada, zalime karşı çıkmada, merhamet ve şefkat bahsinde hep ön sırada yer aldı. (İyiler Ölmez sayfa 37)

Emin Efendi severdi beni. Kahveye her girişimde yanına çağırır, saçlarımı okşar, aslı bey olanların o tabii cömert tavrı ile yelek cebinden çıkardığı bozuk paraları avucuma tutuştururdu. (Uzun Hikâye sayfa 34)

Yukarıdaki bölümlerde de görüleceği üzere; hikâyelerde geçen merhamet değeri daha çok muhtaca üzülüp onun için çabalamak, insan olsun hayvan olsun fark etmeksizin tüm canlılara sevilen bir göz ile bakmak ve bazen de yapılan hataları göz ardı etmek manalarında kullanılmıştır. İyiler Ölmez eserinde hayvanlar için düşünülüp yapılan yardımla, aynı eserin başka bir yerinde ise insanlara gösterilen sevgi ve destekle merhamet değerine işaret edilmiştir. Yoksulluk İçimizde eserinde kahramanın çevresindeki olaylara ve kişilere bakışındaki şefkatten bahsedilerek bu değere vurgu yapılmıştır. Tarla Kuşunun Sesi eserinde bir yerde sevdiğine kavuşamayan birinin yaşadığı üzüntüye ortak olup destek olan kişinin hayatından, aynı eserin başka bir yerinde ise gelininin ailesinden ayrıldıktan sonra ne kadar zorlanacağını bilen ve bu konuda ona anlayış gösteren bir kayınvalidenin davranışlarından bu değere atıf yapılmıştır.

4.22. Misafirperverlik

Misafirperverlik, bireyin misafir gelen kişiler için ikramda bulunması, hürmet göstermesi ve iyi şekilde ağırlamasıdır. Bir kişinin bir yerden başka bir yere gidip konuk olmasına misafir, bu karşılaşmada gösterilen ilgi ve alakaya misafirperverlik denilmiştir. Misafirperverlik değeri içerisinde sevgiyi, cömertliği ve iletişimi barındırır. Zira bu değerinde insanların iletişimleri önemli yer tutar. Kişilerin ve aile kurumunun korunmasına öncülük eden misafirperverlik, toplumdan topluma değişebilmektedir. Bazı toplumlar için elzem kabul edilse de bazıları için önem sırası altlarda kalmaktadır (Tunagür, 2016: 169).

Türk toplumlarında misafirperverlik önemli bir değerdir. Bu nedenle misafir en güzel şekilde ağırlanmaya çalışılıp ikramlarda bulunulur ve ona güzel bir ortam sunulur.

Bunun yanında iyi ve kötü gününde yanında olmak halini hatırlamak yine bu değerlerin içerisine girmektedir. Gün geçtikçe hayat koşturması ve yoğunlukları nedeniyle misafirperverlik önemini kaybetmeye başlayıp yalnızlaşmalar yaşansa da bu kavramın kıymetli olduğu bilinmeye devam etmektedir (Doğaner, 2021: 109).

Mustafa Kutlu'nun ele alınan eserlerinde misafirperverlik değerine yer verdiği ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, eserlerinde yedi ayrı yerde karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak misafirperverlik değerine vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen misafirperverlik değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Birlikte Nişan Usta'nın Süleymaniye civarındaki dükkânına gittiler. Usta bunları çok iyi karşıladı, yedirdi içirdi, evine davet edip bir gece misafir etti. (Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı sayfa 43)

Adam güler yüzle karşıladı onları, çay kahve söyledi, karşısına oturttu. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 42)

Şoför (Misafir) Ferit'e yanaşarak: Efendim yorulunuz. Bir çayımızı için. (Zafer Yahut Hiç sayfa 21)

Kızım hanımları dairelerine çıkar. Döndü bize: - Şöyle bir duş alın, yorgunsunuz, ferahlayın, hatta vurup kafayı yatın. Akşama bir sofraya donatırız. Bugün böyle geçsin. Sabaha iner dükkâna bakarız, dedi. (Chef sayfa 142).

Kadir tencereyi masaya aldı, gitti bir kaşık getirdi. 'Buyur' dedi. Sıtkı tencereye yanaştı. 'Sağol' dedi, ekmekten iri bir parça kopardı, çorbaya bandı. Ardından kaşıklamaya başladı. Hacı içinden, 'Herif amma acıkmış be, kıtlıktan çıkmış gibi yiyor, iyi ki şu çorbayı artırmışız, kurban olduğum Allah kimsenin nasibini kimseye vermiyor' dedi. (İyiler Ölmez sayfa 11)

Üstteki iki dairede kardeşler oturuyor. Alttaki iki daire misafirler, toplantılar için. Çok misafirleri oluyor, ekseri Manisa'dan gelen akrabalar. (İyiler Ölmez sayfa 106)

Kadir Efendi erkenci olan Sıtkı ile buluşunca Doktoru anlattı. Sıtkı 'Misafirimizdir, bir güzel kahvaltı hazırlayalım' dedi. Kahvenin büyük masasına beyaz örtü serdiler. Tereyağlı su böreği, bal-kaymak, peynir zeytin, Hacı misafir için porselen takımını çıkarmıştı. (İyiler Ölmez sayfa 131).

Yukarıdaki bölümlerde de görüleceği üzere; hikâyelerde geçen misafirperverlik değeri daha çok elinde olsa da olmasa da misafirine hürmeti ve ikramı esirgemeyen insanların hallerinden bahsedilerek verilmeye çalışılmıştır. Alıntılanan eserlerden birinde hem aracına hem de yaşadığı beldeye misafir gelen kişiye gösterilen hürmetle, diğer eserde ise dükkânına konuk gelen kişiye ikramlarda bulunan adamın halleriyle misafirperverlik değerine vurgu yapılmıştır. Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı eserinde çalıştığı yere gelen konuğa hürmet gösterip ilgilenen bir çalışan ile misafirlığe ikramın sadece ev içerisinde olmayacağına işaret edilmiştir. İyiler Ölmez eserinin bir yerinde kendine ve ailesine ev yaptıran birinin misafirlerini de düşünüp onlar için ayrı bir yer yaptırması, aynı eserin başka bir yerinde ise otelin sahibinin misafiri geldiği için erkenden kalkıp hazırlıklar yapması misafirperverlik değerine örnek olmuştur.

4.23. Sabır

Sabır, *'üzüntü, başa gelen sıkıntı ve belalar karşısında direnç gösterme; olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet'* demektir. Sabır kavramının karşıtı ise kaygı ve yakınmadır (Çağrı, 2008: 337).

Sabır, sıkıntı ve zorluklara karşı metanet göstermek, imtihanlara karşı isyan etmeden dirençli davranmaktır. Ancak bu boyun eğip boş bir bekleme değil, elemeler karşısında mücadele edip bu sıkıntıya karşı dayanıklı olmaktır. Bu nedenle sabırda başa gelen sıkıntılara karşı göğüs germek, katlanmak olduğu gibi bu uğurda mücadele edip her türlü çabayı sarf etmek vardır. Sabır insanın sosyal hayatındaki ilişkilerine katkı sağladığı gibi kişiyi ahlaki anlamda olgunlaştırır. Sabırlı insan fevri hareket etmek yerine aceleden uzak düşünerek karar verir. Bu durumda bireylerden oluşan toplumun daha sakin ve huzurlu bir hayat yaşamasına destek olur (Karaca, 2019: 33).

Mustafa Kutlu'nun ele alınan eserlerinde sabır değerine yer verdiği ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, eserlerinde on dört ayrı yerde karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak sabır değerine vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen sabır değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Kenan kadını teskin etmeye çalışıyordu ama Sabır Anne metin çıktı. 'Hepimizin gideceği yer orası oğlum, sabretmek lazım, Allah imandan ayırmasın' diyordu. İkisini birden kucaklayıp 'O gitti ama siz varsınız, benim evlatlarımsınız' deyip avunuyordu. (Tirende Bir Keman sayfa 103)

Oğlum metin ol. Saliha'yı ne kadar sevdiğini biliyorum. Olanla ölene bir şey denemez. Zaman her şeyin çaresi. Kendini işe ver” diye öğüt verdi ona. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 43)

Öyle demeyelim aziz okuyucu. Cenab-ı Hakk'ın neyi ne zaman kuluna ihsan edeceğini bilemeyiz. Bu bazen bu dünyada olur, bazen öteki dünyaya kalır. Bize düşen sabır-şükür. Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı (Kutlu, 2009: 50).

Çiseleyen yağmur altında uzun süre yürüdüm. Lanet yok, kahır yok, öfke yok, sadece ara sıra 'N'olacak bu memleketin hali?' diyorum. (Huzursuz Bacak sayfa 72)

Yeniden bankaya dön desem “davaya ihanet” gibi olacak. “Sabır” dedim sadece. Sonra ataların sözüne sığındım: “Geceler gebedir, meşime-i şebden neler doğar bilemeyiz. (Huzursuz Bacak sayfa 102)

Vay Hacı Sıtkı vay! Şimdi sövüp-sayıp ferahlamanın tam sırası ama hem Mekke'deyiz, hem olduk hacı. Yut oğlum Kadir öfkeni yut. Müslümana öfkesini yutmak yakışır, ağzını bozmak değil. (Menekşeli Mektup sayfa 110)

Yük altına girdim, dert dinledim, gözyaşı sildim, ayak kiri temizledim, naz çektim; boynu büküklerin boynunu, kalbi kırıkların kalbimi sağaltmaya çalıştım. Terimin damladığı toprakla en nihayetinde mis kokmaya başladı.

Bir leylak gelip başımda yuva yaptı. Sövene dilsiz, dövene elsiz oldum. Mağrur kalbi yumuşattım. Elifkaddimi dal'a çevirdim. (Sır sayfa 88)

Küsmedi, mızızlanmadı, önüne geçenleri karalamadı. 'Nasip' deyip belediye binasındaki odasına döndü, kaldığı yerden devam etti. (Tufandan Önce sayfa 11)

Dükkânı geniş, müşterisi az. Hiç dert etmiyor. Karısından kalan mallar var. Dükkân falan. Hali vakti yerinde. Tek tasası: çocuk yok. Eh ne yapalım Cenab-ı Hak vermedi. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 7)

Bazı kendini bilmezler zamanla Zakir Efendi'yi yok sayıp Nezaket'e laf atmaya başladılar. Nezaket bir sabretti, iki sabretti, üçüncüde bir berber kalfasını sokak ortasında evire çevire dövdü. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 36)

Demek Nezaket Hanım böyle diyor. Eh kız evi naz evi. Sabredeceğiz. Ben öyle kolay pes etmem. Ne denilmiş, sabreden derviş muradına ermiş. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 60)

Baba o vagon dan eve nereden geldik biz, niye geldik? Dediğim gibi, babam hiç yüksünmez, baştan savmaz, hayat hikâyesinin her safhasını olanca ayrıntısı ile saatlerce anlatırdı. Beni bir küçük çocuk gibi değil, bir arkadaş, bir akran, bir yoldaş gibi görüyordu. (Uzun Hikâye sayfa 10)

Yani yara kanıyor. Varsın kanasın. Ne demiş ulu bir zat: ‘Derdim bana derman imiş’. Yaramızı yalayarak yaşayacağız Saliha. Şikâyete lüzum yok. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 57)

Ee, şimdi Civan’ı başgöz etmenin zamanı geldi mi dersiniz? Geldi de elde yok, avuçta yok, ne yapacağız? Sabredeceğiz, görelim Mevla neyler. Sabırla geçti birkaç sene. (İyiler Ölmez sayfa 67)

Hikâyelerden alıntı yapılan bölümlerde de görüleceği üzere; eserlerde geçen sabır değeri daha çok yaşanan kayıplara ve sıkıntılara karşı metanetli olmak, zorluklara rağmen mücadeleden vazgeçmemek manasında kullanılmıştır. İlk alıntılanan eserde eşini kaybeden bir kadının metanetiyle, diğer eserde ise eşyle sevdiği halde ayrılmak zorunda kalan bir adamın ayakta durmaya çalışmasıyla sabır değerine vurgu yapılmıştır. Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı eserinde yazar okuyuculara seslenerek sabrı tavsiye etmiştir. Huzursuz Bacak eserinde iki yerde kişinin yaşadığı ve gördüğü sıkıntılara metanet gösterip savunduğu değerlerden vazgeçmeden olaylara sabır göstermesi anlatılmıştır. Menekşeli Mektup eserinde Müslüman kişinin şahsiyeti olarak sabır göstermesi dile getirilmiş, Tufandan Önce eserinde ise kişinin yaşadığı bir yenilgiden dolayı işinden vazgeçmeyip nasip diyerek işlerine devam etmesi ile sabır değeri vurgulanmıştır.

4.19. Şükür

Şükür, “Allah’tan veya insanlardan gelen nimet ve iyilikten dolayı minnettarlığını ifade etme, nimete söz ve fiille mukabelede bulunma, Allah’a itaat edip günah işlemekten uzak durmak suretiyle nimetin gereğini yapma” demektir. Tanımdan da anlaşılacağı gibi Allah’a karşı minnettarlık için şükür, insanlara karşı ise teşekkür kelimeleri kullanılır. Şükür kavramıyla ilintili olan bir diğer kelime hamddir. Hamd daha geniş bir kavramdır. Şükürde hep iyiliklere karşı minnettarlık varken hamdde ise tüm karşılıklar için minnettarlık vardır. Ayrıca şükürün karşıt kelimesi ise küfrdür. Bu da verilenlere karşı nankörlük etmek demektir (Çağrı, 2010: 259). Şükür, verilen tüm ikramlara karşı teşekkür etmek ve minnettarlık duymaktır. Bu teşekkür bazen yaratıcıya bazen ise sıradan bir insana karşı yapılabilir.

Mustafa Kutlu'nun ele alınan eserlerinde şükür değerine yer verdiği ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, eserlerinde yedi ayrı yerde karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak şükür değerine vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen şükür değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Öyle demeyelim aziz okuyucu. Cenab-ı Hakk'ın neyi ne zaman kuluna ihsan edeceğini bilemeyiz. Bu bazen bu dünyada olur, bazen öteki dünyaya kalır. Bize düşen sabır-şükür. (Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı sayfa 50)

Yarabbi hayat ne kadar güzel. Ama bizim gözümüz kör, kulağımız sağır. Ancak dara düştüğümüzde, paçamız sıkıştığında görüyoruz bu güzellikleri. Bu ne kadar nimet! Bunların hangi birine şükretmeli? Etrafımda olanlara mı, hayatta kaldığıma mı? (Hayat Güzeldir sayfa 51)

İşte şimdi bir araba aldım. İkinci el, biraz borcu var, boyası yenilenecek lastikler de kabak. Olsun. Dönüp bakılacak bir halde değilmiş. Olsun. Ayağımızı yerden kessin, bizi haftasonları bir sahile atsın yeter. Yeter ulan. Anlayın işte. (Chef sayfa 47)

Biraz esnafla konuştum, toptancıları dolaştım, herkesin ağzında aynı laf. 'Çok şükür işte, geçinip gidiyoruz. (Chef sayfa 193)

Murat başını öte yana dönüp gözlerini kapadı. Huzur işte bu. Gülhanım'ı kendisine nasip ettiği için Cenab-ı Hakk'a şükretti. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 59).

Nişan Usta duvarda eski harflerle yazılı bir levhayı gösterir ve haline şükrettiğini söylerdi. Levhada yazılı olan şu: 'Dükkân kapısı Hak kapısıdır, Hakk'a yalvar, Çeşmim gibidir akmasa da damlar. (Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı sayfa 44)

Saliha'yı tenhaya çekerek bir ihtiyaçlarının olup olmadığını soruyor, Saliha'nın 'Çok şükür anne her şeyimiz yerinde' sözü üzerine içi rahat evine dönüyordu. (Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı sayfa 55)

Hikâyelerden alıntı yapılan bölümlerde de görüleceği üzere; hikâyelerde geçen şükür değeri yaşanan güzelliklere de sıkıntılara da teşekkür edebilmek manasında kullanılmış, 'her haline şükretmek' diye anlatılmıştır. İlk alıntılanan eserde yazar okuyucularına seslenerek önce sabretmesini sonrasında da şükretmesini tavsiye etmiştir. Aynı şekilde diğer eserde de şükür doğrudan okuyucuya aktarılmıştır. Hayat

Güzeldir eserinde insanın elindekilere şükretmesi en küçük bir nimete dahi teşekkürle yaklaşması tavsiye edilmiştir. Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı eserinde yazar bir şiirden alıntı yaparak şükür değerine işaret etmiştir. Aynı eserin başka bir yerinde ise yaşadığı maddi sıkıntılara rağmen her haline şükredip annesine şikâyette bulunmayan birinin hayatından bu değere örnek verilmiştir.

4.20. Ümit

Ümit kişinin kendi iç motivasyonun sağlayıp isteklerine karşı belli bir doyum yaşamasıdır. Ayrıca ümit, kişinin geleceğe dair pozitif duygular beslemesi ve kaygı durumundan kendini koruyabilmesidir. Ümitli olmak yaşama karşı iyimser bakış ile bakıp hayatı bu doğrultuda yaşamaktır. Mutlu yaşayabilmenin yegâne yollarından biri de ümittir (Gök, 2021: 95).

Ümit kavramı için İslam dininde ayrıca recâ kelimesi de kullanılır. Recâ, '*kulun ilahi rahmetin genişliğine bakması, rabbinin lütfunu kendine yakın hissetmesi, sonucun iyi olacağını düşünüp sevinmesi*'dir. Bu nedenle yaratan zata karşı duyulan ümit için kullanılır denilebilir. Bu da hem ayetlerde hem de hadislerde övülmüş Allah'a karşı her zaman dua edip ümit dolu olmak tavsiye edilmiştir (Uludağ, 2007: 502).

Mustafa Kutlu'nun ele alınan eserlerinde ümit değerine yer verdiği ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, eserlerinde beş ayrı yerde karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak ümit değerine vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen ümit değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Yapmayın Selami Bey. Biraz iyimser, biraz umut var olun. Biz üzerimize düşeni yapalım, gerisi Allah'a kalmış. (Sıradışı bir ödül töreni sayfa 106)

Umut kalbimizde bir kuştur, sürekli öter. Bir de her şeye rağmen inandığı gibi yaşamak, inandığı gibi iş yapmak. Bu önemli işte. Bu direniş önemli. (Nur sayfa 90)

Sefa adına bu masrafı yüklenerek oğlanı tekneye ortak etti. Belki bu vesile ile denize çıkar, bir başka ortama girer, kendini toparlar diyordu. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 209)

O kitap hayli değerlidir, paran olunca mutlaka almalısın. Ben de küçük bir deftere 'alınacak kitaplar listesi' yapıyorum. Eh, günü gelir, bizim de paramız olur. (Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı sayfa 77)

Sami mahcup: İşte kendi çapımda, kitap da toplarım ben, belki ilerde bir koleksiyon, bir arşiv, ne bileyim bir işe yarar. (Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı sayfa 97)

Yukarıdaki bölümlerde de görüleceği üzere; hikâyelerde geçen ümit değeri tam da kendi manasında kullanılarak iyimser olup kötü olayların dahi iyi olmasını beklemek manasında ortaya konulmuştur. Sıradışı Bir Ödül Töreni eserinde bir kişinin sıkıntıda olan bir kimseye ümidi ve tevekkülü tavsiye etmesiyle, Nur isimli eserde ise ümidin insanın içinde hep var olduğu ve insana iyi geldiği dile getirilerek bu değere vurgu yapılmıştır. Tarla Kuşunun Sesi eserinde bir babanın oğlunun işi olması ve iyi bir hayat yaşaması için elinden geleni yaparak geleceği hakkında ümitli olması dile getirilmiş ve bu değere vurgu yapılmıştır. Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı eserinde ise kahramanın geleceği hakkında bazı planlar yapıp geleceğe dair ümidini yeşertmesi anlatılmıştır.

4.21. Vatanseverlik

Vatanseverlik, kişinin yaşadığı toprakları sevmesi, mensup olduğu milleti benimsemesi ve o millet ve toprak için canını hiçe sayarak mücadele etmesidir. Tek olanların bir arada ve birlik olmasına neden olan kavramdır. Bu nedenle vatansever insanlar sadece yaşadığı toprakları değil o topraklarda var olan marşı, bayrağı, devleti de sevip sahip çıkarlar. Aynı zamanda yüzyıllar boyunca devam eden kültürel ve ahlaki değerlerini de önemli kabul edip severler (Tunagür, 2016: 194).

Vatanseverlik, kişinin mensubu olduğu milletin bütünlüğü için çalışıp, böldürmemek için elinden geleni yapmasına neden olan duyguyu hissetmektir. Bir toplumun refahı ve devamı için her ferdinin vatanseverlik değerine sahip çıkması çok önemlidir. Bu nedenle küçük yaştan itibaren bu değerın çocuklara kazandırılması elzemdir.

Mustafa Kutlu'nun ele alınan eserlerinde vatanseverlik değerine yer verdiği ve hikâyelerinin bazı bölümlerinde bu değere işaret ettiği görülmüştür. Yazar, eserlerinde yedi ayrı yerde karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarak vatanseverlik değerine vurgu yapmıştır. Aşağıda Kutlu'nun hikâyelerinde geçen vatanseverlik değerinin bulunduğu bölümler yer almaktadır:

Bir Boşnak ile bir Kürt yan yana yatıyor; bir Çerkez ile bir Türk kucak kucağa uyuyordu. İslam'ın sancağı yere düşmesin diye oldu bütün bunlar. Analar evlatlarını kınalayıp gönderdi ve bir daha haber alamadı. Gidenler

dönmediler. Toprağa düştüler, sancağı vermediler. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 82)

Günü gelince senin için canını verecek adamlar. Bir gizli köşeye silah ve cephane yığ. İşgalci İngilizler seni ve aileni tehdit ediyor, teslim ol mu diyor? Ulan hadi bakalım, gelin de teslim alın de. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 93)

Şimdi baktım ki memleket benim yüzümden hayli karıştı, dedim kızı kaçırayım, biz ortadan kaybolursak belki Türkiye kurtulur dedim, hemen fikrimi kıza açtım. O da vatansever bir kızmış doğrusu. Madem dedi işin ucu ülke sorunlarına bağlanıyor peki kaçalım dedi. (Hüzün ve Tesadüf sayfa 83)

Ülkenin geleceği söz konusu. Oyuna giren kol sallar. Ülke bir kutuplaşmaya gidiyor. Tarafsız olan bertaraf olur. (Huzursuz Bacak sayfa 21)

Memleketi kurtaracaklardı. ...Gençtiler, pırıl pırıldılar. (Ya Tahammül Ya Sefer sayfa 8)

Artık müdafaa halindeyiz Molla. Vatan toprağını son nefese kadar savunacağız. Bu sebeple her aile her fert kendini bu müdafaa için hazırlamalıdır. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 74)

Vatan sevmektir, benimsemektir, önemsemektir. Vatan mevcudun manasıdır. Vatan ecdadın mirasıdır. Vatan nutuk değil vasiyettir. Hem vasiyet hem nasihattir. Vatan verilmiş sözdür. Söz namustur. Namusun ne olduğunu namussuzlardan başka herkes bilir. (Tarla Kuşunun Sesi sayfa 87)

Yukarıdaki bölümlerde de görüleceği üzere; hikâyelerde geçen vatanseverlik değeri daha çok toprakları ve değerleri için canıyla mücadele eden kahramanların ve onlara bunu yaptıran içlerindeki gücün anlatılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Alıntılanan ilk eserde inançları ve değerleri uğruna hangi ırktan ya da milletten olduğu fark etmeksizin canlarıyla mücadele eden insanların hayatlarından, diğer eserde ise vatan uğrunda çekilen sıkıntılar için yaratana sığınmak gerektiğinden bahsedilerek vatanseverliğin her zaman ve zeminde uygulanabileceği anlatılmıştır. Hüzün ve Tesadüf eserinde bir çiftin evliliklerinin memleketlerine zarar vereceğini düşünmelerinden dolayı beldelerini terk etmeleriyle, Huzursuz Bacak eserinde ise kişinin konu memleket meselesi ise tarafsız kalınmamasını dile getirmesiyle vatanseverlik değerine vurgu yapılmıştır. Ya Tahammül Ya Sefer eserinde vatanları için çalışıp çabalayacak ve mücadele edecek gençlerin varlığından bahsedilmiştir.

Tarla Kuşunun Sesi eserinde ise vatan kavramının uzun bir tanımı yapıp sevgisinden bahsedilerek bu değerin kıymetine işaret edilmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Mustafa Kutlu Türkiye’de hikâye alanında öne çıkan isimlerden biridir. Hikâyelerinde insanı ve toplumu ilgilendiren pek çok konu ve değeri işlemiştir. Bu çalışma kapsamında Mustafa Kutlu’nun belirlenen hikâyeleri değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Yapılan ayrıntılı okuma ve analizler çerçevesinde hikâyelerin bütününde yirmi ayrı değere ulaşılmıştır. Bu değerler; Allah’a bağlılık, adalet, azim, alçak gönüllülük, sevgi, saygı, cesaret, doğruluk, empati, fedakârlık, hayırseverlik, hoşgörü, cömertlik, iyilik, merhamet, misafirperverlik, sabır, şükür, ümit, vatanseverliktir. Literatürde değerler ile alakalı milli, manevi, dini, sosyal, kültürel, estetik değerler vb. pek çok tasnif mevcuttur. (Akbaş, 2004: 54; Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000: 61) Ancak bu kategorileştirmelerin hiçbiri kesin ve net ayrımlar değildir. Bu sebeple, araştırmada değerler tasnife tabi tutulmadan başlıklar halinde ele alınmıştır. Değerlerin birbiriyle bağlantılı ve kategorilerinde iç içe geçmiş olması sebebiyle bu yol izlenmiştir. Bazı araştırmalarda kategoriye tabi tutulan değerler milli, dini gibi ayrımlar yapılarak veya kişiye özgü değerler, kişilerarası ilişkilerle ilgili değerler, kişiler ve doğa arasındaki değerler gibi farklı kategorilerle ele alınmıştır. Örneğin; Bedri Rahmi Eyüpoğlu’nun şiirleri üzerine yapılan bir değer araştırmasında çalışma değerlerin kategorileştirilmesiyle yapılmış ve o şekilde incelenmiştir (Gök; 2021). Bunun yanında kategoriye tabi tutulmadan müstakil olarak değerlerin ele alındığı araştırmalar da mevcuttur. Halit Ziya Uşaklıgil’in romanları üzerine yapılan değer araştırmasında herhangi bir kategorileştirme yapılmamıştır (Doğaner; 2021).

Kutlu ile yapılan röportajda kendisi de değerlere yönelik bir ayrımı doğru bulmadığını belirtmekte, neredeyse değerlerin birbirini beslediğini ve hemen hepsinin milli ve dini kaynaklardan fıskırdığını ifade etmektedir. ‘Eserlerde değerlerime herhangi bir ayırım yapmadım hepsini bir arada saydım. Çünkü böyle bir ayrıma gitmek doğru değildir. Nasıl ki din ve devlet arasında bir ayırım yoksa değerlerde de beraber sayılmak icap eder. Zaten bende toplumsal kelimesinin dayandığı nokta-i nazardan İslam dini olduğu kanaatindeyim. Tabi öz ve Türklüğü de buna ilave etmek lazım gelir (bkz. Ek 1).

Elde edilen bulgular çerçevesinde; Mustafa Kutlu’nun yirmi beş ayrı eserinde yüz doksan değer tespit edilmiştir. Hikâyelerde geçen değerler incelendiğinde; en fazla vurgu yapılan değerlerin yirmi bir yerde geçen ‘hayırseverlik’ değeri olduğu, onu ise yirmi yerde geçen ‘Allah’a bağlılık’ değerinin takip ettiği, on beş yerde geçen ‘sevgi’ değerinin ise üçüncü sırada geldiği tespit edilmiştir. Eser olarak ise hikâyeler arasında

en fazla değere vurgu yapılan eserin ‘Tarla Kuşunun Sesi’ eseri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu eserden sonra değerlere en çok vurgu yapılan eserler sırasıyla ‘İyiler Ölmez’, ‘Sıradışı Bir Ödül Töreni’ ve ‘Tahir Sami Bey’in Özel Hayatı’ eserleridir.

Değerler konusunda yapılan birçok araştırma mevcuttur. Kutlu’nun eserleri üzerine yapılan bu araştırmada yirmi beş hikâye eserinde yüz doksan değere ulaşılmıştır. Bu çerçevede Kutlu’nun eserlerinde değerler konusuna çok fazla vurgu yaptığı ve değerler konusuna önem verdiği görülmüştür. Değerler konusunda yapılan diğer araştırmalarda da farklı değerlere farklı sıklıkta vurgu yapılmıştır. Örneğin; Halit Ziya Uşaklıgil’in romanları üzerine yapılan değer araştırmasında yazarın sekiz adet eserinden yetmiş yedi değer tespiti yapılmış ve yorumlanmıştır (Doğaner; 2021). Bunun yanı sıra literatürde tek bir eser üzerinden yapılan değer çalışmaları da çokça mevcuttur. ‘Risaletü’n Nushiyye’ adlı eser üzerine yapılan bir çalışmada eserin değer aktarımı konusunda zengin bir hazine niteliği taşıdığı ortaya konulmuştur (Demirdağ; 2021).

Kutlu’nun hikâyelerinde değerler, bazı yerlerde doğrudan bazı yerlerde örtük bir şekilde ele alınmıştır. Hikâyelerde geçen hadiseler ya da bizzat kahramanların söz ve davranışları ile değer aktarımı yapılmıştır. Farklı karakterler ve yaşantıları üzerinden okuyucuya kendi hayatlarını değerlendirme, sorgulama, iyi ve kötü üzerinde düşünme olanağı sunulmuştur. Yazar değerleri aktarma biçimini kendi ifadeleriyle şu şekilde belirtmektedir: ‘Ben bu değerler meselesini öyle anlaşılacak değil de son derece varlıktan ne anladığımı açıktan açığa söyleyerek genel üslubumu geçiştirmeden açıkça göstererek ifade ederim’. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Kutlu hikâyelerinde değerlere açıkça yer vermiş ve eserlerini bu hedefle kaleme aldığını dile getirmiştir. ‘Bu konuştuğumuz değerler konusu benim bütün külliyatımın temelini teşkil eden bir konudur’ sözleriyle değerlerin onun için merkezi bir konumda olduğuna vurgu yapmıştır.

Mustafa Kutlu’nun hikâyelerine yönelik yapılan çalışma çerçevesinde yazarın eserlerinin değerler eğitimine yönelik önemli bir kaynak olduğu sonucuna varılabilir. Hikâyeler ana dil eğitimine katkı sağlayacağı gibi milli, manevi, toplumsal değerleri aktarmada oldukça başarılıdır. ‘Elbette tabi ben Türkiye’deki toplumsal değişme bizi nereye götürüyor, garplılışmanın neresindeyiz, neleri kaybediyoruz, neleri kazanıyoruz gibi düşüncelerden hareket ederek bir şekilde toplumunda yürütmesi lazım bende bu konuda genel istikamete dair elimden geleni yaptım’. ifadeleriyle toplumsal olguların ve değişimlerin hikâyelerinin temelini oluşturduğunu ifade etmiştir.

Kahramanlarını toplumun her kesimden seçen Kutlu, toplumun tümüne ve her yaş grubuna hitap edebilmiştir. ‘Benim yazdıklarımın tabii benim üslubumla ilgili olarak bir kitlesi olmadı. İlkokul çocuğu da okuyor yediden yetmişe aşağı yukarı herkes okuyor diyebilirim’.

Çalışma sonucunda Kutlu’nun hikâyelerinden yapılan alıntılar doğrultusunda eserlerin değerler bakımından oldukça zengin olduğu belirlenmiş ortaokul ve lise başta olmak üzere her seviyedeki öğrenciler için rahatlıkla başvurulacak bir kaynak olduğu belirlenmiştir. Bu alanla ilgilenenlere yönelik aşağıdaki öneriler sunulabilir:

1. Mustafa Kutlu’nun hikayeleri değerler eğitimi materyali olarak kullanılabilir.
2. Orta okul ve lise kademesinde Mustafa Kutlu’ya ait eserlerin okutulması teşvik edilebilir.
3. Kutlu’nun diğer eserleri değerler perspektifinden incelenebilir.
4. Mustafa Kutlu’nun hikâyeleriyle ilgili ortaokul ve lise öğrencilerinin görüşlerini inceleyen nitel araştırmalar yapılabilir.
5. Edebiyat literatüründe iz bırakan diğer yazarlar ve şairlerin çalışmaları değerler açısından incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Akbalık, H. *Değerler Eğitimi Bağlamında Hacı Bektâş-I Veli'nin Eserlerinde Yer Alan Eğitsel Unsurlar*. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015, 15.
- Akbaş, O. “İlköğretim Okullarında Görevli Branş Öğretmenlerinin Değer Öğretimi Yaparken Kullandıkları Etkinlikler: 2004 ve 2007 Yıllarına İlişkin Bir Karşılaştırma”. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 2/17 (2009): 404.
- Akbaş, O. Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi* 6/16 (2008), 12-25.
- Akbaş, O. *Türk Milli Eğitim Sisteminin Dyuşsal Amaçlarının İlköğretim İkinci Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004, 56-57.
- Akkaya, E. *Mustafa Kutlu'nun Hikayelerinde Kasaba ve İnsan İlişkileri*. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021, 163-165.
- Akın, İ. *Mustafa Kutlu'nun “uzun hikâye” adlı hikâye kitabının söz dizimi açısından incelenmesi*. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Akıncı, A. *Din Eğitimde Etkili Bir Yöntem: Hikâye*. İstanbul: Feza Gazetecilik, 2001, 34-35.
- Akıncı, A. “Kur'an'daki kıssalar ve din öğretimindeki yeri”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, 41-63.
- Alaçam, D. *Mustafa Kutlu'nun “Beyhude Ömrüm” Adlı Hikâyesinin Metindilbilimsel Açıdan Çözümlemesi*. Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Altan, M. “Çoklu Zekâ Kuramı ve Değerler Eğitimi”. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 1/4 (2011): 55.
- Arslan, A. *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Adres Yayınları, 2013, 170.
- Arslan, İ. Hz. Peygamber Örneğinde Hoşgörülü Olmanın Şartları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/37 (2015): 1023-1033.

- Arslanoğlu, İ. Türk Değerleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Felsefe Dünyası Dergisi* 41 (2005): 4.
- Aslan, H. B. *Mustafa Kutlu'nun Hikayelerinde Tasavvuf*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020, 117-118.
- Aşı, H. *Türkçe Öğretiminde Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinden Yararlanma*. Samsun: On dokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türkçe Ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2021, 40.
- Aydın, Z. ve Akyol, Ş. *Okulda Değerler Eğitimi Yöntemler Etkinlikler Kaynaklar*. İstanbul: Nobel Yayınları, 2012, 15.
- Ayvazoğlu, B. *Defterimde kırk suret*. İstanbul: Kapı yayınları, 2007, 203.
- Bacanlı, H. *Duyuşsal Davranış Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 3, 2006, 19-20.
- Bahar, H. İ. *Sosyoloji*. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, 2005, 64.
- Baltacı, A. "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?" *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)* 5/2 (2019), 369.
- Berg, B. L. & Lune, H. *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Eğitim Yayınevi, 2019,14.
- Bilgin, B. "Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 1, 1994, 83.
- Bilgin, N. *Sosyal Psikolojide Yöntem Ve Pratik Çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayınları, 1995, 93.
- Corbin, J & Strauss, A. "Nitel veri analizi için stratejiler. Nitel Araştırmanın Temelleri". *Temellendirilmiş teori geliştirmeye yönelik teknikler ve prosedürler* 3 (2008), 229.
- Çağrııcı, M. "Adalet". *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1988, 341. <https://islamansiklopedisi.org.tr/adalet#1-ahlak>.
- Çağrııcı, M. "İsâr". *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2000, 490. <https://islamansiklopedisi.org.tr/isar--digerkamlik>

- Çağrııcı, M. “Merhamet”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2004, 184. <https://islamansiklopedisi.org.tr/merhamet>
- Çağrııcı, M. “Sabır”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2008, 337. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sabir>
- Çağrııcı, M. “Saygı”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2009, 211. <https://islamansiklopedisi.org.tr/saygi>
- Çağrııcı, M. “Sıdk”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2009, 98. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sidk>
- Çağrııcı, M. “Şecaat”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2010, 402. <https://islamansiklopedisi.org.tr/secaat>
- Çağrııcı, M. “Şükür”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2010, 259. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sukur>
- Çağrııcı, M. “Tevazu”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2011, 583. <https://islamansiklopedisi.org.tr/tevazu>
- Çağrııcı, M. “Cömertlik”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1993, 72. <https://islamansiklopedisi.org.tr/comertlik>
- Çakar, A. *Din ve Ahlâk Eğitiminde Hikâyenin Kullanımı*. Rize: Rize Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2007, 13-14.
- Çetin, N. ‘Değerler ve Eğitim İlişkisi Üzerine’, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24 (2015), 195.
- Çoban, A. *Değerler Eğitimi Bağlamında Türk Destan Örneklerinde Kök Değerler*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2020, 6.
- Demirdaş, M. *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kapsamında Risaletü'n Nushiyye(Yunus Emre) Adlı Eserin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

- Dilmaç, B. *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Anabilim Dalı, 1999, 16-17.
- Dilmaç, B. *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği İle Sınanması*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, 2007, 26.
- Doğan, İ. *Sosyoloji: Kavram ve Sorunlar*. Ankara: Pegema Yayınları, 2007, 308.
- Doğan, Ş. *Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Eğitim Unsurları*. Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019, 113-117.
- Doğanay, A. *Değerler Eğitimi, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegema Yayınları, 2006, 266-277.
- Doğaner, M. *Halit Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Değerler Eğitimi*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2021, 109-114.
- Ekşi, H. Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları. *Değerler Eğitimi Dergisi* 1 (2003): 79.
- Fersahoğlu, Y. "Din Eğitimi ve Öğretiminde Bir İletişim Yöntemi Olarak Hikâye". *Ekev Akademi Dergisi* 7/16 (2003), 124-127.
- Fichter, J, Çev. Çelebi, N. *Sosyoloji Nedir?* Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1999, 142-150.
- Gök, M. *Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2021, 69-118.
- Gündeş, O. "Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kutadgu Bilig'in Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi". *Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, 2021, 16.

- Gürdamur, E. “Mustafa Kutlu ve Taşra”. *Hikâyemizin Türküsü: Mustafa Kutlu Çalıştayı*. Sakarya: Sakarya Kitaplığı, 2019, 74-75.
- Karabıyık, E. *Mustafa Kutlu'nun Hikayelerinde Tekrar Eden Konular*. Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, 190-195.
- Karaca, S. *Çizgi Filmlerde Değerler Eğitimi, Değerler Eğitimi Açısından Rafadan Tayfa Çizgi Filminin İncelenmesi*. İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019, 25-33.
- Karlı, L. *Diyanet İşleri Başkanlığı Yaz Kur'an Kursları Müfredatının Hikâye Yöntemiyle Öğretimi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009, 42-48.
- Kavut, B. *Mustafa Kutlu'nun Hikayelerinde Eğitim*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, 117-120.
- Kıral, B. “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Doküman Analizi”. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/15 (2020), 174.
- Kırcalı, A. N. *Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Tasavvufî Temalar*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, 2019, 120-121.
- Koçak Işık, A. *Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Modern Kentli İnsanın Bunalımları*. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013, 23-24.
- Köstü, A. *İmam Nevevî'nin Kırk Hadis Adlı Eserinde Değerler Eğitimi*. Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlâk Bilgisi Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2016, 180.
- Kuşdil, E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi* 45 (2000): 61.
- Kumbasar, E. *Muzaffer İzgü'nün romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2011, 36-109.

- Kutlu, M. *Arka Kapak Yazıları*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1995.
- Kutlu, M. *Beyhude Ömrüm*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2001.
- Kutlu, M. *Bu Böyledir*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1987.
- Kutlu, M. *Chef*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2005.
- Kutlu, M. *Hayat Güzeldir*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2011.
- Kutlu, M. *Hesap Günü*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2015.
- Kutlu, M. *Huzursuz Bacak*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2008.
- Kutlu, M. *Hüzün ve Tesadüf*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1999.
- Kutlu, M. *İyiler Ölmez*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2016.
- Kutlu, M. *Kapıları Açmak*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2007.
- Kutlu, M. *Mavi Kuş*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2002.
- Kutlu, M. *Menekşeli Mektup*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2006.
- Kutlu, M. *Nur*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2014.
- Kutlu, M. *Rüzgarlı Pazar*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2004.
- Kutlu, M. *Sır*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1990.
- Kutlu, M. *Sıradışı Bir Ödül Töreni*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2013.
- Kutlu, M. *Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2009.
- Kutlu, M. *Tarla Kuşunun Sesi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2017.
- Kutlu, M. *Tirende Bir Keman*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2015.
- Kutlu, M. *Tufandan Önce*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2003.
- Kutlu, M. *Uzun Hikaye*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2000.
- Kutlu, M. *Ya Tahammül Ya Sefer*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1983.
- Kutlu, M. *Yoksulluk İçimizde*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1981.
- Kutlu, M. *Yokuşa Akan Sular*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1979.
- Kutlu, M. *Zafer Yahut Hiç*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2010.

- Narlı, S. *Mustafa Kutlu'nun Hikayelerinde Değişen Değer Yargıları*. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2014, 112-115.
- Okumuşlar, M. “Din eğitiminde etkin bir yöntem olarak hikâye”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/21 (2006), 238-241.
- Parlatır, İ. *Türkçe Sözlük*. 1. Cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Basım Evi, 1998, 994.
- Şentürk, H. “Kişilik Gelişiminde Eğitim, Din ve Değerlerin Rolü”. *Eğitime Bakış Eğitim, Öğretim ve Araştırma Dergisi* 6/18 (2010), 52.
- Şerefoğlu, Z, K. “Aynanın Sırrı: Mustafa Kutlu Sempozyumu”. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, 2012.
- TDK. *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011,607.
- Tonga, N. *Mustafa Kutlu ve Yoksulluk İçimizde*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2016, 19-20.
- Tonga, N. “Yazar-hayat-eser bağlamında Mustafa Kutlu'nun ‘Uzun hikâye’ adlı eserinin tahlili”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/1 (2008), 119.
- Tosun, N. *Türk öykücülüğünde Mustafa Kutlu*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2004.
- Tunagür, M. *Mustafa Kutlu'nun Hikayelerinin Türkçe Öğretiminde Değer İletimi Açısından Önemi*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Türkçe Eğitim, Yüksek Lisans Tezi, 2016, 13.
- Tümer, G. “Din”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1994, 312. <https://islamansiklopedisi.org.tr/din#1-genel-olarak-din>.
- Uludağ, S. “Recâ”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2007, 502. <https://islamansiklopedisi.org.tr/reca>
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi, 2016, 13-55.
- Uygun, S. “Değerler Eğitimi Program Tasarılarının Değerlendirilmesi: Antalya Örneği”, 3/2 (27 Aralık 2013), 266.
- Vurak, A. D. *Mustafa Kutlu'nun Hikayelerinde Aile Hayatı*. F. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı

Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Programı, Yüksek Lisans Tezi, 2020, 174-176.

Yalınz, M. *12. Sınıf Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatının Hikâye Yöntemi İle Anlatımı*. Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2012, 66.

Yazıcı, H. "Hikaye". *TDV İslam Ansiklopedisi*. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1998. <https://islamansiklopedisi.org.tr/hikaye#1>, 278-279.

Yazıcı, K. "Değerler Eğitime Genel Bir Bakış". *Türklük Bilimi Araştırmaları* 19/19 (2006), 505.

Yıldırım, A., Şimşek H. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları. 2013.

Zelzele, E. B. *Sınıf Öğretmeni Adaylarının Hikâye Yazma Ve Hikâye Öğretimi Konularındaki Bilgi Ve Beceri Düzeylerinin Değerlendirilmesi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sınıf Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015, 25.

EKLER

Ek 1. Mustafa Kutlu ile Röportaj

1. Hikâyelerinizi gerçek hayattan esinlenerek mi yazıyorsunuz?

Elbette. Ben kendimi yazan biri değilim. Ayrıca çok kurmaca ya da post modern bir üslup sahibi de değilim. Düşünce itibariyle toplumsalcı bir adamım. Esas itibariyle ilk yazmaya başladığım günden itibaren asıl üzerinde durduğum konu 'toplumsal değişim' dir. Dolayısıyla benim anlattıklarım bu nokta-i nazarda oldukları için Türkiye gerçeklerine, Türk insanının varlığına ve özelliklerine dayanmaktadır.

2. Günümüz dünyasında değer ve değerler eğitimi konusu sıklıkla gündeme gelen konulardan siz değerler hakkındaki görüşlerinizi bizimle paylaşabilir misiniz?

Benim bu yıl elli dördüncü yazı yılım. Bu zamana kadar yazdıklarımın özeti olacak son olarak iki fikir kitabı yazdım. Bunlar 'Kalbin Sesiyle Toprağa Dönüş' ve 'Akıntıya Karşı' isimli eserlerdir. Bu iki kitapta değerler meselesini esas alarak nerede duruyoruz, neleri kaybettik, neleri kazandık gibi soruların cevaplarını ifade etmeye çalıştım. Akıntıya karşı eserimde 'Gayblulaşmanın neresindeyiz?' isimli bir yazı var. Orada bu söylediğiniz sorunun cevabı net bir şekilde izah edilmiştir. Kitabın 94. sayfasında,

'Bu münasebetle başta devlet ve millet olmak üzere akademya, ulema, mesuliyet sahibi her kişi ve kuruluş halisane bir niyet ile 15-75 yaş arası tüm kuşakları kapsayacak usulüne uygun araştırmalar yapılmalıdır. Ben kendi yaşımda yakınlarım olan okuryazar pek çok kişiye tırnak içinde değerlerimizden ne anladıklarını sordum. Ortak kavramları bir araya getirdim kendi bilgi, görgü ve 50 yıllık gözlemlerimle bazılarını derledim sonra bunlardan bazıları hakkında yorum da yaptım. Seçtiğim unsurlar ki milli, manevi, kültürel ve dünyevi olanlar birlikte zikrediliyor ve sadece 30-40 kadarını sundum ancak bunlar on kat yüz kat daha çoğaltılabilir. Ayrıca görünen odur ki tüm bu değerlerimiz neredeyse birbirini besliyor ve hemen hepsi yukarıda sözünü ettiğim kaynaklardan fışkırıyor. Değerlerden bir kısmı ise şöyledir: Allah, Hz. Muhammed (s.a.v.), sahabe, iman ve İslam esasları, vatan, bayrak, devlet, şehitlik, aile, komşu, ahde vefa, iffet, dürüstlük, hak, adalet merhamet, emanet güven, emek, şükür sabır, kanaat, edep, nezaket, kul hakkı.

Ben bu değerler meselesini öyle anlaşılacak değil de son derece varlıktan ne anladığımı açıktan açığa söyleyerek genel üslubumu geçiştirmeden açıkça göstererek ifade ederim. Bu nedenle bu konuştuğumuz değerler konusu benim bütün külliyatımın temelini teşkil eden bir konudur ve çok açık bir şekilde değerlerden ne anlıyorsam yazılmıştır.

3.Biz hikâyelerinizde yer alan değerler üzerine çalıştık. Genel olarak bir değerlendirme yaptığımızda hikâyelerinizde yaklaşık 20 değer öne çıktığını tespit edebildik. Hikâyelerinizi incelediğimizde bir taraftan toplumsal değerlerin diğer taraftan da dinî değerlerin öne çıktığını ve bunların bir bütünlük oluşturduğunu gözlemledik. Hikâyelerinizi yazarken bu değerleri aktarmak gibi bir amacınız var mı?

Elbette tabii ben Türkiye'deki toplumsal değişme bizi nereye götürüyor, garplılışmanın neresindeyiz, neleri kaybediyoruz, neleri kazanıyoruz gibi düşüncelerden hareket ederek bir şekilde toplumunda yürümesi lazım bende bu konuda genel istikamete dair elimden geleni yaptım.

4.Değerler eğitimi konusunda tez çalışmasına başlarken değerleri kategorileştirmede tereddütler yaşayıp bir ayırım yapmadan başlıklar halinde ele aldık. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz dini değerler, milli değerler gibi bir ayırım yapabilir miyiz?

Hayır, bir ayırım yapmadım hepsini bir arada saydım. Çünkü böyle bir ayrıma gitmek doğru değildir. Nasıl ki din ve devlet arasında bir ayırım yoksa değerlerde de beraber sayılmak icap eder. Zaten bende toplumsal kelimesinin dayandığı nokta-i nazardan İslam dini olduğu kanaatindeyim. Tabii öz ve Türklüğü de buna ilave etmek lazım gelir. Osmanlı hukukuna baktığımız zaman burada en az üçte bir örf vardır.

5.Edebiyatın çocuklara dinî, tarihî, kültürel ve sosyal değerleri aktarmadaki rolü hakkında düşünceleriniz nelerdir?

Ben burada sadece edebiyat değil sanatın tamamını söz konusu etmek üzere hareket etmek lazımdır kanaatindeyim. Çocuklara didaktik olarak aktarılan hususların onların zihninde ve kalbinde bu çerçevede merkez bulamayacağını düşünüyorum. Dolayısıyla sanat ister edebiyat olsun ister musiki olsun ister mimari olsun bu tip bir ameliyeden bu tip bir eğitimden, terbiyeden geçmek suretiyle nelere sahip olmak lazım geldiklerini bu nokta-i nazarından daha iyi kavrayacağı kanaatindeyim. Hakikate giden noktada

sanat en büyük yardımcımızdır. O insanın kalbini açar bazı şeyleri anlamamıza sebebiyet verir.

Benim sıralamam şöyledir; Önce fikriyat nazariyat ondan sonra zihniyet. Akla dayanan fikriyat ve zihniyet oluştuktan sonra bir sanat eğitimi gelecek. Çünkü bizim düşüncemiz dini düşünce ve esas itibariyle somut olmaktan soyuta doğru gider, soyuta doğru gidince sanat durağında kalmak zorundadır. Sanatında bizi götüreceği son nokta dindir yani duadır. Sonuçta musikinindi, şiirinde, edebiyatında ulaşacağı yer duadır. Duadan ötede dini bir eylem olması muhtemel bile değildir yani ibadetin esası da duadır. Örneğin, bir musiki parça dinliyorsak aslında bununla bir şekilde irtibatı kurmak lazım sonuç itibariyle bu kavrayışa bu soyutlamaya varamazsak ne mimariden, ne camiden, ne ilahiden hiç bir şey anlayamayız.

Sanat aslında yaratıcısına iletmeli insanı değil mi? Evet, yani sanat bizi hakikate götüren ulaştırıcı bir şey değildir ama o yolda bizim kalbimizi eğiten, biraz önce anlattığım değerleri kazandıran yani nezaket, feraset, iffet sayabileceğim bütün bu değerleri bize kazandırma hususunda sanattan daha ehil bir yol yoktur. Yoksa birtakım şeyleri harfiyen ezberlemek ve bunları mütemadiyen tekrar etmekten öte bir tarafa geçemeyiz.

6. Mustafa Bey, sizin hikâyeleri yazarken hedef aldığınız herhangi bir kitle var mıydı?

Yok, benim yazdıklarım tabii benim üslubumla ilgili olarak bir kitlesi olmadı. İlkokul çocuğu da okuyor yediden yetmişe aşağı yukarı herkes okuyor diyebilirim.

Bir şey söylüyorsam ve bu söylediklerim etkili oluyorsa bununda iki tane gerçek sebebi var diye düşünüyorum. Birisi samimi bir üsluptur bu benim kişiliğimde de vardır çünkü samimiyete inanırım samimiyet bizim esas olanla sahte olanı ayırmamıza hizmet eder. İkincisi şimdiki sanat meçhullük ve muğlaklık kazandı bu özelliğini ben benimsemiş değilim. İster sinemada ister hikâyede ister romanda ister hangi sanat dalında olursa olsun iki husus vardır. Bu hususlar ne anlatıyor ve nasıl anlatıyordur. Ne anlatıyor muhtevayı, nasıl anlatıyor biçimi gösterir. Bu post modern dünyada ne anlatıyor lafını kaldırdılar artık sadece nasıl anlattıklarına bakıyorlar. Bununla birlikte de elinizde sadece lafıgüzaf kalıyor.

Ek 2. Araştırmada İncelenen Eserleri

1. Arka Kapak Yazıları. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995.
2. Beyhude Ömrüm. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001.
3. Bu Böyledir. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1987.
4. Chef. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
5. Hayat Güzeldir. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.
6. Hesap Günü. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
7. Huzursuz Bacak. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2008.
8. Hüzün ve Tesadüf. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1999.
9. İyiler Ölmez. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
10. Kapıları Açmak. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007.
11. Mavi Kuş. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002.
12. Menekşeli Mektup. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006.
13. Nur. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
14. Rüzgârlı Pazar. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004.
15. Sır. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1990.
16. Sıradışı Bir Ödül Töreni. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.
17. Tahir Sami Bey'in Özel Hayatı. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009.
18. Tarla Kuşunun Sesi. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.
19. Tirende Bir Keman. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.
20. Tufandan Önce. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003.
21. Uzun Hikâye. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2000.
22. Ya Tahammül Ya Sefer. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1983.
23. Yoksulluk İçimizde. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1981.
24. Yokuşa Akan Sular. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1979.
25. Zafer Yahut Hiç. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2010.

ÖZGEÇMİŞ

Yasemin KACIR

A. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2022

Lisans: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2017

İstanbul Üniversitesi Pedagojik Formasyon, 2017

Avrupa İslam Üniversitesi (Akdem İstanbul), İslami İlimler, 2014

Hafızlık Eğitimi, 2011

B. MESLEKİ DENEYİM

2021 NUN Okulları Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Kur'an-ı Kerim Öğretmenliği

2018-2021 Özel Şefkat Okulları Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve Kur'an-ı Kerim Öğretmenliği

2017 Ahi Evren Kız İmam Hatip Lisesi Arapça ve Mesleki Dersler Eğiticiği

C. ÇALIŞMALAR

'Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi', İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Lisansüstü Öğrenci Kongresi